

БИСМИЛЛАҲИР РОҲМАНИР РОҲИЙМ

Ўз бандаларига Ўзи яратган ҳайвонлардан фойдалиларини ҳалол, зарарлиларини ҳаром қилган Аллоҳ таолога битмас-туганмас ҳамду санолар бўлсин!

Ўз умматларига покиза нарсаларни ҳалол, нопок нарсаларни ҳаром қиладиган этиб юборилган Пайғамбаримизга мукамал ва батамом саловоту дурудлар бўлсин!

Ўз Роббилари ва ўз Расулларининг ҳайвон сўйиш ва ов қилиш бўйича оят ва ҳадисларини ҳаётга биринчи бўлиб татбиқ қилган мусулмонлар авлоди саҳобаи киромларга Аллоҳ таолонинг розилиги бўлсин!

Ўз динларидаги асл манбалар бўлган Қуръон ва Суннатдаги далил ва ҳужжатлар, ижмоъ ва қиёс асосида ов ва сўйишлар ҳақидаги фикҳий ҳукмларни сиз билан бизга тартибга солиб кетган уламоларимизга Аллоҳ таолонинг раҳмати бўлсин!

Азиз ўқувчилар! «Ҳадис ва Ҳаёт»нинг ўн бешинчи «Ов ва сўйишлар китоби» деб номланувчи жузини бошламоқдамиз.

«Ов» деганда ов ҳайвонларини қўлга олиш англанади. Маълумки, ов ҳайвонлари турли-туман бўлиб, инсон улардан фойдаланиш учун уларни овлашни қадимдан касб қилиб келган.

Ислом дини ҳаётнинг барча соҳаларини илоҳий таълимотлар орқали тўғри йўлга солгани каби, ов ишларини ҳам энг тўғри йўлга солди. Чунки, ов инсоннинг касб-корига, ризқу рўзига боғлиқ нарса эканлиги маълум ва машҳур. Аллоҳ таолонинг мукамал ва муфассал дини бўлмиш Ислом бу каби масалаларга ўта аҳамият бериши турган гап.

Исломда овладидиган ҳайвонларга қараб, ов икки турга бўлинади.

Биринчиси:

Гўшти тановул қилинадиган ҳайвонлар ови бўлиб, уларни гўштини емоқ ва териси, шохи ва бош-қа аъзоларидан фойдаланмоқ учун овланади.

Шариатимиз ана ўша нарсалар ҳалол бўлиши учун овни қандоқ олиб бориш кераклигини баён қилиб берган. Ушбу китобда ана ўша ҳукмлар ўрганилади.

Иккинчиси:

Гўшти тановул қилинмайдиган ҳайвонлар ови бўлиб, уларни териси ва бошқа фойдаланиш мумкин бўлган нарсалари учун овланади. Ушбу китобда ана ўша нарсалар ҳам баён этилади.

«Сўйишлар» деганимизда Аллоҳ таоло мўмин ва мусулмонлар учун гўштини тановул қилишни ҳалол қилиб қўйган ҳайвонларни шариат кўрсатмасига биноан, ҳалол қилиб сўйиш кўзда тутилади.

Бу иш ҳам ўта нозик масаладир. Чунки, тирик жониворни жонидан жудо қилиб, гўштга айлантириш жараёни унга жон берган Зот – Аллоҳ таолонинг кўрсатмасига мувофиқ бўлмоғи зарур. Ана ўша нозик жараён қандоқ амалга оширилса, шариатга тўғри келиши ҳам ушбу китобда баён қилинади.

Шунингдек, бу китобда Аллоҳ таолонинг йўлида сўйиладиган қурбонликларга боғлиқ масалалар ҳам баён этилади.

Мазкур нарсалардан, ушбу ўрганишни бошлаган китобимиз нақадар муҳим эканлигини тушуниб олиш қийин бўлмаса керак. Чунки, ушбу китобда баён этилажак масалаларга ҳар биримиз ўз ҳаётимизда у ёки бу савияда дуч келиб туришимиз ҳаётий заруратдир.

Ичимиздан кимдир овчиликни касб қилиб олган бўлади. Албатта, ундок кишилар учун овни қандоқ олиб бориш шариатга мувофиқ бўлишини билмоқ ҳам фарз, ҳам қарзидир.

Деярли ҳар биримиз ов маҳсулотларини давомли равишда қайта-қайта истеъмол қилишимиз ҳам ҳаётий зарурат. Шунинг учун ҳам, ана ўша маҳсулотларни харид қилиш чоғида, истеъмол қилишда нималарга эътибор қилсак, шариатга мувофиқ бўлишини ўрганмоғимиз ҳам матлуб нарсадир.

Баъзиларимиз қассоблик ёки озиқ-овқат соҳасидаги касбда меҳнат қиламиз. Ўз касбимиз тақозоси ила, кишилар таомларининг ҳалол-ҳаромлиги бизнинг бу соҳадаги амалимизга боғлиқ бўлиб қолади. Агар ўз ишимизни шариатимиз кўрсатмаларига мувофиқ олиб борсак, мўмин-мусулмонларга ҳалол-поқ таом етказиб беришда хизмат қиламиз, касбу коримиздан барака топамиз. Аллоҳ таоло кўрсатмасин, ишимизда нопокликка йўл қўйсак, кишиларга энг нозик масалада хиёнат қилган бўламиз, икки дунёмиз куяди.

Ҳаммамиз ҳайвонлардан чиқадиган маҳсулотларни ҳар куни бир неча марта истеъмол қилишимиз ҳам турган гап. Ҳозирги ҳамма нарса аралаш-қуралаш бўлиб кетган замонда бундоқ маҳсулотларнинг ҳалол-поқини топиб истеъмол қилиш учун шариатимиз кўрсатмаларини яхшилаб ўрганиб олмоғимиз лозим.

Шунингдек, қурбонлик қилиш масаласида ҳам, бардавом бўлмаса-да, вақти-вақти билан шариатимиз кўрсатмаларига муҳтож бўлиб турамиз. Бу ишга оид динимиз таълимотларини ҳам ўрганиб қўйишимиз ҳар биримиз учун зарурдир.

Аллоҳ таоло бандаларидан баъзиларига фарзанд неъматини ато этса, банда Ўз Роббисига қандоқ қилиб шукрона келтиради? Бу саволга диний таълимотлардан хабардор бўлган кишилар дарҳол, «Ақийқа қилиш билан» деб жавоб берадилар.

Аммо ақийқа тўғрисида батафсилроқ маълумотга эга бўлганларимиз, унинг ҳужжат-далиллари ва шаръий

хукмларини биладиганимиз камрок. Ушбу китобга соҳиб бўлиш орқали бу масалада ҳам доимий манбага эга бўламиз.

Шунингдек, бу китобда ҳар бир мўмин-мусулмон учун зарур бошқа бир қанча маълумотлар ҳам мавжуд.

Аллоҳ таолонинг Ўзи холис ният билан қилинган бу камтарона ишни даргоҳида қабул қилган бўлсин! Бандачилик билан қилган баъзи саҳв ва хатоларимизни Ўзи кечирсин!

كتاب الصيد والذبائح

ОВ ВА СЎЙИШЛАР КИТОБИ

وفيه أربعة فصول وخاتمة

ТЎРТ ФАСЛ ВА ХОТИМАДАН ИБОРАТ

الفصل الأول

Б И Р И Н Ч И Ф А С Л

فيما يؤكل من الحيوان

ЕЙИЛАДИГАН ҲАЙВОНЛАР ҲАҚИДА

Аллоҳ таолодан ёрдам сўраган ҳолимизда ана ўша муҳим масалаларни ўрганишга киришамиз.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ثَرْزُزْكَ كَكَكَ كَكَكَ كَكَكَ

Аллоҳ таоло:

«Эй, иймон келтирганлар! Ахдномаларга вафо қилинг! Сизга, кейин тиловат қилинадиганларидан бошқа, чорва ҳайвонлари ҳалол қилинди», деган (*Моида, 1*).

Шарҳ: Ояти каримадаги «ахдномалар» сўзидан икки томон ўзаро келишиб тузадиган ва имзолаб тасдиқлайдиган ҳозирги урфдаги ахдномаларни тушунмаслик керак. Бу ерда кенг маънодаги ахдномалар назарда тутилган. Аввало, бу ахдномалар инсоннинг банда сифатида Аллоҳ таоло ҳузуридаги ахдномаларидир.

Аллоҳга берилган иймон аҳдида ҳалол ва ҳаромнинг ҳукмини фақат Аллоҳ таолонинг Ўзидан олиш шарти ҳам мавжуд. Ўша аҳдга мувофиқ, Аллоҳ таоло нима ҳалолу нима ҳаромлигини Ўзи белгиламоқда.

«Сизга, кейин тиловат қилинадиганлардан бош-қа, чорва ҳайвонлари ҳалол қилинди».

Биз «чорва ҳайвонлари» деб таржима қилган сўз Қуръони Карим матнида «ал-Анъом» деб келган. Бу сўз араб тилида туя, қорамол ва қўй-эчкиларга нисбатан ишлатилади. Бунда хонакилари ҳам, ёввойилари ҳам баробардир. Демак, мазкур ҳайвонлар аслида ҳалолдир. Аммо баъзи мустасно ҳолларда ҳаром бўлиши ҳам мумкин. Ундай ҳоллар оз бўлгани учун уларни алоҳида, бошқа оятларда кўрсатилади.

2160- عَنِ أَبِي مُوسَى ¹/₁₀₀ قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ " يَا كُرَيْلُ

دَجَاجًا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ.

2160. Абу Мусо розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг товук тановул қилаётганларини кўрдим».

Бухорий, Термизий Насайй ривоят қилганлар.

Шарҳ: Албатта, ушбу ривоятдан товук ҳалол эканлиги яққол билинади. Бу ҳамма учун маълум ва машҳур. Уламоларимиз баъзи нопок нарсаларни ейишга одатланиб қолган товуклар бўлса, уч кун боғлаб, тозалангандан кейин сўйилса, яхши бўлади, деганлар.

2161- عَنْ ابْنِ أَبِي أَوْفَى $\frac{1}{100}$ قَالَ: غَزَوْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ سَبْعَ غَزَوَاتٍ أَوْ سِتًّا كُنَّا نَأْكُلُ مَعَهُ الْجَرَادَ.

2161. Ибн Абу Авфаа розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам билан еттита ёки олтита ғазотда иштирок этдик. У зот билан чигирткани ер эдик».

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифдан чигиртка ҳалол экани, уни Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳам, саҳобаи киромлар ҳам тановул қилганлари келиб чиқади. Бу масалага оид ҳадислар, иншааллоҳ, яна келади.

2162- عَنِ أَنَسٍ $\frac{1}{100}$ قَالَ: أُنْفَخِيَا أَرْزَبًا وَنَحْنُ بِمَدْرِ الظُّهْرَانِ فَسَعَى الْقَوْمُ فَتَعَبُوا فَأَخَذْتُهَا فَجِئْتُ بِهَا إِلَى أَبِي طَلْحَةَ فَبَذَلَهَا فَبَعَثَ بِوَرَكَيْهَا أَوْ قَالَ بِفَخِذَيْهَا إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَبِلَهَا.

2162. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«Марриз-Захрондалигимизда бир куённи чўчитиб юбордик. Одамлар уни қувлаб чарчашди. Мен уни

тутиб, Абу Толхага келтириб бердим. У уни сўйиб, икки сонини Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга юборди. Бас, У зот қабул қилдилар».

Шарҳ: «Марриз-Заҳрон» Маккаи мукаррамадан пиёда юрганда бир кунлик йўл узоқликдаги жойнинг номи. Бу жой ҳозир ҳам шундоқ номланиб келмоқда.

Ушбу ҳадисдан олинадиган фойдалар:

1. Куённи овлаш мумкинлиги.
2. Овланган ҳайвонни шариатга мувофиқ сўйиш зарурлиги.

3. Овланган ҳайвон гўштини ҳадя қилиш мумкинлиги.

Абу Толҳа ва Анас розияллоҳу анҳуларнинг Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга овланган куённинг икки сонини юборишлари саҳобаларнинг У зотга бўлган муҳаббатларини кўрсатади. Бундан раҳбар, устоз ва олим кишилар ана шундоқ эҳтиромга сазовор эканликлари келиб чиқади.

4. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳадяларни қабул қилишлари ва куён гўшти еганлари.

2163- عَنْ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ ¹/₁₀₀ أَنَّهُ دَخَلَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بَيْتَ مَيْمُونَةَ فَأَتَى بِضَبٍّ مَحْنُوزٍ فَأَهْوَى إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِيَدِهِ فَقَالَ بَعْضُ النَّسَبَةِ: أَخْبِرُوا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بِمَا يُرِيدُ أَنْ يَأْكُلَ فَقَالُوا: هُوَ ضَبٌّ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَرَفَعَ يَدَهُ فَقُلْتُ: أَجَرَامُ هُوَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ: لَا وَلَكِنْ لَمْ يَكُنْ بِتَأْرِضٍ قَوْمِي فَأَجِدُنِي أَعْيَافُهُ قَبَالَ خَالَتِ: فَيَا جَرَّتُهُ فَأَكَلْتُهُ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَنْظُرُ.

2163. Халид ибн Валид розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«У киши Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам билан Маймунанинг уйига кирган экан. Қовурилган «Зобб»ни келтирилди. Бас, У зот унга қўл узатдилар. Шунда аёллардан баъзилари:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга нимани емоқчи эканликлари ҳақида хабар беринглар!» деди.

Бас, улар:

«Бу Зоббдир. Эй Аллоҳнинг Расули», дедилар.

Шунда У зот қўлларини тортдилар.

«У ҳаромми? Эй Аллоҳнинг Расули?» дедим.

«Йўқ. Лекин, менинг қавмим ерида бўлмагани учун, кўнглим тортмайди», дедилар У зот. Холид айтди:

«Бас, уни ўзимга яқинлаштириб олиб, едим. Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам назар солиб турдилар».

Шарҳ: «Зобб»—Арабистонда бўладиган, судралиб юрувчилар оиласига мансуб ҳайвонлардан бири. Баъзи билмаган таржимонлар уни «калтакесак» деб таржима қилиб, катта хатога йўл қўйганлар. Бу билан улар ҳаром нарсани ҳалол деб англашга ҳисса қўшган бўладилар.

Аслида «Зобб» бошқа ҳайвон. Уни қадимги китобларда куйидагича таърифланади:

«Зобб» маълум кичик ҳайвондир. Урғочисини «зобба» дейилади. Етти юз йилгача яшайди. Сув ичмайди. Қирқ кунда бир марта сияди. Кулранг бўлади».

Ҳайвонлар ҳақидаги замонавий комусларда эса, зобб куйидагича таърифланади:

«Зобб» судралиб юрувчи ҳайвонлардан бўлиб, эчкиэмарга ўхшайди. Иссиқ ўлкаларда бўлади. Арабистон ярим оролида кўп учрайди. Қирқ сантиметр атрофида узунликка эга. Кўриниши ва шакли хунук. Боши кичкина. Бўйни калта. Думи узун. Ранги қорамтир кулранг. Семирса, кўкраги сарғаяди. Тухумини қумга кўяди. Тухум қўйганидан қирқ кун ўтиб бола очади. Ўсимликлар ила

озуқаланади. Араблар уни овлашга ва тановул қилишга ҳарислар».

Ҳозирда Арабистон ярим оролидаги баъзи бозорларда зоббни тирик ҳолида килолаб сотилади.

Ушбу ривоятда зикр қилинган, қовурилган зобб-ни Маймуна онамиз розияллоҳу анҳонинг сингиллари Ҳафийда бинти ал-Ҳорис ўзлари оила куриб кетган Нажд томондан ҳадя қилиб олиб келганлари бошқа ривоятларда баён қилинган.

Демак, олисдан келган меҳмоннинг ҳурматидан унинг келтирган ҳадясини, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам унча хуш кўрмайдиган нарса–зобб бўлса ҳам қовуриб, У зотнинг олдиларига қўйганлар. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам уни емоқчи бўлиб қўл узатаётганларида эса, аёллардан баъзилари:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга нимани емоқчи эканликлари ҳақида хабар беринглар!» деди. Бас, улар:

«Бу Зоббдир. Эй Аллоҳнинг Расули», дедилар.

Шунда У зот қўлларини тортдилар».

Кўриниб турибдики, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг зоббни емасликларини У зотнинг оила аъзолари яхши билганлар. Шунинг учун ҳам, У зот дастурхондаги қовурилган зоббга емоқчи бўлиб, қўл узатаётганларида огоҳлантирганлар.

Бўлиб ўтган гап-сўзлар ва Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг қўлларини тортиб олганларини кўргандан кейин, У зот билан ҳамдастурхон бўлиб ўтирган Халид ибн Валид розияллоҳу анҳуда ўз-ўзидан савол пайдо бўлиб:

«У ҳаромми? Эй Аллоҳнинг Расули?» деганлар.

У кишининг бу саволларига Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Йўқ. Лекин, менинг қавмим ерида бўлмагани учун, кўнглим тортмайди» деб жавоб берганлар.

Демак, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам туғилиб ўсган Маккаи мукаррама шароитида ўша вақтда зоббни емоқ одат эмас экан. Шунинг учун У зот ҳеч зоббнинг гўштини тановул қилмаган ва кўнгиллари тортмас экан. Шу билан бирга, зоббнинг ҳаром эмаслигини ҳам таъкидлар эканлар.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан зобб-нинг ҳаром эмаслигини билиб олган Холид ибн Валид розияллоҳу анҳу дастурхондаги қовурилган зоббни тановул қилибдилар.

Ушбу ҳадиси шарифдан олинадиган фойдалар:

1. Аҳли аёли билан истиқомат қиладиган хонага меҳмон бошлаб келиш дурустлиги.

2. Меҳмон келтирган ҳадя таомни дастурхонга қўйиш одобдан экани.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг кўнгиллари тортмаслигини билиб туриб, зоббни оналаримиз дастурхонга қўйганлари шуни кўрсатади.

3. Кўнгли тортмайдиган таомга билмасдан қўл узатаётган шахсни огоҳлантириб қўйиш зарурлиги.

Чунки, билмай еб қўйса, кейин ғалати ҳолга тушиб қолади.

4. Баъзида ҳалол нарсани ҳам кўнгил тусамай қолиши мумкинлиги.

5. Инсон таъбининг шаклланишида унинг қавми ва урф-одатларининг ўзига яраша ўрни бўлиши.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг қавм-лари ерида бўлмагани учун зоббни кўнгиллари тусамаслиги шуни кўрсатади.

6. Зобб ҳалол эканлиги.

Жумҳур уламо ушбу ва шунга ўхшаш бошқа ҳадисларни далил қилиб, шаръий забҳ қилинган зобб ҳалол, дейдилар.

Ҳанафий мазҳаби уламо аҳллари эса, зобб макруҳ,

дейдилар. Улар ўзларининг бу фатволарига зоббни емасликка далолат қилувчи бир неча ҳадисларни ҳужжат қилиб келтирадилар. Ана ўша ҳадислардан бири Оиша онамиздан ривоят қилинади ва унда қуйидагилар айтилади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга зобб ҳадя қилинди. У зот уни емоқдан имтиноъ қилдилар. Бир тиланчи аёл келди. Оиша унга ҳалигини таом қилиб бермоқчи бўлди. Шунда У зот унга:

«Ўзинг емаган нарсани унга таом қилиб берасанми!?» дедилар».

7. Ўз дастурхонида, ўз меҳмони ҳузурида кўнгли тусамайдиган таомни емай ўтириш жоизлиги.

8. Мезбон қараб туриб, меҳмон таом тановул қилишлиги дурустлиги.

2164- عَيْنُ جَابِرٍ $\frac{1}{100}$ قَالَ: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ يَوْمَ خَيْبَرَ عَيْنَ الْحُمُرِ وَرَخَّصَ فِي الْحُمُرِ الْخَيْلِ. رَوَى هَذِهِ الْأَرْبَعَةَ الْأَصُولُ الْحَمْسَةُ.

2164. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Хайбар куни хонаки эшакларнинг гўшtidан наҳйи қилдилар ва йилқининг гўштига изн бердилар».

Ушбу тўрт ҳадис беш асл китобда ривоят қилинган.

Шарҳ: «Хайбар куни»дан мурод, Мадийнаи мунавварага яқин Хайбар номли жойда ўша ерда яшовчи яхудийлар ила Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам бошлиқ мусулмонлар орасида уруш бўлган кундир.

Ушбу ҳадиси шарифдан олинadиган фойдалар:

1. Хонаки эшакларнинг гўшти ҳаром эканлиги.
2. Йилқининг гўшти ҳалол эканлиги.

2165- عَيْنُ أَسْمَاءَ قَالَتْ: نَحَرْنَا فَرَسًا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ-
" فَأَكَلْنَاهُ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

2165. Асмаа розияллоху анҳодан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоху алайҳи васалламнинг даврларида от сўйдик ва уни едик».

Икки шайх ривоят қилганлар.

Шарҳ: Ушбу ривоят ўзидан олдинги ривоятдаги отнинг ҳалол ҳайвон эканлиги ҳақидаги маънони таъкидлаб келмоқда.

Ушбулар ва яна шунга ўхшаш баъзи ривоятларга асосланиб жумҳур уламо отнинг ҳалоллиги ҳақида иттифоқ қилишган.

Аммо, имом Абу Ҳанифа ва имом Молик розияллоху анхумо макруҳ деганлар. Улар ўзларининг бу фатволарига «Наҳл» сурасидаги:

«Отлар, хачирлар ва эшакларни минишингиз ва зийнат учун (яратди) ва сиз билмайдиган нарсаларни яратур», оятини далил қиладилар.

Уларнинг фикрларича, ушбу ояти каримада зикр қилинган ҳайвонлар ейиш учун эмас, миниш ва зийнат учундир.

Шунингдек, мазкур имомларимиз баъзи бир ҳадиси шарифларда ҳам отнинг гўштини тановул қилишга изн берилмаганлигини эслатиб ўтадилар.

Имом Абу Довуд ва имом Насайлар Холид ибн Валид розияллоху анҳудан ривоят қилган ҳадисда:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам от, хачир ва хонаки эшакларнинг гўштини емоқдан қайтардилар», дейилган.

Ал-Микдом ибн Адий розияллоху анҳудан ҳам шу маънода ривоят келган.

Жумҳури уламо, жумладан, Имом Абу Ҳанифа раҳматуллоҳи алайҳининг бош шогирдлари: имом Абу Юсуф ва имом Муҳаммад раҳматуллоҳи алайҳимо ҳам от гўшти ҳеч карохатсиз ҳалолдир, деганлар.

От гўштининг ҳалоллиги ҳақида каттиқ турган уламо аҳлларимиз, мазкур гўшни емаслик ҳақида келган ҳадисларни, вақтинчалик, жиҳод учун минишга ҳожат кучайганда айтилган гаплар бўлиб, кейинчалик насх қилинган, дейдилар.

Энг қизиғи, амалга келганда Ҳанафийлар Имом Шофеъий, имом Абу Юсуф ва имом Муҳаммад раҳматуллоҳи алайҳимларнинг фатволарига амал қилганлар. Шофеъийлар эса, имом Абу Ҳанифа раҳматуллоҳи алайҳининг фатволарига амал қилганлар. Бу шариатимиздаги ҳурфикрлик ва кенгчиликнинг бир намунасидир.

2166- عَيْنِ أَبِي قَتَادَةَ $\frac{1}{100}$ أَنَّهُ أَصَابَ حِمَارًا وَحَشِيًّا وَهُوَ
حَلَالٌ فَأَتَى بِهِ أَصْحَابَهُ وَهُمْ مُحْرِمُونَ فَأَكَلُوا مِنْهُ فَقَالَ بَعْضُهُمْ: لَوْ
سَأَلْنَا النَّبِيَّ " عَنْهُ فَسَأَلْنَاهُ فَقَالَ: قَدْ أَحْسَنْتُمْ هَلْ مَعَكُمْ مِنْهُ شَيْءٌ
فُلْنَا: نَعَمْ قِيلَ: فَاهْدُوا لَنَا فَاتَيْنَاهُ مِنْهُ فَأَكِيلَ مِنْهُ وَهُوَ مُحْرِمٌ. رَوَاهُ
النَّسَائِيُّ وَالْبُخَارِيُّ.

2166. Абу Қатода розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«У киши ёввойи эшакни тутиб олди, у эҳромда эмас эди. Бас, уни эҳромдаги оғайнилариға олиб келди. Улар ундан едилар. Шунда баъзилари, бу ҳақда Набий соллаллоҳу алайҳи васалламдан сўрасак бўларди, деди. Бас, у зотдан сўрадилар. У зот:

«Яхши қилибсизлар. Сизларда ундан яна борми?» дедилар.

«Ҳа!» дедик.

«Бизга ҳам ҳадя қилинглар!» дедилар. Биз У зотга ундан бердик ва У зот эҳромдалиқ ҳолларида уни едилар».

Насайи ва Бухорий ривоят қилганлар.

Шарҳ: Ушбу ривоятдан кўриниб турибдики, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам бошлиқ саҳобалар баъзилари эҳромда, баъзилари эҳромда бўлмаган ҳолда сафарда бўлганлар.

Бошқа ривоятларда айтилишича, бу ҳодиса Мадийнаи мунаввара билан Маккаи мукаррама орасида, тоғли жойда бўлган. Ровий Абу Қатода розияллоҳу анҳу отлиқ бўлиб, эҳромда бўлмаганлар, яъни, ҳаж ёки умра нияти-ла эҳром боғламаган ҳолда бўлганлар. Шунинг учун ёввойи эшакни овлаш имконлари бўлган. Эҳромдаги инсон қуруқлик ҳайвонларини овлаши мумкин эмас.

Абу Қатода розияллоҳу анҳу одамлар тўпланиб олиб бир нарсани кузатишаётганини кўриб қолиб, уларнинг олдиларига бориб, бу нима, деганлар. Улар билмадик, дейишган. Бу ёввойи эшак-ку, десалар, улар ўзинг кўриб турган нарса, деганлар. Яъни, эҳромда бўлганлари учун овладиган нарсани овчига кўрсатишдан четда бўлишга ҳаракат қилганлар.

Абу Қатода розияллоҳу анҳу камчимни олиб юборинглар, деса ҳам олиб бермаганлар. У киши отдан тушиб, камчиларини олиб, ёввойи эшакни овлашга киришганлар.

Абу Қатода розияллоҳу анҳу ўзлари овлаган ёввойи эшакнинг гўштини пишириб, эҳромдаги ўртоқларига тақдим қилибдилар. Бундан, авваллари ёввойи эшакнинг гўштини бемалол тановул қилиб юрганлари англанади. Акс ҳолда, Абу Қатода розияллоҳу анҳу бундоқ қилмаган

бўлар эдилар.

Эҳромдаги кишиларнинг баъзилари ҳалиги гўштдан едилар, баъзилари емадилар.

«Шунда баъзилари бу ҳақда Набий соллаллоҳу алайҳи васалламдан сўрасак бўларди, деди. Бас, У зотдан сўрадилар».

Уламо аҳлларимизнинг таъкидлашларича, савол эҳром ҳолида, эҳромда бўлмаган киши томонидан овланган ҳайвон гўштини еса бўладими, маъносида экан. Саҳобаларни ўйлантирган масала шу бўлган.

«У зот: «Яхши қилибсизлар. Сизларда ундан яна борми?» дедилар».

Демак, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ўз саҳобаларининг эҳром ҳолларида, эҳромда бўлмаган Абу Қатода розияллоҳу анҳу овлаб келган ёввойи эшак гўшtidан еганларини маъқуллаганлар. Шу билан бирга, уларнинг кўнгилларига яна ҳам ёруғлик тушириш мақсадида мазкур ҳайвоннинг гўшtidан қолган-қолмаганини сўраганлар. Саҳобаи киромлардан ижобий жавоб олганларидан кейин эса:

«Бизга ҳам ҳадя қилинглار!» дедилар».

Саҳобаи киромлар хурсанд бўлиб, қолган гўштдан олиб келдилар ва:

«У зот эҳромдалиқ ҳолларида уни едилар».

Ушбу ҳадиси шарифдан олинадиган фойдалар:

1. Эҳромдаги кишилар билан бирга эҳромсиз киши ҳамсафар бўлиши жоиз экани.

2. Эҳромдаги кишилар билан ҳамсафар бўлган эҳромсиз одам куруклик ҳайвонларини овлаши мумкинлиги. Фақат, эҳромдаги кишилар овчига ҳеч қандай ёрдам бермасликлари шарт.

3. Ёввойи эшакнинг гўшти, агар у шаръий йўл сўйилган бўлса, ҳалол экани.

4. Эҳромда бўлмаган киши овлаган ҳайвон гўштини

эхромдаги кишилар тановул қилса жоиз.

5. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ўта тавозуъли зот эканликлари ушбу воқеада яна бир қарра намоён бўлмоқда.

2167- عَنِ جَابِرٍ $\frac{1}{100}$ قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ - عَنِ الضَّبْعِ فَقَالَ: هُوَ صَيْدٌ وَفِيهِ كَبْشٌ إِذَا صَادَهُ الْمُجْرِمُ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ.

2167. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламдан чия-бўри ҳақида сўрадим. Бас, У зот:

«У овдир. Агар уни эҳромдаги киши овласа, бир қўчқор сўйиши лозим бўлади», дедилар».

Сунан эгалари ривоят қилганлар.

Шарҳ: Ушбу ривоятни далил қилиб, баъзилар чиябўрини ҳалол ҳисоблайдилар. Аммо жумхур уламо: «Чиябўри ҳаромдир. Шариатимизда ҳар бир йиртқич хайвон ҳаромлигига заррача шубҳа йўқ. Шунингдек, чиябўрининг йиртқич эканлигига ҳам заррача шубҳа йўқ», дейдилар.

2168- عَنِ عُمَرَ بْنِ سَيْفِيْنَةَ $\frac{1}{100}$ عَنِ أَبِيهِ قَالَ: أَكَلْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - لَحْمَ حُبَارَى. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

2168. Умар ибн Сафийна розияллоҳу анҳудан, у киши отасидан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам билан Ҳубароонинг гўштини едим».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилганлар.

Шарҳ: «Хубароо» бўйни йўғон, тез учадиган, кулранг, гўшти товук ва ўрдак гўштига ўхшаш қушдир. Араблар уни жуда ҳам яхши кўрадилар. Бу қуш бизда тўғалоқ деб номланади.

2169- عَيْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو $\frac{1}{100}$ عَيْنِ النَّجْدِ " قَال: مَا مِنْ إِنْسَانٍ قَتَلَ عُصْفُورًا فَمَا فَوْقَهَا بِغَيْرِ حَقِّهَا إِلَّا سَأَلَهُ اللَّهُ عِزَّ وَجَلَّ عَنْهَا قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا حَقُّهَا قَال: يَذْبَحُهَا فَيَأْكُلُهَا وَلَا يَقْطَعُ رَأْسَهَا يَرْمِي بِهَا. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَالشَّافِعِيُّ وَالْحَاكِمُ.

2169. Абдуллоҳ ибн Амр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қай бир инсон чумчуқни ёки ундан каттароқ нарсани ноҳадан қатл этса, албатта, Аллоҳ таоло ундан у ҳақида сўрайдир», дедилар.

«Эй Аллоҳнинг Расули, унинг ҳақи недир?» дейилди.

«Уни сўйиб, ёмоғидир. Бошини кесиб отиб юбормас!» дедилар».

Насайй, Шофеъий ва Ҳоким ривоят қилганлар.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифни «Ейиладиган ҳайвонлар ҳақида» бобида келтиришдан асосий мақсад чумчуқ ҳалол қуш эканини билдиришдир. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг:

«Уни сўйиб, ёмоғидир» дейишлари шуни анг-латади.

Аммо, бу ҳадисда шу билан бирга, бир оламга татиғулик улкан маъно ётибди. Худди ана шу маънога инсоният ўзининг узун тарихи давомида доимо муҳтож бўлиб келган ва ҳозирги кунда ҳар қачонгидан ҳам кўпроқ муҳтож бўлиб турибди.

Ана ўша улкан маъно ҳаётга доимо жиддият билан қараш, инсон ўз масъулиятини тўлиқ ҳис қилиши ҳақиқатидир. Ислом ҳаётга доимо тўлиқ жиддият билан қарашни талаб қилади. Инсоннинг заррача қилган яхшилиги ҳам, ёмонлиги ҳам охиратда ҳисоб-китоб қилинишига алоҳида урғу беради.

Эътибор берайлик-а, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ушбу ҳадисда нима демоқдалар:

«Қай бир инсон чумчукни ёки ундан каттарок нарсани ноҳақдан қатл этса, албатта, Аллоҳ таоло ундан у ҳақида сўрайди».

Бошқа бир ривоятда ўша ноҳақ ўлдирилган чумчук қиёматда даъво қилиб: «Эй Роббим, манави мени манфаат учун эмас, ўйнаб ўлдирди» дейиши айтилган.

Исломдан узоқлашиш оқибатида ҳаётнинг ҳамма соҳаларида инсоният бошига тушган сон-саноксиз мусийбатларни бир томон қўйиб турайлик-да, бизга аҳамияти йўқ бўлиб кўринган чумчукни беҳуда ўлдириш масаласини олиб кўрайлик.

Худди ана ўша масъулиятсизлик оқибатида ҳозирги кунимизга келиб дунёдаги кўплаб ҳайвонлар қирилиб битмадими?!

Қиёматни, ундаги савол-сўроқни, ҳисоб-китобни унутган инсоният ваҳшийлашиб, қанчадан-қанча ҳайвон турларини йўқ қилиб юбормадими?!

Яна қанчадан-қанчаси йўқ бўлиш арафасида турмаяптими?!

Бугунги кунда табиатни муҳофаза қилиш энг долзарб масала бўлиб қолмаяптими?!

Шунинг ўзидан инсоният Исломга қанчалар муҳтож эканини билиб олсак бўлаверади.

Ушбу ҳадиси шарифдан оладиган фойдаларимиз:

1. Каттаю кичик ҳар бир ишга жиддият билан қараш зарурлиги.

2. Арзимаган ҳайвонни овлашда ҳам фақат зарур манфаат юзасидан ов қилиш кераклиги.

3. Банда кичик бир ҳайвонга қилган ноҳақлиги учун ҳам Аллоҳ таолонинг ҳузурида жавоб бериши борлиги.

4. Чумчуқнинг ҳалоллиги.

5. Чумчуқ бўлса ҳам ҳайвонни овлагандан ке-йин сўйиб емоқ лозимлиги.

6. Овланган ҳайвоннинг бошини ёки бошқа бирор жойини узиб, отиб юбормаслик лозимлиги.

2170- وَسُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ - "عَنِ السَّيِّئِ وَالْجَبَنِ- وَالْفِرَاءِ

فَقَالَ: الْحَلَالُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ وَالْحَرَامُ مَا حَرَّمَ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ وَمَا سَكَتَ عَنْهُ فَهُوَ مِمَّا عَفَا عَنْهُ.

2170. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан қуюқ ёғ, пишлоқ ва ёввойи эшак ҳақида сўралди. Бас, У зот:

«Ҳалол – Аллоҳ китобида ҳалол қилган нарсадир. Ҳаром – Аллоҳ китобида ҳаром қилган нарсадир. Нима ҳақида сукут қилса, ўша нарса афв қилган нарсасидир», дедилар».

Шарҳ: Албатта, саҳобаи киромлар ҳалол ёки ҳалол эмаслиги ҳақида сўраган уч нарсанинг барчаси ҳалоллиги ҳақида далиллар келган. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ушбу саволга жавоблари бевосита жавоб эмас, балки умумий қоида шаклида келган.

«Ҳалол – Аллоҳ китобида ҳалол қилган нарсадир».

Аслида Аллоҳнинг китоби, деганда Қуръони Карим тушунилади, аммо, аввал ҳам айтиб ўтилганидек, бунга ўхшаш жойларда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг суннатлари ҳам қўшилиб кетади. Чунки, шаръий ҳукмлар борасида суннат ҳам Аллоҳнинг ваҳйи

бўлиб, фақатгина иборалари Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламники бўлади.

Демак, қайси нарса ҳалоллигини белгилаш ҳукукига фақатгина Аллоҳ таолонинг Ўзигина ҳақли. Бошқа ҳеч ким, ҳеч қандай тараф бу ишга аралаша олмайди.

«Ҳаром – Аллоҳ китобида ҳаром қилган нарсасидир».

Демак, қайси нарса ҳаром эканини ҳам фақатгина Аллоҳ таолонинг Ўзи Қуръон ёки ҳадис орқали белгилаб беради. Бошқанинг бу ишга аралашшига ҳеч ҳаққи йўқ. Агар ким бу ишга аралашмоқчи бўлса, Аллоҳ таоло билан ҳақ талашган бўлади. Шунинг учун ҳам, Аллоҳ таоло ҳаром қилган нарсани ҳалол деган ёки аксинча, Аллоҳ таоло ҳалол қилган нарсани ҳаром деган киши, шубҳасиз, кофир бўлади.

«Нима ҳақида сукут қилса, ўша нарса афв қилган нарсасидир».

Яъни, Аллоҳ таоло қайси бир нарса ҳақида унинг ҳалол ёки ҳаромлигини баён қилмай, сукут сақлаган бўлса, у нарса Аллоҳ таоло афв қилган, уни ҳалол санаса бўлаверадиган нарсасидир.

Бинобарин, ундоқ нарсалар ҳақида ҳадеб сўрайвериш керак эмас.

Ушбу ҳадиси шарифдан олинадиган фойдалар:

1. Мусулмон киши нарсаларнинг шариатдаги ҳукмини билмаса, биладиган кишилардан сўраши лозимлиги.

2. Қотган ёғ ҳалоллиги.

3. Пишлоқ ҳалоллиги.

4. Ёввойи эшак ҳалоллиги.

5. Нима ҳалоллигини белгилаш фақатгина Аллоҳ таолонинг ҳаққи эканлиги.

6. Нима ҳаромлигини белгилаш фақатгина Аллоҳ таолонинг ҳаққи эканлиги.

7. Аллоҳ таоло ҳалол ёки ҳаромлигини баён қилмай сукут қилган нарсалар У зот томонидан афв қилинган

нарсалар эканлиги.

2171- وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ ¹/₁₀₀: كَيَانَ أَهْلُ الْجَاهِلِيَّةِ يَأْكُلُونَ
أَشْيَاءَ وَيَتْرَكُونَ أَشْيَاءَ تَقْدُرًا فَبَعَثَ اللَّهُ نَبِيَّهُ [”] وَأَنْزَلَ كِتَابَهُ وَأَحَلَّ
حَالَهُ وَحَرَّمَ حَرَامَهُ فَمَا أَحَلَّ فَهُوَ حَلَالٌ وَمَا حَرَّمَ فَهُوَ حَرَامٌ وَمَا
سَكَتَ عَنْهُ فَهُوَ عَفْوٌ وَتَلَا: (س) قُلْ لَا أَجِدُ فِيمَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا
عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنْزِيرٍ
فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهِنَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ. رَوَاهُمَا التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ
وَالْحَاكِمُ.

2171. Ибн Аббос розияллоху анху:

«Жоҳилият аҳли баъзи нарсаларни ер эдилар. Баъзи нарсаларни эса, ифлос санаб, тарк қилар эдилар. Бас, Аллоҳ Ўз Набийси соллаллоху алайҳи васалламни юборди. Ўз китобини нозил қилди. Ҳалолини ҳалол қилди. Ҳаромини ҳаром қилди. У Зот нимани ҳалол қилса, ўша ҳалолдир. Нимани ҳаром қилса, ўша ҳаромдир. Нимадан сукут қилса, ўша афвдир», дедилар ва:

«Менга ваҳий қилинган нарсада таомланувчи учун ҳаром қилинган нарсани топмаяпман. Магар ўлимтиқ ёки оқизилган қон ёки тўнғиз гўшти бўлса, албатта, у ифлос, ҳаромдир. Ёхуд фосиклик ила Аллоҳдан ўзганинг номига сўйилган бўлса (ҳаромдир)»ни тиловат қилди».

Ушбу иккисини Термизий, Абу Довуд ва ал-Ҳоким ривоят қилганлар.

Шарҳ: Улкан саҳобий Абдуллоҳ ибн Аббос

розияллоху анху Исломдан олдинги Жоҳилият жамиятида ҳалол-ҳаром масаласи қандоқ бўлганини, Ислом келгандан кейин бу масала қандоқ ўзгарганини баён қилиб бермоқдалар.

«Жоҳилият аҳли баъзи нарсаларни ер эдилар. Баъзи нарсаларни эса, ифлос санаб, тарк қилар эдилар».

Жоҳилият ўз номи билан жоҳилият, ўз тасарруфотларининг барчасини жоҳиллик билан қилади. Жумладан, еб-ичадиган нарсаларини ҳам.

Жоҳилият аҳли, Аллоҳ таолонинг таълимотлари асосида яшаш бахтидан маҳрум бўлган бадбахтлар ўзларича, тахмин билан ушбу нарсаларни еса бўлаверса керак, деб баъзи нарсаларини ейдилар. Бошқалар баъзи нарсаларни емайдилар, биз ҳам шундоқ қилишимиз керак, деб баъзи нарсаларни истеъмол қилмасликлари ҳам мумкин. Баъзи нарсаларни эса, бугун емасалар, эртага еяверишлари ҳеч гап эмас.

Ёки ҳозирги жоҳилиятдагиларга ўхшаб, нима дуч келса, фарқига бормай, ямлаб ютавериши ҳам мумкин. Чунки, Аллоҳ таолонинг таълимоти билан иш кўрмагандан кейин, хаёлига нима келса, шуни қилади.

Исломдан олдинги араб жоҳилиятида ҳам шу ҳолат ҳукм сурган экан. Улар баъзи нарсаларни ер эканлар, баъзи нарсаларни эса, ифлос санаб, емас эканлар.

«Бас, Аллоҳ Ўз Набийси соллаллоҳу алайҳи васалламни юборди».

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг елкаларига Аллоҳ таоло томонидан юклатилган масъулият инсониятни жоҳилият зулматларидан Ислом нурига олиб чиқиш эди.

Жумладан, ҳалол-ҳаром масаласида ҳам, У зот алайҳиссалом инсонларни жоҳилиятнинг зулматли, тахминий, асоссиз ҳукмларидан Исломнинг ёрқин, нурли,

фойдали ҳукмларига олиб чикдилар.

Шунинг учун ҳам Аллоҳ таоло Куръони Каримда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг бу борадаги васфларида:

«Улар ўз ҳузурларидаги Таврот ва Инжилда ёзилган ҳолида топиладиган, уларни яхшиликка буюриб, ёмонликдан қайтарадиган, уларга покиза нарсаларни ҳалол қилиб, нопок нарсаларни ҳаром қиладиган, устиларидаги юкни енгиллатиб, кишанларни ечадиган уммий Набий — Пайғамбарга эргашурлар», деган.

Демак, Аллоҳнинг раҳмати ёзиладиган одамлар куйидаги сифатларга эга Пайғамбарга эргашадилар:

«Ўз ҳузурларидаги Таврот ва Инжилда ёзилган ҳолида топиладиган».

Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламнинг сифатлари ҳақиқий Таврот ва ҳақиқий Инжилда ёзилган.

Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламнинг сифати ҳамидаларидан яна бири:

«уларни яхшиликка буюриб, ёмонликдан қайтарадиган» Пайғамбар эканликларидир.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам нимага буюрган бўлсалар, ўша нарса бандаларнинг икки дунёси учун ҳам яхшилик бўлади.

Бу барча учун умумий бўлган қонидани ҳеч унутмаслик керак. Баъзи вақтларда инсонга буюрилган нарсадан келиб чиқадиган яхшилик сезилмаслиги мумкин. Аммо, бу, ўша буюрилган нарсада яхшилик йўқлигидан эмас, балки кўзланган яхшиликни инсон англаб етмаганидандир. Тажрибанинг кўрсатишича, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам буюрган ишларнинг натижаси ўша ишни бажарувчи шахснинг набираси ёки ундан кейинги авлодида зоҳир бўлиши ҳам мумкин экан.

Шунингдек, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи

васаллам нимадан қайтарган бўлсалар, ўша нарса, албатта, ёмон бўлади. Бу ҳам барча учун умумий қоидадир.

Ҳазрати Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламнинг яна бир сифатлари:

«Уларга покиза нарсаларни ҳалол қилиб, нопок нарсаларни ҳаром қиладиган» Пайғамбар эканликларидир.

Бу ҳам барча учун умумий қоида. Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васаллам нимани ҳалол қилган бўлсалар ўша нарса покдир. Пок нарса эса, шубҳасиз, фойдалидир.

Пайғамбаримиз алайҳиссалом ниманики ҳаром қилган бўлсалар, демак, улар Исломи шариати ҳаром қилган нарсалар бўлиб, ҳаммаси нопокдир. Нопок нарса зарарлидир. Зарари дарҳол кўриниши ёхуд бир оз фурсатдан кейин намоён бўлиши мумкин. Шунингдек, бир неча авлоддан кейин ҳам зоҳир бўлиши, эҳтимол.

Шунинг учун турли андишаларга бормай, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳаром қилган нарсалардан доимо ҳазар қилиш, улардан узоқда бўлиш шарт.

«Ўз китобини нозил қилди. Ҳалолини ҳалол қилди. Ҳаромини ҳаром қилди.»

Яъни, Аллоҳ таоло Ўз китоби Қуръони Каримни тушириб, бу масалада ҳам Ўз кўрсатмаларини берди. Ҳалол бўлиши керак нарсаларни ҳалол қилди. Ҳаром бўлиши керак нарсаларни ҳаром қилди.

Шу жойда ҳалол ва ҳаром лафзларининг луғавий ва истилоҳий маъноларини, уларга тегишли баъзи маълумотларни яна бир эслаб олсак, айни муддао бўлур эди.

«Ҳалол» сўзи луғатда «тугунни ечиш» маъносини билдиради.

Шариятда эса, «ҳаромлик тугуни ечилган», яъни,

харомлик сифати йўқ нарсага айтилади. Чунки, харом нарсанинг манъ қилиш тугуни бўлади. Ҳалол нарсада ана ўша тугун бўлмайди, бўш бўлади.

Мусулмон одам учун ҳалол нарсани талаб қилиш, ҳалолдан молу мулк топиш фарздир.

Мусулмон инсон ўзи ҳалол бўлган нарсани шариатда ҳалол қилинган йўл билан топиб фойдаланиши керак. Аллоҳ таолонинг амри шу. Аллоҳ таоло «Бақара» сурасида:

«Эй одамлар, ер юзидаги нарсалардан ҳалол-пок ҳолида енг», деган *(168-оят)*.

«Моида» сурасида эса:

«Ва Аллоҳ сизга ризқ қилиб берган нарсадан ҳалол-пок ҳолида енг» дейди *(88-оят)*.

«Анфол» сурасида эса:

«Бас, ўлжага олган нарсангиздан ҳалол-пок ҳолида енг», дейди *(69-оят)*.

«Наҳл» сурасида эса:

«Бас, Аллоҳ сизга ризқ қилиб берган нарсалардан ҳалол-пок ҳолида енг ва Аллоҳнинг неъматига шукр қилинг», дейди *(114-оят)*.

«Ҳаром» луғатда манъ қилишни англатади.

Шариатда эса, ҳеч қандай шубҳасиз, очиқ-ойдин равишда манъ қилинган нарса ҳаромдир.

Буни ҳам билиб олиш учун алоҳида тайёргарлик кўришнинг кераги йўқ. Ароқ, нажосат тушган сув каби ичимликлар, чўчка гўшти, Аллоҳнинг исми айтилмай сўйилган асли ҳалол жонзотларнинг гўшти, эркак кишиларга ипак кийимлар ва никоҳида бўлмаган шахс ила жинсий алоқада бўлиш кабилар ҳаромдир.

Шу билан бирга, ўзи ҳалол бўлган нарсаларга шариатда манъ қилинган ҳаром йўл билан эга бўлса, улар ҳам ҳаромга айланиб қолади.

Мисол учун, зулм, ўғрилиқ, рибохўрлик, алдамчилик,

порахўрлик йўли билан топилган ҳар бир нарса, ўзи қанча пок бўлса ҳам, топувчига ҳаромдир.

Шунинг учун ҳам, уламо аҳлларимиз мутлақ ҳаромни—ўзида ҳаромлик сифати бор ёки манъ қилинган йўл билан топилган нарсадир, деб таъриф қиладилар.

Мусулмон инсон учун ҳаромдан ҳазар қилиш фарздир.

Аллоҳ таоло мўмин-мусулмонларни ҳаром-ботил йўл билан бировнинг молини ейишдан қатъий равишда қайтарган.

Аллоҳ таоло «Бақара» сурасида:

«Ва молларингизни ўзаро ботил йўл билан еманг ва уларни ҳокимларга узатманг», деган (188-оят).

«Оли Имрон» сурасида эса:

«Эй иймон келтирганлар! Рибони кўпдан-кўп қилиб еманг!», деган (130-оят).

«Нисо» сурасида эса:

«Уларнинг молларини ўзингизнинг молларингизга қўшиб еманг. Чунки, бу катта гуноҳдир», деган (2-оят).

Яна «Нисо» сурасида:

«Эй иймон келтирганлар, молларингизни ўз-аро ботил йўл билан еманг», деган (29-оят). Ва ҳоказолар.

Бу маънода ҳадиси шарифлар жуда ҳам кўп келган. Бир лўқма ҳаром таом еган одамнинг неча кўнлаб дуоסי қабул бўлмаслиги таъкидланган.

Мусулмон инсон ҳаром йўл билан молу дунё касб қилишдан, худди чўчқанинг гўштини ейишдан ҳазар қилгандек, ҳазар қилиши керак. Ҳаром йўл билан молу дунё топган одам икки дунёда шарманда бўлади. Бу дунёда азоб-укубат, турли бало-офатларга йўлиқиб, у дунёда жаҳаннам ичида туриб, қорнига таом ўрнига олов ейди.

«У зот нимани ҳалол қилса, ўша ҳалолдир. Нимани ҳаром қилса, ўша ҳаромдир. Нимадан сукут қилса, ўша афвдир».

Яъни, Аллоҳ таоло нимани ҳалол қилса, ўша нарса

ҳалол бўлади. Бошқа нарса ҳалол бўлиши мумкин эмас.

Шунингдек, Аллоҳ таоло нимани ҳаром қилса, ўша нарса ҳаром бўлади. Бошқа нарса ҳаром бўлиши мумкин эмас.

Аллоҳ таоло нима ҳақида сукут қилса, у афвдир, ҳалол ҳисобланадир.

Сўнгра ҳазрати ибн Аббос розияллоҳу анҳу ўз гапларининг далили сифатида қуйидаги ояти каримани тиловат қилдилар:

«Менга ваҳий қилинган нарсада таомланувчи учун ҳаром қилинган нарсани топмаяпман. Магар ўлимтик ёки оқизилган қон ёки тўнғиз гўшти бўлса, албатта, у ифлос, ҳаромдир. Ёхуд фосиклик ила Аллоҳдан ўзганинг номига сўйилган бўлса (ҳаромдир)» (*Анъом, 145*).

Бу ояти каримада Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламга хитоб бўлмоқда. Аллоҳ таоло Ўзи яратган экинлар ва чорваларни ҳаром қилишга журъат қилганларга ушбу ҳақиқатларни айтишни У зот соллаллоҳу алайҳи васалламга топширмоқда:

«Менга ваҳий қилинган нарсада таомланувчи учун ҳаром қилинган нарсани топмаяпман».

Яъни, сиз ҳаром деб атаган нарсаларнинг бирортасини ҳам Аллоҳ ҳаром қилгани йўқ. Бу нарсаларни сиз ўзингизча ҳаром деб юрибсиз. Аллоҳ таоло менга ваҳий юбориб, нима ҳалол, нима ҳаром эканини баён қилди. Менга ваҳий орқали билдирилган илоҳий баёнда истеъмолчи учун ҳаром қилинган нарса йўқ.

«Магар ўлимтик ёки оқизилган қон ёки тўнғиз гўшти бўлса, албатта, у ифлос, ҳаромдир».

Бу нарсалар бошқа оятларда ҳам батафсил баён қилинган. Ўзи ўлиб қолган ҳайвоннинг гўшти катта зарар бўлгани учун Аллоҳ таоло уни ҳаром қилган.

Шунингдек, ҳар қандай ҳайвондан оқизилган қон ҳам

зарарли бўлиб, ҳаромдир.

Тўнғиз гўшти ҳам шу маънода ҳаром қилинган.

«Ёхуд фосиқлик ила Аллоҳдан ўзганинг номига сўйилган бўлса (ҳаромдир)».

Яъни, ҳайвон Аллоҳдан ўзганинг номи билан сўйилса, фосиқлик—дин чегарасидан чиқиш бўлади, сўйилган гўшт ҳаром ҳисобланади. Шундай қилиб, ҳаром аниқ бўлди. Аллоҳнинг амрига юраман, деган банда мазкур нарсаларни зинҳор-ба-зинҳор истеъмол қилмаслиги керак.

Ушбу ривоятдан олинadиган фойдалар:

1. Жоҳилият аҳли ўзларича, баъзи нарсаларни еб, баъзи нарсаларни ифлос санаб, емай, тарк қилиб юрганлари.

2. Ислomда ҳалол-ҳаромни Аллоҳ таолонинг Ўзи Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламни юбориш ва Қуръони Каримни нозил қилиш орқали йўлга қўйгани.

3. Аллоҳ таоло нимани ҳалол қилса, ўша нарса ҳалол экани.

4. Аллоҳ таоло нимани ҳаром қилса, ўша нарса ҳаром экани.

5. Аллоҳ таоло сукут қилган нарса, афв, ҳалол экани.

6. Айтилган фикрни қўллаш учун оятдан далил келтириш.

7. Ўлимтик ҳаром экани.

8. Оқизилган қон ҳаром экани.

9. Тўнғиз гўшти ҳаром экани.

10. Аллоҳ таолонинг исми айтилмай сўйилган ҳайвонлар ҳаром экани.

ومنه حيوان البحر وميتته

ДЕНГИЗ ҲАЙВОНИ ВА ЎЛИМТИГИ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى : اَبْ بَ يِّ بَ يِّ

Аллоҳ таоло:

«Денгиз ови ва унинг таоми сизга ва сайр қилувчиларга ҳалол қилинди», деган (Mouida, 96).

Шарх: «Денгиз ови» деганда, фақат сувда яшайдиган, сувдан чикса яшай олмайдиган ҳайвонлар кўзда тутилади. Ҳам сувда, ҳам курукликда яшайдиган бақа ва тимсоҳга ўхшаш ҳайвонлар ҳаромдир.

Ушбу ояти карима маъносидан денгиз-сув ҳайвонларидан қай бирини бўлса ҳам овланса, ҳалол бўлиши келиб чиқади.

«Унинг таоми», яъни, денгизнинг таоми дейилганда, сувдан чикиб ўлиб қолган хайвонлар назарда тутилади.

Келгуси ҳадисларда баён қилинишича, сув ҳайвонлари сувдан ажрагани учун ўлиб қолса, ҳалол бўлаверади. Агар сув ҳайвони сув ичида туриб ўлиб қолса, уни еб бўлмайди. Чунки, у бирор зарарли нарса таъсиридан ўлган бўлади. Ундоқ ҳайвонларни еб бўлмаслиги ҳақида бир неча ҳадиси шарифлар келган.

Аммо Ҳанафий мазҳаби уламолари сув ҳайвонларига тегишли масалада жумҳурга хилоф қилганлар. Улар балиқдан бошқа сув ҳайвони ҳалол эмас, деганлар. Чунки, дейдилар улар, сув ҳайвонларини ўзи ўлганидан кейин истеъмол қилинади. Ўлимтик эса, ҳаромдир. Балиққа келсак, унинг ўлимтик бўлса ҳам ҳалоллиги ҳадисда келган.

Умуман, сув ҳайвонлари ҳалоллиги ҳақида уламо аҳлларимиз ҳар хил далиллар борлиги учун кенг иjtиҳод қилганлар. Ўша кенг иjtиҳоднинг бир томонини Ҳанафийларнинг иjtиҳоди ташкил этса, иккинчи томонини сув ҳайвонларининг ҳаммаси, ҳар бир ҳолда, ҳаттоки, сув ичида ўлса ҳам ҳалол, деганларнинг иjtиҳоди

ташқил этади.

Ушбу сарлавҳа остидаги ҳадиси шарифларни ўрганишимиз жараёнида бу масала, иншааллоҳ, ойдинлашади.

2172- عَنْ جَابِرٍ $\frac{1}{100}$ قَالَ: بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ثَلَاثَ مِائَةٍ رَاكِبٍ أَمِيرُنَا أَبُو عُبَيْدَةَ نَزَّصِدُ عَيْرَ قُرَيْشٍ فَأَصَابَنَا جُوعٌ شَدِيدٌ حَتَّى أَكَلْنَا الْحَبِطَ فَسَمِّيَ جَيْشَ الْحَبِطِ فَيَأْتِي لَنَا الْبَحِيرُ حُوتًا يُقَالُ لَهُ الْعَنْبَرُ فَأَكَلْنَا مِنْهُ نَصِيفَ شَهْرٍ وَادَّهَنَّا مِنْ وَدَكِهِ حَتَّى صَلَحَتْ أَجْسَامُنَا فَأَخَذَ أَبُو عُبَيْدَةَ ضِلَعًا مِنْ أَضِلَاعِهِ فَصَبَّهُ فَمَرَّ الرَّاكِبُ تَحْتَهُ وَكَانَ فِينَا رَجُلٌ لَمَّا اشْتَدَّ الْجُوعُ نَحَرَ ثَلَاثَ جَزَائِرٍ ثُمَّ نَحَرَ ثَلَاثَ جَزَائِرٍ ثُمَّ إِنَّ أَبَا عُبَيْدَةَ نَهَاهُ. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيَّ.

2172. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам бизларни, уч юз отлиқни Абу Убайданинг амирлигида Қурайшнинг қарвонини пойлаш учун юбордилар. Бас, бизга шиддатли очлик етди. Ҳаттоки, дарахт барглари едик. (Гуруҳимиз) барг лашкари, деб номланди. Бас, денгиз «анбар» деб номланувчи улкан балиқни отиб чиқарди. Биз уни ярим ой давомида едик. Мойини жисмларимизга суртдик. Жисмларимиз яхши ҳолга келди. Абу Убайда унинг бир қовурғасини олиб тиклади. Отлиқ одам унинг тагидан ўтди. Ичимиздан бир киши очлик шиддатлашганда учтадан, учтадан туя сўйиб турар эди. Абу Убайда уни (бу ишдан) қайтарди».

Бешовларидан фақат Термизий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Ушбу маъно турли кишилар томонидан, турли

шакл ва лафзлар ила энг мўътабар ҳадис китобларимизда ривоят қилинган.

Ушбу уч юз отликнинг юриши кўпроқ «Сайфул баҳр ғазоти» номи ила машхур.

Гуруҳнинг амири бўлган Абу Убайда машхур саҳобий бўлиб, тўлиқроқ исмлари Омир ибн Абдуллоҳ ибн ал-Жарроҳ розияллоҳу анҳудир. У ки-ши жаннат башорати берилган ўн кишининг бирлари, музаффар лашкарбоши бўлган зотдирлар.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг амрлари ила Аллоҳнинг йўлида жиҳодга чиққан бу саҳобийлар гуруҳи катта қийинчиликларга дуч келганлар. Бошқа ривоятларда айтилишича, таомлар озлигидан Абу Убайда розияллоҳу анҳу ҳамманинг таомини тўплаб, оз-оздан тановул қилишни йўлга қўйганлар. У ҳам тамом бўлганидан кейин, ушбу ривоятда зикр қилинганидек, дарахтларнинг баргини ейишга мажбур бўлганлар. Бу қийинчиликларнинг ҳаммаси Аллоҳ таолонинг дини йўлида бўлгани улар учун шарафдир.

Чин дилдан «Аллоҳ» деган бандани Аллоҳ таоло қаровсиз қолдирмайди. Ушбу гуруҳ ҳам чин дилдан «Аллоҳ» деган экан, Аллоҳ таоло Ўзи уларнинг мушқулини кушойиш қилди.

«Бас, денгиз «анбар» деб номланувчи улкан балиқни отиб чиқарди. Биз уни ярим ой давомида едик. Мойини жисмларимизга суртдик. Жисмларимиз яхши ҳолга келди».

Дарҳақиқат, уч юз жангчига ярим ой муддат давомида таом бўлган «анбар» жуда ҳам улкан денгиз жонивори бўлган. Бошқа ривоятларда, уни еб семириб кетдик, дейилганини эътиборга олсак, уни тергаб-тежаб эмас, бемалоллик билан еганлари келиб чиқади. Албатта, мазкур гўштни сақлаш, айниб қолмаслиги чораларини кўриш бўйича ўша вақтнинг услублари қўлланган бўлади.

Қаранг, очликдан дарахт барглари еийишга мажбур бўлиб турган кишиларга Аллоҳ таоло Ўзи ғо-йибдан ризқ ато қилиб, турар жойларидагидан ҳам яхши ҳолатни вужудга келтириб берган!

Ривоятнинг давомида мазкур денгиз ҳайвонининг катталигини баён қилиш учун баъзи миқёслар келтирилади:

«Абу Убайда унинг бир қовурғасини олиб тиклади. Отлиқ одам унинг тагидан ўтди».

Мазкур «анбар» ана шунчалик улкан экан. Албатта, у пайтларда метрлаб ўлчаш таомилда бўлмаган ва кишилар ўз услублари билан қиёслаганлар.

Ҳозирги кунда Кувайт давлатида мана шу васф қилинганга ўхшаш «анбар»нинг тўлиқ, мужассам ҳоли кўргазмага қўйилган.

«Ичимиздан бир киши очлик шиддатлашганда учтадан, учтадан туя сўйиб турар эди. Абу Убайда уни (бу ишдан) қайтарди».

Мазкур саҳобалар гуруҳининг очлиги кучайиб, ҳожат тушганда учтадан, учтадан туя сўйиб турадиган қассобларининг исми Қайс ибн Саъд ибн Убода ал-Ансорий бўлган.

Агар, ҳар куни ёки икки кунда бир туя сўйилиб турарди, деб фараз қилсак ҳам мазкур «анбар» тахминан 25-45 туянинг ўрнини босган бўлади. Чунки, у кирғоққа тушиб, саҳобаларга таом бўла бошлаганидан кейин Абу Убайда розияллоҳу анҳу ўз қассобларини туя сўйишдан тўхтатган эканлар.

Ушбу ривоятни мана шу биз ўрганаётган бобда келтиришдан мақсад мазкур денгиз ҳайвонининг ҳалол эканини баён қилишдир. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳаётлик даврларида саҳобалар ичида ҳаром иш содир бўлса, Аллоҳ таоло дарров огоҳлантирар эди. Ярим ой «анбар»ни есалар ҳам огоҳлантириш

келмаганидан, у нарса ҳалол экани келиб чиқади.

Бунинг устига, бошқа ривоятларда таъкидланишича, Абу Убайда розияллоҳу анхунинг гуруҳи Мадийнаи мунавварага қайтиб келиши билан, бўлиб ўтган нарсани Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга айтиб, мазкур ҳайвон ҳақида сўраганлар. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам Аллоҳ таоло сизларга уни таом қилиб чиқариб берибди, гўштидан қолган бўлса, бизга ҳам беринглар, деган маънода гап айтганлар.

Ушбу ҳадиси шарифдан оладиган фойдаларимиз:

1. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам, кези келганда, душман карвонларини пойлаш учун жангчи гуруҳлар юбориб турганлари.

2. Давлат бошлиғи томонидан маълум вазифани бажариш учун юбориладиган гуруҳга амир тайинлаш лозимлиги.

3. Саҳобаи киромлар Аллоҳ таоло йўлида қаттиқ машаққатлар тортганлари.

Ушбу гуруҳнинг аъзолари очликдан дарахт баргларини еганлари шунинг далилидир.

4. «Анбар»га ўхшаш улкан денгиз ҳайвонларининг гўштини ейиш, мойини баданга суртиш жоиз экани.

2173- وَلَا أَصْحَابِ السُّنَنِ: هُوَ الطَّهَوْرُ مَاؤُهُ الْحِلُّ مَيْتُهُ.

2173. *Сунан соҳиблари ривоятида:*

«У суви пок ва ўлимтиги ҳалол нарсадир», дейилган.

Шарҳ: Ушбу келтирилган жумла машҳур ҳадисдан иқтибосдир. Ҳадиснинг тўлиғи қуйидагича:

Абу Ҳурайра розияллоҳу анхудан ривоят қилинади:

«Бир киши Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан сўради:

«Эй Аллоҳнинг Расули, албатта, биз денгиз (кема)га минамиз. Ўзимиз билан озгина сув оламиз. Агар у билан таҳорат қилсак, чанқаймиз. Денгизнинг сувидан таҳорат қилаверайликми, деди. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«У суви пок, ўлимтиги ҳалол нарсадир», дедилар».

Бу ҳадиси шарифнинг биз ўрганаётган бобга тегишли жойи «ўлимтиги ҳалол» деган еридир.

Демак, денгиз ҳайвонларининг ўлимтиги ҳам ҳалол бўлади. Сув ҳайвонларининг сув ичида ўлиб қолганлари ҳақида уламо аҳллари қилган ижтиҳодлар ҳақида аввал баҳс юритдик.

2174- عَيْنِ ابْنِ عُمَرَ ¹/₁₀₀ عَيْنِ النَّبِيِّ " " قَالَ: أُحِلَّتْ لَنَا
مَيْتَتَانِ وَدَمَانِ فَأَمَّا الْمَيْتَتَانِ فَيَاخُوثُ وَالْجِرَادُ وَأَمَّا الدَّمَانِ فَالْكَبِدُ
وَالطَّحَالُ. رَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ وَالْحَاكِمُ.

2174. *Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Бизга икки ўлимтик ва икки қон ҳалол қилинди.

Икки ўлимтик балиқ ва чигирткадир. Икки қон бўлса, жигар ва қора талоқдир», дедилар».

Ибн Можжа ва ал-Ҳоким ривоят қилганлар.

Шарҳ: Аслида Аллоҳ таолонинг:

«Менга ваҳий қилинган насада таомланувчи учун ҳаром қилинган нарсани топмаяпман. Магар ўлимтик ёки оқизилган қон ёки тўнғиз гўшти бўлса, албатта, у ифлос, ҳаромдир», деган ояти ка-римасига биноан, асли ҳалол ҳисобланган ҳайвонларнинг ўлимтиги ва оқизилган қони ҳаромдир.

Ушбу ҳадиси шариф эса, ўша умумий ҳукмдан тўрт нарсани: иккита ўлимтикни ва иккита қонни истисно

қилмоқда.

«Икки ўлимтик балиқ ва чигирткадир. Икки қон бўлса, жигар ва қораталоқдир».

Ўлимтик нопок, инсон саломатлиги учун зарарли бўлгани сабабли Ислом шариатида ҳаром қилинган. Агар беморлик ориз бўлмаса, ҳайвон ўз-ўзидан ўлмайди. Қолаверса, ҳайвон шаръий йўл билан сўйилмай, бошқа сабабларга кўра ўлса, қони ва у билан бирга ундаги микроблар, касалликлар бутун баданига тарқалиб кетади. Уни таом сифатида тановул қилган одамга зарар етказади.

Аммо, балиқ ва чигирткада бу ҳолат йўқ. Уларнинг сўйилганда оқадиган қони йўқ. Шунинг учун, уларнинг ўлимтиги ҳеч зарар етказмайди. Бу нарса илмий тажрибалар орқали ҳам тасдиқланди.

Лекин, чигирткадан бошқа қони йўқ куруқлик ҳайвонлари ҳаромдир. Чаёнлар, арилар, пашшалар шулар жумласига киради.

Жигар билан қораталоқ ҳам асосан қондан таркиб топган бўлади. Аммо ўша қон жигар ва талоққа айланганда зарарсиз ҳолга ўтиб қолади, Шунинг учун ҳам, шариатимизда бу икки нарса ҳалол қилинган.

Ушбу биринчи фаслда таом сифатида истеъмол қилиш ҳалол бўлган ҳайвонлар ҳақидаги баъзи ҳадиси шарифларни ўрганиб чиқдик.

Аллоҳ таолонинг ёрдами ила иккинчи—еб бўлмайдиган ҳайвонлар ҳақидаги фаслни ўрганганимиздан сўнг вазият яна ҳам ойдинлашади.

Ушбу емоқлиги ҳалол бўлган ҳайвонлар ҳақидаги бобнинг ниҳоясида Ислом шариатида фақатгина пок ва фойдали ҳайвонларни таом сифатида тановул қилиш ҳалол қилинганини яна бир бор таъкидламоқчимиз.

Шу билан бирга, сув ҳайвонларига оид бир мулоҳазани эслатиб қўймоқчимиз. Аввал айтиб ўтилганидек, сув ҳайвонлари ҳақида уламо аҳлларимиз турлича ижтиҳод

қилганлар. Албатта, ул мухтарамлар ўз замонлари, имконлари, маданиятлари ва тушунчалари ҳамда бошқа омиллардан келиб чиқиб ижтиҳод қилганлар.

Бугунга келиб сув ҳайвонот олами ҳам атрофлича ўрганилди. Қадимда бўлмаган маълумотлар пайдо бўлди. Шунинг учун, сув ҳайвонларининг ҳалол-ҳаромини аниқлашда аввалги маълумотларга янги маълумотларни ҳам қўшиб, умумий қоидалардан келиб чиқиб иш юритилса, маъқул бўлса керак. Мисол учун, сувда ўта заҳарли, ейиш у ёқда турсин, бирор жойига тегиб кетса ҳам инсонга зарар етказадиган ҳайвонлар борлиги аниқ бўлди. Бас, шундоқ экан, қандоқ қилиб уни ҳалол, еса бўлади, дея оламиз.

Демак, бу масалада эҳтиёт бўлмоғимиз зарур бўлади.

الفصل الثاني

И К К И Н Ч И Ф А С Л

فيما لا يؤكل من الحيوان

ЕЙИЛМАЙДИГАН ХАЙВОНЛАР ҲАҚИДА

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى : أَبَبْ بَبْبِبْ بِبْ بَبْبِبْ بِبْ بَبْبِبْ بِبْ بَبْبِبْ بِبْ بَبْبِبْ بِبْ

bb b

Аллоҳ таоло:

**«Сизларга ўлимтик, қон, чўчка гўшти, Аллоҳдан
бошқанинг номи ила сўйилган, бўғилиб ўлган, уриб**

ўлдирилган, йиқилиб ўлган, сузиб ўлдирилган, йиртқич еган хайвонлар ҳаром қилинди. Магар, (ўлмай туриб) сўйиб олсангиз, (ҳалол). Ва бутларга сўйилган хайвонлар ҳам (ҳаром қилинди)», деган (Моидга, 3).

Шарҳ: Ушбу ояти каримада асли гўшти ҳалол қилинган хайвонлар ҳақида сўз кетмоқда. Албатта, чўчкани ҳисобга олмаганда.

Аслида гўшти ҳаром бўлган хайвонлар ўз-ўзидан маълум, баҳс улар ҳақида эмас.

Шунингдек, Аллоҳ таоло бандаларига кўплаб неъматларни тановул қилишни ҳалол қилиб қўйган. Уларнинг барчасининг асли ҳалол. Модомики, ҳаром нарса аралашмаса, истеъмол қилинаверади. Инсон шахсининг ёки амалининг унга таъсири йўқ. Мисол учун, нонни олайлик. Унинг буғдойини ким эккан, ким ўрган, қандай янчган ёки қандай қилиб нонга айлантирилган – буларнинг аҳамияти йўқ, ҳаммаси истеъмол қилинаверади.

Аммо, гўшт маҳсулотлари ҳақида бундай деб бўлмайди. Чунки гўшт тирик хайвондан олинади. Ана ўша тирик жониворни гўштга айлантириш жараёни ва ундаги ният ҳамда эътиқод унинг ҳалол ёки ҳаромга айланишига сабаб бўлади.

Шунинг учун ҳам, бу жараёнга, яъни, тирик хайвонни гўштга айлантириш жараёнига шариатда алоҳида эътибор берилади. Бир қанча шартлар қўйилади. Ўша шартлар вужудга келгандагина, у хайвон гўшти ҳалол ҳисобланиб, истеъмол этишга рухсат берилади.

Бу шартларнинг бошида хайвоннинг жонини чиқариш пайтида унга жон берган Аллоҳнинг номини зикр қилиш туради. Бу иш қилинмаса, катта маънавий жиноят содир бўлади, шу сабабли унинг гўшти ҳаромга айланади.

Ушбу оятда ўзи аслида ҳалол бўлса ҳам, шаръий йўл билан сўйилмагани учун гўшти ҳаромга айланиб қоладиган хайвонлардан бир неча тоифаси зикр этилган.

Биринчиси:

«Ўлимтик».

Яъни, Аллоҳ таоло ҳалол қилган ҳайвонлардан ўзи ўлиб қолганининг гўшти ҳаром бўлади. Соф инсоний табиат ўлимтикни хоҳламаслиги ҳаммага маълум. Ўлимтикни билиб туриб ейиш учун инсонлик табиатидан чиқиш керак. Бунинг устига, ҳайвон оғир касаллик етмаса, ўзидан-ўзи ўлмайди. Касаллик билан ўлган ҳайвондаги турли иллатлар ва микроблар унинг бутун гўштига тарқалиб кетади. Тиб илми бунга ўхшаш ҳикматларни кўплаб кашф этган. Биз билмаган яна қанча ҳикмати бор.

Иккинчиси:

«Қон».

Яъни, ҳайвонни сўйганда оққан қонини тўплаб олиб, истеъмол қилиш ҳам ҳаромдир. Сўйилган ҳайвонларнинг томирларида қолган қонлар ҳаром эмас. Сўйилган ҳайвонларнинг бўғзидан оққан қонни ҳам соф инсоний табиат инкор этади. Тиббий нуктаи назардан қараганда ҳам, ҳайвон сўйилганда ундаги мавжуд барча микроблар, касалликлар ва бошқа зарарли иллатлар қон билан чиқиб кетади, уларни тўплаб, тановул қилиш қони зиён. Аллоҳ таоло инсонга зарар келтирадиган нарсаларнинг барчасини ҳаром қилади.

Учинчиси:

«Чўчқанинг гўшти».

«Гўшти» дейилганидан ёғи ёки бошқа жойи ҳалол экан-да, деган фикр келмаслиги керак. Чўчка буткул ҳаром. Ўлимтик, қон каби у ҳам нажас, ифлос бўлгани учун ҳаром.

Қолаверса, чўчка табиати бузуқ, ифлос ҳайвон, нима кўринса еяверадиган махлук. Соф табиат эгалари ундан нафрат қиладилар.

Ейилган озуқа инсон вужудига сингиб, ўз таъсирини ўтказади. Масалан, баъзи дориларни ичсангиз, Аллоҳ у

моддаларга берган хусусият туфайли танадаги оғрик қолади, баъзилари истеъмол қилинса, асаб ўрнига тушади ва ҳоказо. Шунингдек, баъзи овқатлар иссиқлигингизни ошириб юборса, бошқаси совуқлигингизни оширади. Хулоса шуки, тановул қилинган озуқалар инсонга ҳар жиҳатдан таъсир ўтказади.

Тажрибалиларнинг таъкидлашича, дунёда эркаги урғочисини қизғонмайдиган бирдан-бир ҳайвон чўчка экан. Балки шу боисдандир, чўчка гўшти кўп истеъмол қиладиган халқларнинг эркалари аёлларини қизғонмайдилар, бу масалада ифбат ва номус нималигини билмайдиган даюсларга айланиб қолганлар.

Тиб олимлари чўчка гўштида қон-томир ва юрак касалликларини тарқатувчи моддалар борлигини ҳам аниқлашди. Яна бошқа кўпгина зарарлари ҳам аён бўлди. Бу ҳақда ҳатто ўзлари, чўчка гўштини истеъмол қиладиган халқларнинг вакиллари, Қуръон ва Исломдан беҳабар кишилар илмий ишлар қилдилар, алоҳида китоблар ҳам ёздилар.

Тўртинчиси:

«Аллоҳдан бошқанинг номи ила сўйилган» ҳайвон гўштининг ҳам ҳаром бўлиши, аввал айтганимиздек, иймон тақозосига тўғри келмаганидандир. Уни яратган ва унга жон берган Зотнинг номини қўйиб, бошқанинг номи ила сўйилганидандир.

Бешинчиси:

«Бўғилиб ўлган».

Ҳайвон бўғилиш оқибатида ўлган бўлса, гўшти ҳаромдир. Унга ҳам Аллоҳнинг номи айтилмаган, ҳам қони ичига тарқаб, гўшт зарарли ҳолга келган бўлади.

Олтинчиси:

«Уриб ўлдирилган».

Бунда ҳам аввалги ҳолдаги ҳикмат туфайли ҳаромлик ҳукми бор. Кимки бир ҳайвонни тош, ёғоч ёки шунга

ўхшаш нарсалар билан уриб ўлдирган бўлса, гўшти ҳаромга айланади.

Еттинчиси:

«Йиқилиб ўлган».

Тоғданми, баланд жойданми йиқилиб ўлган ҳайвонларнинг гўшти ҳам ҳаром.

Саккизинчиси:

«Сузиб ўлдирилган».

Икки ҳайвон бир-бири билан сузишса-ю, бири ўлиб қолса, унинг гўшти ҳам ҳаромдир.

Тўққизинчиси:

«Йиртқич еган ҳайвон».

Яъни, бир йиртқич ҳайвон мазкур гўшти ҳалол ҳайвонга ҳужум қилиб еса, ўлдирса, ундан ортиб қолган гўшт ҳаром ҳисобланади.

«Магар (ўлмай туриб) сўйиб олсангиз, (ҳалол)».

Мазкур ҳолатларга дучор бўлган ҳайвонлар ўлмай туриб сўйиб юборилса, гўшти ҳалол бўлади.

Ўнинчиси:

«Бутларга сўйилган ҳайвонлар ҳам (ҳаром)».

Жоҳилий арабларнинг турли бутлари бўлиб, уларга атаб жонлиқ сўйишар ва қонини ўша бутларга суртишар эди. Бундай ҳайвонларнинг гўшти, гарчи Аллоҳнинг номини айтиб сўйилган бўлса ҳам, бутларга атаб сўйилгани учун ҳаромдир.

2175- عَيْنُ أَنَسٍ $\frac{1}{100}$ قَالَ: لَمَّا فَتَحَ رَسُولُ اللَّهِ - ﷺ خَيْبَرَ

أَصَبْنَا حُمُرًا فَطَبَخْنَاهَا مِنْهَا فَيَادَى النَّبِيِّ ﷺ: "أَلَا إِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

يَنْهَيْنَاكُمْ عَنْهَا فَإِنَّهَا رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَيَاكْفِتِ الْقِدُورُ

وَأِنَّهَا لَتَقُورُ بِمَا فِيهَا. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ.

2175. *Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Хайбарни фатҳ қилганларида қишлоқдан эшакларга эга бўлди ва баъзиларини пиширдик. Бас, Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Огоҳ бўлинглар! Албатта, Аллоҳ ва Унинг Расули сизларни улардан қайтарурлар! Албатта, улар ифлосдирлар, шайтоннинг амалидирлар!» деб нидо қилдилар. Бас, ичида улар қайнаб турган қозонлар ағдарилди».

Бешовлари ривоят қилганлар.

Шарҳ: Ушбу ривоятда келаётган воқеа машҳурдир. Чунки у Мадийнаи мунаввара яқинидаги яхудийлар яшайдиган Хайбар номли жойда, ўша ернинг яхудийлари билан Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам бошлиқ мусулмонлар тўқнашган кунда кўпчиликнинг иштирокида бўлиб ўтган.

Жиходга чиққан саҳобалар ўзларига таом пишириш учун ҳаракат қилишиб, Хайбарда кўлларига тушган эшакларни сўйиб, қозонга солиб, пишира бошлашган.

Бошқа ривоятларда айтилишича, одамлардан баъзилари Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг хузурларига келиб, эшаклар ейилмоқда, деб икки марта хабар берган, учинчи мартада эса, эшаклар битирилмоқда, деб айтган.

Шунда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам Абу Толҳа розияллоҳу анҳуга одамлар ичида:

«Огоҳ бўлинглар! Албатта, Аллоҳ ва Унинг Расули сизларни улардан қайтарурлар! Албатта, улар ифлосдирлар, шайтоннинг амалидирлар!» деб жар чақиришни амр қилганлар.

Бу нидони эшитиш билан ҳамма ичида эшак гўшти қайнаб турган қозонларни ағдариб ташлаган. Шу билан иш тамом бўлган. Ҳамма ўз ишини қилиб кетаверган.

Аммо, кейинчалик Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ўтганларидан кейин бу масала яна қайта қўзғалганда, мазкур амрни ҳар ким ҳар хил тушунгани маълум бўлган.

Баъзилар эшаклар улов сифатда зарур бўлгани учун Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам мазкур нидони қилганлар, деган.

Бошқалар, эшаклар ифлос бўлгани учун Пай-ғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам уларни емоқни манъ қилганлар, деган.

Учинчилари эса, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг бу амрлари доимийдир, деб зарурат учун эмас, аслида эшак ҳаромлигини таъкидлаш учун деганлар.

Тўртинчилари мазкур эшаклар Хайбарда қўлга тушган ўлжалар шариат ҳукми бўйича тақсим қилинмасдан олдин пиширилгани учун Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам улардан наҳйи қилганлар, дейишган.

Охири бориб, бу масала бўйича ҳал қилувчи сўзни айтиш учун Саъид ибн Жубайр розияллоҳу анҳуга мурожаат қилганлар. У киши Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг бу амрлари доимийдир, деб айтганлар ва ихтилоф тугаган.

Ушбу ҳадиси шарифдан олинадиган фойдалар:

1. Муҳим масалани оммага етказиш учун жар чақириш кераклиги.

2. Зарур гапни кишиларга етказишда «огоҳ бўлинглар!» ва шунга ўхшаш лафзларни ишлатиш.

3. Хонаки эшакларнинг гўштини ейиш ҳаром, ифлос ва шайтоннинг амали экани.

4. Аллоҳнинг ва Унинг Расулининг амрини эшитиш билан унга дарҳол амал қилиш кераклиги.

2176- عَنْ الْمِقْدَامِ بْنِ مَعْدِي كَرِبَ $\frac{1}{100}$ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ -

قَالَ: أَلَا إِنِّي أُوتِيتُ الْكِتَابَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ أَلَا يُوشِكُ رَجُلٌ شَيْبَعَانٌ عَلَى أَرِيكَتِهِ يَقُولُ عَلَيْكُمْ هَذَا الْقُرْآنُ فَأَيَّا وَجَدْتُمْ فِيهِ مِنْ حَلَالٍ فَأَحِلُّوهُ وَمَا وَجَدْتُمْ فِيهِ مِنْ حَرَامٍ فَحَرِّمُوهُ أَلَا لَا يَحِلُّ لَكُمْ لَحْمُ الْحِمَارِ الْأَهْلِيِّ وَلَا كَيْلُ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبْعِ وَلَا لُقْطَةُ مُعَاهِدٍ إِلَّا أَنْ يَسْتَعْنِيَ عَنْهَا صَاحِبُهَا وَمِنْ نَزَلٍ بِقَوْمٍ فَعَلَيْهِمْ أَنْ يَقْرُؤَهُ فَإِنْ لَمْ يَقْرُؤَهُ فَلَيْهِ أَنْ يُعَقِبَهُمْ بِمِثْلِ قِرَاءِهِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

2176. Ал-Миқдом ибн Маъдийкариб розияллоху анхудан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Огоҳ бўлинглар! Албатта, менга Китоб ва у билан бирга унинг мисли берилмишдир. Огоҳ бўлинглар! Ҳали, сўрисада ўтирган қорни катта одам: Сизлар ушбу Қуръонни лозим тутинглар! Унда нимани ҳалол топсангиз, ҳалол билинглар! Унда нимани ҳаром топсангиз, ҳаром билинглар!— дейди ҳам. Огоҳ бўлинглар! Сизлар учун: хонаки эшаклар, барча озиқ тишли йиртқич ва муоҳиднинг эгаси беҳожат бўлмаган, йўқотиб қўйган нарсаси ҳалол бўлмас! Ким бир қавм ҳузурига меҳмон бўлиб тушса, уни зиёфат қилмоқлари лозим. Агар зиёфат қилмасалар, унинг зиёфат мислича нарсани олишга ҳаққи бор», дедилар».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилганлар.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифда Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам бир неча муҳим масалаларни ёритиб бермоқдалар.

Биринчи масала Пайғамбар соллаллоху алайҳи васалламнинг:

«Огоҳ бўлинглар! Албатта, менга Китоб ва у билан

бирга унинг мисли берилмишдир» деган гапларида ўз аксини топгандир.

Ушбу жумладаги «Китоб»дан мурод Қуръони Каримдир, «унинг мисли»дан мурод эса, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг суннатларидир. Демак, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг суннатлари Қуръони Каримнинг мисли–ўхшашидир.

Шунинг учун мусулмонлар суннатга Қуръони Каримга бўлган муносабат мислида муносабат кўрсатишлари керак.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга Қуръони Каримни берган Аллоҳ таоло суннатни ҳам бергандир. Берганда ҳам Қуръони Карим мисли қилиб бергандир.

Қуръонга эътиқод қилгандек, суннатга ҳам эътиқод қилиш керак.

Қуръони Каримга амал қилгандек, суннатга ҳам амал қилиш керак.

Қуръони Карим Аллоҳнинг Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга юборган ваҳйи бўлса, суннат ҳам Аллоҳнинг Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга юборган ваҳйидир.

Фарқ Қуръони Каримнинг маъноси ҳам, лафзи ҳам Аллоҳ томонидан, суннатнинг эса, маъноси Аллоҳ томонидан, лафзи Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам томонидан бўлганлигидадир.

Бу маънолар ҳеч қачон Қуръони Каримнинг мартабасини пастлатмайди. Барча мусулмонлар Қуръони Карим биринчи масдар, суннати мутохҳара иккинчи масдар эканлигини яхши биладилар. Лекин баъзи калтафаҳм одамлар ушбу маънони тушуниб етмайдилар. Ана ўша ҳолат ҳадиси шарифнинг давомида муолажа қилинмоқда.

Иккинчи масала Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг:

«Огоҳ бўлинглар! Ҳали сўрисида ўтирган қорни

катта одам: Сизлар ушбу Қуръонни лозим тутинглар! Унда нимани ҳалол топсангиз, ҳалол билинглар! Унда нимани ҳаром топсангиз, ҳаром билинглар! – дейди ҳам» деган гапларида ўз аксини топган.

«Қорни катта» деганда, айш-сафо билан ҳаёт кечириб, семириб, босар-тусарини билмай қолган калтафаҳм одам тушунилади. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ўзларининг бу гаплари билан келажакда бўладиган ишдан хабар берган эдилар.

У зотнинг айтганлари вақти-соати етиб юзага чиқди. Ислоҳ уммати орасидан «қорни катта» калтафаҳмлар чиқди. Улар турли давр, жой ва шароитларда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг суннати мутоҳҳараларини инкор қилдилар ва қилмоқдалар.

Бу ишни биринчи бўлиб хаворижлар ва рофизалар қилдилар. Улардан кейин ҳам турли тоифалар чиқиб, Қуръонга амал қилсак бўлди, суннатнинг кераги йўқ, қабилидаги гапларни айтдилар ва айтмоқдалар. Уларнинг калтафаҳмлик билан қилган даъволарига уламоларимиз етарли жавобларни бердилар ва бермоқдалар. Биз бу масалада фақат ушбу ўзимиз ўрганаётган ҳадис доирасида қисқагина тўхталамиз, ҳолос.

Агар мазкур «қорни катта»ларнинг:

«Сизлар ушбу Қуръонни лозим тутинглар! Унда нимани ҳалол топсангиз, ҳалол билинглар! Унда нимани ҳаром топсангиз, ҳаром билинглар!» деган гапларига кирадиган бўлсак, Қуръони Каримда ҳаром қилинган ҳайвонлар билан кифояланиб, кўпгина нарсаларнинг ҳукмини била олмай қийналар эдик.

Мисол учун, ҳонаки эшаклар ҳақида Қуръони Каримда ҳеч нарсa дейилмаган. Унинг ва унга ўхшаш кўпгина нарсаларнинг ҳалол ёки ҳаром эканлигини Қуръоннинг мисли бўлган суннати мутоҳҳара баён қилиб берган. Унинг намунаси ушбу ҳадиси шарифда ҳам келмоқда.

Учинчи масала:

«Огоҳ бўлинглар! Сизлар учун: хонаки эшаклар, барча озиқ тишли йиртқич ва муоҳиднинг эгаси беҳожат бўлмаган, йўқотиб қўйган нарсаси ҳалол бўлмас!»

Ушбу жумлада Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ўзларига Аллоҳ таоло томонидан Қуръони Карим мислича қилиб берган суннати мутоҳҳара орқали Қуръони Каримда ҳалол ёки ҳаромлиги баён қилинмаган уч нарсанинг ҳаромлигини айтиб бермоқдалар.

1. Хонаки эшаклар.

2. Барча озиқ тишли йиртқич ҳайвонлар.

3. Муоҳиднинг эгаси беҳожат бўлмаган, йўқотиб қўйган нарсаси.

Муоҳид–мусулмонлар ила аҳднома тузиб яшаётган ғайридин киши. Ана ўшандоқ одамнинг йўқотиб қўйган нарсасини топиб олган одам бу ғайридиннинг нарсаси экан, ўзимники қилиб олсам бўлаверади, деган фикрга бориши мумкин эмас.

Тўртинчи масала:

«Ким бир қавм ҳузурига меҳмон бўлиб тушса, уни зиёфат қилмоқлари лозим. Агар зиёфат қилмасалар, унинг зиёфат мислича нарсани олишга ҳаққи бор».

Ислонда меҳмон қанчалик қадрланишини яққол кўрсатувчи бу масала ўз жойида батафсил ўрганилади.

Ушбу ҳадиси шарифдан олинадиган фойдалар:

1. Аҳамиятли ишни баён қилишдан олдин «огоҳ бўлинглар!» ёки шунга ўхшаш огоҳлантириш ибораларини ишлатиш кераклиги.

2. Аллоҳ Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга Қуръони Карим билан бирга унинг мисли–суннатни ҳам берганлиги.

3. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг келажакда бўладиган баъзи ишлар ҳақида хабар

берганлари.

4. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг даврларидан кейинги вақтларда «Қуръони Каримни лозим тутсак бўлди, суннатнинг кераги йўқ» дейдиган кишилар чиқиши ва улар ўзига тўқ одамлардан бўлиши.

5. Хонаки эшак ҳаромлиги.

6. Озиқ тишли барча йиртқич ҳайвонлар ҳаром экани.

7. Муоҳид–биз билан аҳдномаси бор ғайридиннинг йўқотиб қўйган нарсасини ўзлаштириб олиш ҳам ҳаром экани.

8. Меҳмоннинг қадри улуғлиги.

2177- عَنْ جَابِرٍ $\frac{1}{100}$ قَالَ: نَهَانَا رَسُولُ اللَّهِ - ﷺ يَوْمَ حَيْبَرَ عَنِ الْبَعَالِ وَالْحَمِيرِ وَلَمْ يَنْهَنَا عَنِ الْخَيْلِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَمُسْلِمٌ.

2177. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Хайбар куни бизларни хачирлар, эшаклардан қайтардилар, отлардан қайтармадилар».

Абу Довуд ва Муслим ривоят қилганлар.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифдан олинандиган фойдалар:

1. Хачирларнинг ҳаромлиги.

2. Эшакларнинг ҳаромлиги.

Албатта, хонаки эшакларнинг ҳаромлиги.

3. Отларнинг ҳалоллиги.

2178- وَدَكْرَ عَنْ دِ النَّبِيِّ - ﷺ الْقُنْفُذُ فَقَالَ: حَيْثُةٌ مِنْ الْحَبَائِثِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَأَحْمَدُ.

2178. Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларида типратикон зикр қилинди. Бас, У зот:

«У ифлослардан бир ифлосдир», дедилар».

Абу Довуд ва Аҳмад ривоят қилганлар.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдан типратикон ҳам ҳаром эканлиги келиб чиқади. Шунингдек, сичқон, калтакесак, илонлар ва уларнинг тоифасига ўхшаш бошқа зараркунанда ҳайвончалар ҳам ҳаромдир.

2179- وَسُئِلَ النَّبِيُّ ﷺ عَنِ الذُّبِّ فَقَالَ: أَوْ يَأْكُلُ الذُّبَّ أَحَدٌ فِيهِ خَيْرٌ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ.

2179. Набий соллаллоҳу алайҳи васалламдан бўри ҳақида сўралди. Бас, У зот:

«Яхшилиги бор биров бўрини ермиди!» дедилар».

Термизий ва Ибн Можа ривоят қилганлар.

Шарҳ: Бу ҳадисдан бўрининг ҳаромлиги келиб чиқади.

2180- وَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ- جِئْتُكَ لَأَسْأَلَكَ عَنْ أَحْيَاشِ الْأَرْضِ مَا تَقُولُ فِي الثَّعْلَبِ قَال: وَمَنْ يَأْكُلُ الثَّعْلَبِ. رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ.

2180. «Эй Аллоҳнинг Расули, сиздан ер ҳайвонлари ҳақида сўраб келдим, тулки ҳақида нима дейсиз?» дейилди.

У зот:

«Тулкини ким ҳам ер эди», дедилар».

Ибн Можа ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ҳадисдан тулкининг ҳаромлиги чиқади.

2181- عَنْ أَبِي وَاقِدٍ اللَّيْثِيِّ ¹/₁₀₀ قَالَ: قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ الْمَدِينَةَ

وَهُمْ يَجْبُونَ أَسْبَنَةَ الْإِبِلِ وَيَقْطَعُونَ أَلْيَاتِ الْغَنَمِ فَقَالَ: مَا قُطِعَ مِنَ
الْبَهِيمَةِ وَهِيَ حَيَّةٌ فَهِيَ مَيْتَةٌ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

2181. *Абу Воқид ал-Лайсийдан ривоят қилинади.*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Мадийнага келганларида улар туяларнинг ўркачларини ёрар ва қўйларнинг думбасини кесиб олар эдилар. Бас, У зот:

«Тирик ҳолдаги ҳайвондан кесиб олинган нарса ўлимтиқдир», дедилар».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Ушбу ривоятда жоҳилиятнинг яна бир жаҳолатини Ислом дини қандоқ муолажа қилгани ҳақида сўз кетмоқда.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам Маккаи Мукаррамадан Мадийнаи Мунавварага ҳижрат қилиб келган пайтларда у ернинг аҳли тирик туяларнинг ўркачларини ёриб, ичидаги мойни олиб фойдаланишар ва шунингдек, тирик қўйларнинг думбаларидан кесиб олиб, ишлатишар эдилар. Улар ҳайвонларга раҳм-шафқат қилиш нималигини билмас эдилар.

Аллоҳ таоло томонидан оламларга, жумладан, ҳайвонот оламига раҳмат қилиб юборилган Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам бу ҳолга чидаб тура олмадилар ва:

«Тирик ҳолдаги ҳайвондан кесиб олинган нарса ўлимтиқдир» деб эълон қилдилар.

Шундоқ қилиб, ҳайвонларга мазкур турда азоб бериш барҳам топди ва тирик ҳайвондан кесиб олинган бўлак ўлимтиқ қандоқ ҳаром бўлса, шундоқ ҳаром қилинди.

2182- عَنِ ابْنِ عُمَرَ ¹/100 قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ - عَنِ

الْجَلَالَةِ وَالْبَانِهَا. وَفِي رِوَايَةٍ: نَهَى عَنِ الْجَلَالَةِ فِي الْإِبِلِ أَنْ يُرْكَبَ عَلَيْهَا
أَوْ يُشْرَبَ مِنْ أَلْبَانِهَا. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ.

2182. *Ибн Умар розияллоху анҳудан ривоят қилинади.*

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам «жалола»дан ва унинг сутларидан қайтардилар».

Бошқа бир ривоятда:

«У зот туянинг «жалола»сининг минилишидан ва сутларининг ичилишидан қайтардилар», дейилган.

Сунан эгалари ривоят қилганлар.

Шарҳ: «Жалола» нопок-ифлос нарсаларни ейишга одатланиб, уларни кўп еганидан ўзи ҳам, сути ҳам сасиб кетган ҳайвонлардир. Уламо аҳлларимиз таомининг ҳаммаси ёки кўп қисми ифлос нарсалардан иборат ҳайвон «жалола» бўлади, деганлар. Баъзилари гўшти ва сутида сассиқ хид бўлган ҳайвон «жалола» бўлади, деганлар.

Ушбу ҳадиси шарифга биноан, «жалола»нинг гўштини емоқ, сутини ичмоқ, ўзини минмоқ ҳаром бўлади. Аммо у ҳайвонларни боғлаб, тоза-пок озуқа бериб, парваришлаб, ифлослигини кетказилса, ҳалолга айланадилар. Ана ўшанда уларнинг гўштини еса, сутини ичса ва ўзини минса бўлади.

Уламо аҳллари баъзи «жалола» ҳайвонларнинг тозаланиш муддатларини ҳам аниқлаганлар:

- қорамол қирқ кунда,
- қўй-эчки етти кунда,
- товуқ ва унга ўхшаш нарсалар уч кунда.

2183- عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ ¹/₁₀₀ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى عَنِ أَكْلِ

كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبَاعِ. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ.

2183. *Абу Саълаба розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам барча озиқ тишли йиртқичларни емоқдан наҳйи қилдилар».

Бешовлари ривоят қилганлар.

Шарҳ: Бу ҳадиси шариф аввал ўтган ҳадислардан биридаги маънони таъкидламоқда. Йиртқич ҳайвонлар турли ҳаром-ҳариш нарсаларни, хусусан, ўлимтикларни ва шунга ўхшаш зарарли нарсаларни ейди. Шунинг учун ўзлари ҳам ўша нарсаларга ўхшаб ифлос ва зарарли бўладилар. Одамларни мазкур зарарлардан ҳимоя қилиш мақсадида йиртқич ҳайвонларнинг гўштлари ҳаром қилинган.

Энг асосийси, йиртқич ҳайвоннинг гўштини еган одамга ўша ҳайвоннинг йиртқичлик сифати ўтиб қолиши турган гап. Шунинг учун йиртқич ҳайвонларнинг гўштлари ҳаром қилинган.

2184- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ¹/₁₀₀ قَالَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى عَنِ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السَّبَاعِ وَعَنْ كُلِّ ذِي مَخْلَبٍ مِنَ الطَّيْرِ.. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ.

2184. *Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам барча озиқ тишли йиртқичлардан ва тирноқли қушлардан наҳйи қилдилар».

Муслим ва Абу Довуд ривоят қилганлар.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифда авваллари айтилган йиртқич ҳайвонларга йиртқич қушлар ҳам қўшилмоқда. Ўлжасига чангалидаги тирноқлари ила зарба бериб, ҳамла қиладиган йиртқич қушлар ҳам, озиқ тишли йиртқич ҳайвонлар каби ҳаром қилинган.

Озиқ тишли йиртқичларга: шер, йўлбарс, коплон, бўри, чиябўри, тулки, фил, маймун, айиқ каби ҳайвонлар киради.

Тирноқли йиртқич кушларга эса, бургут, лочин, қирғий, тасқара каби гўшт ейдиган кушлар киради ва барчаси ҳаром ҳисобланади.

Ушбу фаслда ўтган ҳадисларни мулоҳаза қиладиган бўлсак, Аллоҳ таолонинг биз бандаларга қанчалар меҳрибон экани яна бир бор кўзга ташланади.

Қайси нарса шариатимиз томонидан ҳаром қилинган бўлса, бизнинг фойдамиз учун, биз зарар тортмаслигимиз учун қилинган бўлади.

ومنه ما نهى عن قتله وما أمر بقتله

УЛАРДАН ЎЛДИРИЛИШИ МАНЪ ҚИЛИНГАНИ ВА ЎЛДИРИЛИШИ АМР ҚИЛИНГАНИ

Табиийки, ейилиши ҳаром қилинган ҳайвонларни ифлос, зарарли ва шунга ўхшаш сифатлар билан васф қилинганидан кейин кишида уларга қандоқ муносабатда бўлиш керак, деган савол пайдо бўлади. Ҳаромлиги учун уларни таом сифатида истеъмол қилиш мумкин эмаслиги аниқ бўлди. Бош-қа ҳолатларда нима қилиш керак? Уларни ҳаром, ифлос эканлиги учун ўлдириш керакми ёки бошқа муносабатда бўлиш керакми?

Бу сарлавҳа остида келадиган ҳадиси шарифларда мазкур масала баён қилинади.

Ҳаром бўлган ҳайвонларнинг баъзиларига нисбатан шариатимизда уларни ўлдиришни манъ қилувчи, бошқа баъзи бирларига нисбатан эса, ўлдиришга амр қилувчи ҳукмлар келган.

2185- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ $\frac{1}{100}$ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّ نَمْلَةً قَرَصَتْ نَبِيًّا مِنْ الْأَنْبِيَاءِ فَأَمَرَ بِقَرِيَةِ النَّمْلِ فَأُحْرِقَتْ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ أَنِّي أَنْ قَرَصْتُكَ نَمْلَةٌ أَهْلَكَتْ أُمَّةً مِنَ الْأُمَمِ تُسَبِّحُ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيُّ.

2185. Абу Хурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Бир чумоли Набийлардан бир Набийни чақиб олди. Бас, У чумолилар қишлоғи ҳақида амр қилди. Уни куйдириб юборилди. Шунда Аллоҳ У(Набий)га ваҳий қилиб, сени бир чумоли чаққани учун тасбеҳ айтиб турган умматлардан бир умматни ҳалок қилдингми?!» деди».

Бешовларидан фақат Термизий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Аввало, чумоли ҳаром эканини бу ҳадиси шарифнинг ушбу бобда келтирилишидан билиб оламиз. Аммо, ейиши мумкин бўлмаган нарсани «ҳаром экан» деб йўқ қилиб юбориш ҳам мумкин эмас экан. Ейиш мумкин бўлмагани билан бошқа фойдаси ёки ҳикмати бўлиши мумкин экан.

Мана, энг кичик жониворлардан бири — чумолини олиб кўрайлик. Уни беҳуда ўлдириш мумкин эмаслигини маҳбубимиз Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ажойиб бир услуб билан баён қилиб бермоқдалар.

«Бир чумоли Набийлардан бир Набийни чақиб олди».

Ўтган Пайғамбарлардан бирлари ўз одамлари билан йўлда кетаётиб бир дарахт тагига ўтирган эканлар, У зотни бир чумоли чақиб олибди. Чумолининг чақишидан жони ачиди ва

«Бас, у чумолилар қишлоғи ҳақида амр қилди. Уни куйдириб юборилди».

Бир дона чумоли чаққан бўлса ҳам, мазкур Пайғамбар алайҳиссаломнинг амрларига биноан, у кишининг одамлари томонидан бутун бошли чумоли қишлоғи–уяси куйдириб юборилди. Ундаги ҳамма чумолилар куйиб кетди.

Агар инсоний ўлчов билан қарайдиган бўлсак, тўғри иш бўлди. Аллоҳнинг танлаб олган Пайғамбари бўлмиш улуғ бир зотга озор берилгани учун муносиб чора кўрилди. Хусусан, бу иш мазкур Пайғамбар алайҳиссаломнинг ўз амрлари ила амалга оширилгани диққатга сазовордир. Пайғамбар алайҳиссаломлар етук инсонлардир, уларнинг ваҳийга боғлиқ бўлмаган тасарруфлари ҳам ҳикматли бўлади.

Лекин, барибир илоҳий ўлчов бошқача бўлади. У ўлчов айни адолат бўлади. Бу сафар ҳам шундоқ бўлди. Аллоҳ томонидан ҳалиги Пайғамбарга у зот қилган ишнинг баҳосини берувчи хабар келди:

«Шунда, Аллоҳ У(Набий)га ваҳий қилиб, сени бир чумоли чаққани учун тасбеҳ айтиб турган умматлардан бир умматни ҳалок қилдингми?!» деди».

Чаққан чумоли биттагина эди. Агар жазолаш керак бўлса, ўша айбдорнинг ўзини жазолаш керак эди. Нима учун бутун бошли чумолилар қишлоғини барча аҳолиси билан куйдириб юборилди?! Ахир улар Аллоҳ таолони поклаб тасбеҳ айтиб турган бутун бошли бир уммат эдилар-ку!

Пайғамбаримиз алайҳиссаломнинг сиз билан биз умматларига ҳайвонот оламига қандоқ муносабатда бўлишимизни англатиш мақсадида айтиб бераётган ушбу қиссаларида улкан ҳикмат ётибди.

Эътибор берайлик-а! Аллоҳ таоло бир чумоли қишлоғи учун ўша чумолиларнинг вакилидан озор топган Пайғамбарни итоб қилмоқда!

Энг аҳамиятлиси, Аллоҳ таоло ўша чумолиларни

тасбеҳ айтиб турган умматлардан бир уммат, деб атамоқда.

Ҳа, гарчи ҳаром бўлса ҳам, ҳайвонотларнинг ҳар бир тоифаси бир уммат экан. Уларни йўқ қилган кимса Аллоҳ таолога тасбеҳ айтиб турган умматлардан бир умматни йўқ қилган бўлар экан.

Бундан ортиқ яна қандоқ табиатни муҳофаза қилиш мумкин?

Ҳайвонот оламига бундан ортиқ яна қанчалик эътибор бўлиши мумкин?

Ҳозирги кунда Исломдан узоқ бўлган инсоният атроф-муҳитни, жумладан, ҳайвонот оламини ҳалокат жари ёқасига олиб келиб бўлганидан кейин уларни ҳимоя қилиш ҳақида дод-вой солмоқда.

Кимлардир чин дилдан, кимлардир турли мақсадларда, яна кимлардир бошқалардан ортда қолмаслик учун турли экологик шиорлар билан чиқмоқдалар. Балки, кимнинг шиори кучли бўлиши учун мусобақалашмоқдалар.

Лекин уларнинг барчасининг бу соҳадаги шиору ишларини тўплаб келсанг, Исломнинг бундан ўн тўрт аср олдин кўтарган бир шиори, амалга оширган бир амали олдида ип эша олмайди. Шундоқ бўлиши керак ҳам.

2186- عَيْنُ جَبَابِرٍ $\frac{1}{100}$ قِيَال: نَهَى النَّبِيُّ " عَيْنُ أَكْبَلِ الْهَرِّ وَعَنْ أَكْبَلِ ثَمْنِهِ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيَّ.

2186. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам мушукни емоқдан ва унинг баҳосини емоқдан наҳйи қилдилар».

Бешовларидан фақат Бухорий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Мушук ифлос нарсаларни, ўлимтик ва шунга ўхшаш нарсаларни егани учун ҳам ҳаромдир. Ҳаром нарсани сотиб, баҳосини емоқ ҳаром бўлгани учун эса, мушукнинг баҳоси ҳам ҳаром бўлган.

2187- عَيْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عُثْمَانَ $\frac{1}{100}$ أَنَّ طَبِيْبًا سَأَلَ النَّبِيَّ
 "عَنْ ضِفْدَعٍ يَجْعَلُهَا فِي دَوَاءٍ فَنَهَاهُ النَّبِيُّ " عَنْ قَتْلِهَا. رَوَاهُ أَبُو
 دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ وَأَحْمَدُ.

2187. Абдурроҳман ибн Усмон розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«Бир табиб Набий соллаллоҳу алайҳи васалламдан бақани дорига ишлатиш ҳақида сўради. Бас, У зот уни ўлдиришдан наҳйи қилдилар».

Абу Довуд, Насайи ва Аҳмад ривоят қилганлар.

Шарҳ: Бақа ўзи ҳаром бўлса ҳам, уни ўлдириш ҳаром. Ўлдириб бўлмайди. Чунки, уни еб бўлмаса ҳам, бошқа фойдалари бор.

Имом Байҳақий қилган ривоятда куйидагилар айтилади:

«Бақаларни ўлдирманглар! Чунки, уларнинг вақиллаши тасбехдир. Кўршапалакни ўлдирманглар! Чунки у Байтул Мақдис ҳароб қилинганда, эй Роббим, мени денгизга ҳукмим ўтадиган қилиб қўйгин! Уларни фарқ қилдириб юборай, деган».

Ушбу икки ҳайвонни ўзлари ҳаром бўлса ҳам, ўлдириб бўлмайди. Ҳозик табибнинг тавсияси ила даво учун истеъмол қилишга ижозат бор.

2188- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ $\frac{1}{100}$ قَالَ: أَنَّ النَّبِيَّ " نَهَى عَنْ قَتْلِ
 أَرْبَعٍ مِنَ الدَّوَابِّ النَّمْلَةِ وَالنَّحْلَةِ وَالْهُدْهُدِ وَالصُّيْرِدِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ
 وَأَحْمَدُ.

2188. *Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам жониворлардан тўрттасини ўлдиришдан наҳйи қилдилар: чумолини, асаларини, попишакни ва қарқуноқни».

Абу Довуд ва Аҳмад ривоят қилганлар.

Шарҳ: Ушбу жониворлар ўзлари ҳаром бўлса ҳам, уларни ўлдириш мумкин эмас. Чунки, ҳаммаларининг бошқа томондан фойдалари бор. Асаларининг фойдаси ҳаммага равшан. Қолганларининг инсонга бевосита фойдаси зоҳир бўлмаса ҳам, билвосита фойдалари илмий равишда ҳам собит бўлди.

2189- عَنْ جَابِرٍ 100 قَالَ: أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ - ﷺ بِقَتْلِ

الْكِلَابِ حَتَّى إِنَّ الْمَرْأَةَ تَقْدُمُ مِنَ الْبَادِيَةِ بِكَلْبِهَا فَنَقُضُهُ ثُمَّ نَهَى النَّبِيُّ

ﷺ عَنْ قَتْلِهَا وَقَالَ: عَلَيْكُمْ بِالْأَسْوَدِ الْبَهِيمِ ذِي النُّقْطَتَيْنِ - فَإِنَّهُ

شَيْطَانٌ. وَفِي رِوَايَةٍ: لَوْلَا أَنَّ الْكِلَابَ أُمِّيَّةٌ مِنَ الْأُمَمِ لَأَرَادَ مَرْتٌ بِقَتْلِهَا

كُلُّهَا فَاقْتُلُوا مِنْهَا الْأَسْوَدَ الْبَهِيمَ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيَّ.

2189. *Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам бизларга итларни қатл қилишни амр этдилар. Ҳаттоки, саҳродан ити билан келган аёлнинг итини ҳам ўлдирад эдик. Сўнгра У зот бизни уларни қатл этишдан наҳйи қилдилар, аммо:

«Қоп-қора, икки нуқтаси борини (ўлдилинг), чунки, у шайтондир», дедилар.

Бошқа ривоятда:

«Агар итлар умматлардан бир уммат бўлмаганида, албатта, уларни ўлдиришга амр қилар эдим. Улардан

коп-корасини ўлдиришлар», дейилган.

Бешовларидан фақат Бухорий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Кўриниб турибдики, аввал, номики ит бўлса ўлдиришга амр қилинган. Кейинроқ бир хил навли итлар ҳақида бу ҳукм ўз кучида қолиб, қолган итлар ҳақида насх қилинган ва уларни ўлдириш мумкин бўлмай қолган. Келинг, ушбу жараёни ривоятда келган тартибда ўрганиб чиқайлик.

Буюк саҳобий Жобир ибн Абдуллоҳ розияллоҳу анҳу куйидагича ҳикоя қиладилар:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам бизларга итларни қатл қилишни амр этдилар. Ҳаттоки, саҳродан ити билан келган аёлнинг итини ҳам ўлдираар эдик».

Демак, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам барча итларни ўлдиришга амр қилганлар. Саҳродан шаҳарга тушган аёлга ити керак бўлади. Унинг ҳаёти шундоқ. Лекин шундоқ бўлса ҳам, саҳобалар ўша итни ҳам Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг амрлари бўйича ўлдираар эканлар.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг бу амрлари итнинг сабабидан Жаброил алайҳиссалом У зотнинг ҳузурларига кирмай қўйганлари учун бўлган. Бир куни Жаброил алайҳиссалом Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига, У зот изн берсалар ҳам, кирмаганлар. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам бунинг сабабини сўраганларида, биз ит бор уйга кирмаслигимизни билмайсанми, деганлар.

Шундан сўнг Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ўз уйларидаги итни чиқариб ташлашга ва итларни қатл қилишга амр берганлар. Ушбу ривоят бошида Жобир ибн Абдуллоҳ розияллоҳу анҳу ана ўша амр содир бўлган вақтни васф қилмоқдалар. Бу ҳол маълум муддат давом этди.

Аллоҳ таоло Куръони Каримдаги:

«Сендан уларга нима ҳалол қилинганини сўрарлар.

Сен: «Сизларга пок нарсалар ҳалол қилинди. Овчи итларга ўхшатиб, Аллоҳ сизга ўргатган нарсалардан уларга ҳам ўргатган овчи ҳайвонларингиз сизга тутиб берган нарсадан енглар. Уларга Аллоҳнинг исмини зикр қилинглар. Аллоҳга тақво қилинглар. Албатта, Аллоҳ ҳисоби тезкор Зотдир», деб айт!» оятини нозил қилгандан кейин иш бошқачага айланди.

Ровий Жобир ибн Абдуллоҳ розияллоҳу анҳу-нинг иборалари билан айтиладиган бўлса:

«Сўнгра, У зот бизни уларни қатл этишдан наҳйи қилдилар, аммо:

«Қоп-қора, икки нуқтаси борини (ўлдириш), чунки у шайтондир», дедилар».

Эҳтимол, ушбу истисно тариқасида ўлдиришга ижозат берилаётган ит ўша пайтда, ўша макон ва шароитда алоҳида хавф-хатар туғдириб турган бўлиши мумкин. Бошқаларини эса, беҳудага ўлдириш мумкин эмас.

Тўғри, итларни ўлдириш ҳақидаги ҳукм ўз ўрнида насх бўлмай қолаверса ҳам бўлар эди. Аммо, бошқа жуда ҳам катта аҳамиятга эга мулоҳаза бор. Ушбу мулоҳазани Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам бошқа бир ривоятда баён қилмоқдалар:

«Агар итлар умматлардан бир уммат бўлмаганида, албатта, уларни ўлдиришга амр қилар эдим».

Ҳа, Ислом нуқтаи назарида ҳар бир ҳайвон тури ўзича бир умматдир. Уларга ана ўша нуқтаи назардан қараш керакдир.

Бугунги кунда худди шу исломий таълимотга амал қилинмагани учун кўплаб ҳайвон турлари бутунлай кириб юборилди ёки кирилиб битиш арафасида турибди. Уларни рўйхатга олиш, қўриқлаш ва бошқа ишлар ҳам фойда бермаяпти. Чунки Аллоҳ таолонинг таълимотисиз У зотдан

кўрқмай қўйган инсониятни йўлга солиш мумкин эмас.

2190- عَنْ سَعْدِ بْنِ 1/100 أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَمَرَ بِقَتْلِ الْوَزَغِ وَسَمَّاهُ
فُؤَيْسًا. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ.

2190. Саъд розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам калтакесакни ўлдиришга амр қилдилар ва уни фосикча, деб номладилар».

Учовлари ривоят қилганлар.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифдан калтакесак хосиятсиз ҳайвон эканлигини тушуниб оламиз. Ҳақиқатан, ҳамма жойларда ҳам, ҳамма халқларда ҳам бу ҳайвон ҳақида бирор оғиз яхши гап айтилмаган бўлса керак.

Имом Бухорий ривоят қилган бошқа бир ҳадисда:

«Калтакесакни ўлдиришлар! Чунки, у Иброҳимга (ўт) пуфлаган эди», дейилган.

2191- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ 1/100 عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَنِ قَتَلَ وَزَغَةً
فِي أَوَّلِ ضَرْبَةٍ فَلَهُ كِبْدًا وَكِبْدًا حَسَنَةً وَمَنْ قَتَلَهَا فِي الضَّرْبَةِ الثَّانِيَةِ فَلَهُ
كِبْدًا وَكِبْدًا حَسَنَةً لِثَدْوَنِ الْأُولَى وَإِنْ قَتَلَهَا فِي الضَّرْبَةِ الثَّالِثَةِ فَلَهُ كِبْدًا
وَكَذَا حَسَنَةً لِثَدْوَنِ الثَّانِيَةِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

2191. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким калтакесакни бир уришда ўлдирса, унга бунча савоб. Ким уни икки уришда ўлдирса, унга бунча савоб, биринчидан озроқ. Ким уни уч уришда ўлдирса,

унга бунча савоб, иккинчидан озрок», дедилар».

Муслим, Абу Довуд ва Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ривоят эса, ўзидан олдингисини жуда ҳам таъкидлаб келмоқда.

2192- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ

بِقَتْلِ خَمْسِ فَوَاسِقَ فِي الْحِثَالِ وَالْحَرَمِ الْفَيَّارَةِ وَالْعَقِيرِ وَالْغُرَابِ وَالْحُدَيْيَا
وَالْكَلْبِ الْعَقُورِ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ.

2192. Ошиша розияллоху анҳодан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам бешта фосикни; сичқонни, чаённи, қарғани, урғочи қарғани ва қутурган итни ўлдиришга амр қилдилар».

Бешовлари ривоят қилдилар.

Шарҳ: Ушбу ривоятда номи келтирилган нарсаларнинг зарарлари маълум ва машхур. Шунинг учун ҳам, ҳозиргача барча жамиятларда уларни йўқ қилиш бўйича ўзига хос ишлар олиб борилади. Албатта, инсоният бахт-саодатини тўлалигича таъмин этишни кўзлаган Ислому тузуми буни четлаб ўтиши мутлақо ақлга сиғмас эди.

2193- قَالَ النَّبِيُّ ﷺ "فُقِدَت أُمَّةٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا يُدْرَى مَا

فَعَلَتْ وَإِنِّي لَا أَرَاهَا إِلَّا الْفَارَ إِذَا وُضِعَ لَهَا أَلْبَانُ الْإِبِلِ لَمْ تَشِيرَبْ وَإِذَا
وُضِعَ لَهَا أَلْبَانُ الشَّاةِ شَرِبَتْ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

2193. Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Бани Исроилдан бир уммат йўқолиб қолди. Унинг нима қилганини билиб бўлмайди. Мен, албатта, ўша

сичқондан бошқа бўлмаса керак, деб ўйлайман. Агар унга туянинг сути қўйилса, ичмайди, қўйнинг сути қўйилса, ичади», дедилар».

Икки шайх ривоят қилганлар.

Шарҳ: Бу ривоятдан сичқоннинг хосиятсиз нарса эканини билиб оламиз. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг Бани Исроилдан бўлган, дараксиз йўқолиб кетган бир қабилани сичқонга айлантирилган бўлса керак, деб гумон қилишларининг ўзи бунинг учун етарлидир.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг айни бу гумонни қилишларига сабаб Бани Исроил билан сичқонда бир ўхшашлик бор экан. Бани Исроил ҳам, сичқон ҳам туянинг сутини ичмай, қўйнинг сутини ичар экан.

Маълумки, Аллоҳ таоло Бани Исроилга уларнинг оталари Исроил ўзига ўзи ҳаром қилган нарсаларни, жумладан, туя гўшти ва сутини ҳаром қилган эди. Ажабки, сичқон ҳам, ҳеч туянинг сутини ичмас экан. Аммо, қўйнинг сутини ичар экан. Айни мана шу ўхшашлик, ўша Бани Исроилликлардан дараксиз йўқолиб кетган миллат Аллоҳ томонидан сичқонга айлантириб қўйилган бўлса керак, деган гумонга сабаб бўлган экан.

Мана шунинг ўзи ёмонлик аломати. Бани Исроил Аллоҳ таолонинг лаънати ва ғазабига учраган қавм. Уларнинг ичидан сичқонга айлантирилганликда гумон қилинишлик эса, ёмонлар ичида энг ёмонликда гумон қилинишлиқдир. Шунинг учун ҳам, ўзи ҳаром бўлган сичқонни ўлдиришга ҳам ҳукм қилинган бўлса, ажаб эмас.

عوامر البيوت تنذر ثلاثا

**УЙЛАРДА ЯШОВЧИЛАРИ УЧ МАРТА
ОГОҲЛАНТИРИЛУР**

Ушбу сарлавҳа остида авваллари одамлар яшайдиган уйларда пайдо бўладиган баъзи илонлар ҳақида, мабодо улар кўринса, дарҳол ўлдирмасдан, уч мартагача огоҳлантириб, кейин яна пайдо бўлса ўлдириш ҳақидаги ривоятлар келади.

2194- عَيْنِ ابْنِ عُمَرَ $\frac{1}{100}$ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ " يَخْطُبُ عَلَى الْمِنْبَرِ- يَقُولُ: اقْتُلُوا الْحَيَّاتِ وَاقْتُلُوا ذَا الطُّفَيْتَيْنِ- وَالْأَبْتَرِ فَإِنَّهُمَا يَطْمِسَانِ الْبَصَرَ وَيَسْتَسْقِطَانِ الْحَبْلَ فَبَيْنَمَا أَنَا أَطَارِدُ حَيَّةً لَأَنَّ قَتْلَهَا فَتَادَانِي أَبُو لُبَابَةَ: لَا تَقْتُلْهَا فَقُلْتُ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ " قَدْ أَمَرَ بِقَتْلِ الْحَيَّاتِ قَالَ: إِنَّهُ نَهَى بَعْدَ ذَلِكَ عَنْ ذَوَاتِ الْبُيُوتِ وَهِيَ الْعَوَامِرُ.

2194. Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«У киши Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг минбарда хутба қилиб:

«Илонларни ўлдилинг! Орқасида икки қора чизиғи бор ва думи кесикларини ўлдилинг! Чунки, иккиси кўзни кўр қилур, ҳомилани тушурур!» деганларини эшитдим. Бир илонни ўлдираман деб қувиб юрсам, Абу Лубоба:

«Уни ўлдирма!» деб нидо қилиб қолди.

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам илонларни ўлдиришга амр қилганлар-ку!» дедим.

«Албатта, У зот кейин уйдагиларидан қайтарганлар», деди у.

وَفِي رِوَايَةٍ: كَانَ ابْنُ عُمَرَ يَوْمًا عِنْدَ هَيْدَمٍ لَهُ فَرَأَى وَبِصَ جَبَانٌ فَقَالَ: اتَّبِعُوا هَذَا الْجَبَانَ فَاقْتُلُوهُ قَالَ أَبُو لُبَابَةَ: إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ

”نَهَى عَنْ قَتْلِ الْجِنِّانِ الَّتِي تَكُونُ فِي الْبُيُوتِ إِلَّا الْأَبْتَرِ وَذَا
الطُّفَيْتَيْنِ فَإِنَّهُمَا اللَّذَانِ يَخْطِفَانِ الْبَصَرَ وَيَتَّبَعَانِ مَا فِي بُطُونِ النِّسَاءِ.

Бошқа бир ривоятда:

«Ибн Умар розияллоху анху ўзларининг бузилган уйлари олдида илоннинг ялтираганини кўриб қолди ва:

«Қувинглар манавини! Ўлдиринглар уни!» деди.

Шунда Абу Лубоба:

«Албатта, мен Набий соллаллоху алайхи васалламнинг уйларда бўладиган илонларни ўлдиришдан қайтарганларини эшитдим. Фақат думи кесик ва ортида икки қора чизиғи борини истисно қилдилар. Ана ўша иккиси кўзни кўр қиладиган ва аёллар қорнидаги нарсага эргашадигандир», деди».

وَفِي رَوَايَةٍ: إِنَّ بِالْمَدِينَةِ نَفِيرًا مِنَ الْجِنِّ قَبْدَ أَسْلَمُوا فَمِنْ رَأَى شَيْئًا
مِنْ هَذِهِ الْعَوَامِرِ فَلْيُؤْذِنْهُ ثَلَاثًا فَإِنْ بَدَأَ لَهُ بَعْدُ فَلْيَقْتُلْهُ فَإِنَّهُ شَيْطَانٌ.

Яна бошқа бир ривоятда:

«Албатта, Мадийнада жинлардан бир гуруҳи Исломга келган эдилар. Ким ушбу уйларда яшовчи(илон)ларни кўрса, уч марта изн берсин. Агар ундан кейин ҳам кўринса, ўлдирсин! Чунки, у, албатта, шайтондир», дейилган.

وَفِي رَوَايَةٍ: إِنَّ لِهَذِهِ الْبُيُوتِ عَوَامِرَ فَإِذَا رَأَيْتُمْ شَيْئًا مِنْهَا فَحَرَّجُوا
عَلَيْهَا ثَلَاثًا فَإِنْ ذَهَبَ وَإِلَّا فَاقْتُلُوهُ فَإِنَّهُ كَافِرٌ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ.

Бошқа бир ривоятда:

«Албатта, бу уйларнинг обод қилувчилари бордир. Улардан бирортасини кўрсангиз, уни уч марта огохлантиринг. Кетса, кетди. Бўлмаса, ўлдилинг! Чунки у кофирдир», дейилган.

Тўртовлари ривоят қилганлар.

Шарҳ: Ушбу ҳадиснинг бир неча ривояти бир-бирини тўлдириб келмоқда, шунинг учун шарҳга ҳам унча ҳожат қолмади, десак бўлаверади.

Қадимда кишилар яшайдиган уйлар табиий ҳолатга жуда яқин бўлган. Оддий ва содда бўлиши билан бирга, ҳаммаёғи беркитилиб ташланмаган ҳам. Шу маънода турли жониворлар кириб чиқиши, баъзиларининг деворлар орасида, шифтда ёки бошқа жойларда яшаб қолиши ҳам оддий ва табиий бир ҳолат бўлган. Яқин-яқинларгача бу ҳолат бор ва кўп эди. Ҳозир ҳам баъзи чет жойларда бўлиши мумкин. Ушбу ҳадисда ана ўша ҳолдаги илонларга бўладиган муносабат ҳақида сўз кетмоқда.

Ҳазрати Абдуллоҳ Ибн Умар Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг минбарда хутба қилиб:

«Илонларни ўлдилинг! Орқасида икки қора чизиғи бор ва думи кесикларини ўлдилинг! Чунки, иккиси кўзни кўр қилур, ҳомилани тушурур!» деганларини эшитган эканлар.

Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анҳу Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг суннатларига қаттиқ амал қилишлари билан саҳобалар ичида энг машҳур зот эканликлари маълум.

У киши Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг мазкур амрларини ҳамма жойлар учун баробар тегишли деб тушунган эдилар.

Бир куни **«Ибн Умар розияллоҳу анҳу ўзларининг бузилган уйлари олдида илоннинг ялтираганини кўриб қолди ва:**

«Қувинглар манавини! Ўлдиришлар уни!» деди.

Абу Лубоба:

«Уни ўлдирма!» деб нидо қилиб қолди.

Ибн Умар розияллоху анху Абу Лубоба розияллоху анхунинг бу нидоларини Пайғамбар соллаллоху алайҳи васалламнинг амрларига ҳилоф иш деб тушундилар ва Абу Лубобага:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам илонларни ўлдиришга амр қилганлар-ку!» деди».

Абу Лубоба розияллоху анху бу ишнинг тафсилотларигача, Ибн Умар розияллоху анху эшитмаган тарафларигача билар эканлар. Ана ўша билган нарсаларини айтиб бердилар:

«Албатта, мен Набий соллаллоху алайҳи васалламнинг уйларда бўладиган илонларни ўлдиришдан қайтарганларини эшитдим. Фақат думи кесик ва ортида икки қора чизиғи борини истисно қилдилар. Ана ўша иккиси кўзни кўр қиладиган ва аёллар қорнидаги нарсага эргашадигандир», дедилар».

Яъни, Ибн Умар умумий ҳукмни эшитган эканлар. Абу Лубоба эса, умумий ҳукмдан уйларда бўладиган илонларни ўлдирмаслик истисно қилинганини ҳам эшитган эканлар. Шу билан бирга, икки хил илонни: думи кесик ва ортида икки қора чизиғи борини уйда бўлса ҳам ўлдираверишга рухсат борлигини билар эканлар. Ана ўша маълумотларни айтиб бердилар.

Ўз-ўзидан «Нима учун?» деган савол пайдо бўлиши турган гап. Илон зарарли нарса бўлгани учун, уни кўрган заҳоти ўлдиришга амр бўлса-ю, уйда кўрганини дарҳол ўлдирмасдан, уч марта огоҳлантириш керак бўлса, бунини қандоқ тушунмоқ керак?

Бу саволга жавоб ахтаришдан олдин, билишимиз керакки, илон ёки унга ўхшаш зарарли нарсаларни ўлдириш ҳақидаги амр, ҳамма ишни бир ёққа йиғиштириб

кўйиб, илон ўлдириш билан овора бўлиш керак, дегани эмас, балки, кўриниб қолганда ўлдириш керак, деганидир. Улар инсонга кўриндимми, демак, унга яқин жойда пайдо бўлибди. Агар эҳтиёт бўлмаса, беҳосдан чақиб ўлдириб қўйиши ёки бошқа ноқулайликларга сабаб бўлиши мумкин.

Бас, шундоқ экан, уйда кўринганини энг аввал ўлдириш керак эмасми? Нима учун Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам уйларда бўладиган илонларни аввал уч марта огоҳлантиришга амр қилдилар? Бу саволга Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ривоят охирида келган қуйидаги сўзлари жавоб бўлади:

«Албатта, Мадийнада жинлардан бир гуруҳи Исломга келган эдилар. Ким ушбу уйларда яшовчи (илон)ларни кўрса, уч марта изн берсин. Агар ундан кейин ҳам кўринса, ўлдирсин! Чунки, у, албатта, шайтондир».

Демак, ўша Мадийнада Исломга келган жинлар илон шаклида баъзи бир уйларда пайдо бўлиши мумкин экан. Илонни уйда кўрган одам уни дарҳол ўлдирса, ўша мусулмон жинлардан бирини ўлдириб қўйиши эҳтимоли бор экан. Агар инсон илонни уйда кўргандан кейин огоҳлантирса, ўша илон мусулмон жин бўлса, у ердан кетар, қайтиб кўринмас экан. Аммо уч марта огоҳлантиргандан кейин ҳам келаверса, мусулмон жин эмас, ҳақиқий илон бўлар ва уни ўлдирса жоиз экан.

Уйда бўладиган илонлардан икки хилини: думи кесик ва ортида икки қора чизиғи борини огоҳлантирмай ўлдираверишнинг нима ҳикмати бор?

Афтидан, мусулмон жинлар ўша васфга эга илон шаклига кирмасалар керак.

Қолаверса, мазкур илонларнинг иккиси кўзни кўр қилар, хомилани тушура экан.

Улар ўта заҳарли, тезкор ва одамга ҳамла қиладиган

бўлиб, инсоннинг кўзига қараб сапчир эканлар. Эҳтиёт бўлмаган одамнинг кўзи зарар тортиши мумкин экан. Шунингдек, у илонларнинг даҳшатидан қўрққан ҳомиладор аёлларнинг ҳомиласи тушиб кетиш эҳтимоли ҳам кучли экан.

Ушбу ҳадиси шарифнинг турли ривоятларини ўрганиб чиқишимиз ҳадиси шарифларни тушуниш борасида ўта муҳим тажрибага ҳам сабаб бўлди.

Саҳобаи киромларнинг ҳар бирлари Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан ўзлари эшитган нарсани ривоят қилар эканлар. Баъзида бир ҳукм ҳақидаги гапни ривоят қилиб, кейинчалик, ҳазрати Ибн Умарга ўхшаб ўша ҳукмга киритилган ўзгартиришдан беҳабар қолишлари ҳам мумкин экан. Ана ўшандоқ пайтда Абу Лубоба розияллоҳу анҳуга ўхшаб тўлдириш киритадиганлар ҳам бўлар экан. Бу нарсаларни аниқ билиб, масалани атрофлича ўрганиб ҳукм чиқариш лозим экан.

2195- عَنِ أَبِي لَيْلَى ¹/₁₀₀ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - ﷺ سَمِعَ عَنِ حَيَّاتِ الْبُيُوتِ فَقَالَ: إِذَا رَأَيْتُمْ مِنْهُنَّ شَيْئًا فِي مَسَاكِنِكُمْ فَقُولُوا: أَنْشِدُكُمُ الْعَهْدَ الَّذِي أَخَذَ عَلَيْكُمْ نُوحٌ أَنْشِدُكُمُ الْعَهْدَ الَّذِي أَخَذَ عَلَيْكُمْ سُلَيْمَانُ أَنْ لَا تُؤْذُونَا فَإِنْ عِذَنْ فَيَاقْتُلُوهُنَّ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ.

2195. Абу Лайло розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам уйлардаги илонлар ҳақида сўралдилар. Бас, У зот:

«Агар улардан бирортасини масканларингизда кўрсангиз, Нух сиздан олган аҳднома ҳурмати, Сулаймон сизлардан олган аҳднома ҳурмати бизга озор

бермаслигингизни сўрайман, десин. Яна қайтиб келсалар, уларни қатл қилинглар», дедилар».

Сунан эгалари ривоят қилганлар.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда ҳам уйлардаги илонлар мусулмон жинлар бўлиши эҳтимоли риоя қилингани кўриниб турибди.

Демак, улар уйда кўрилганда боболари Нух ва Сулаймон алайҳиссаломларга берган аҳдномани эсларига солмоқ керак экан.

Бундан Нух алайҳиссалом жинларни нажот кemasига чиқаришдан олдин улардан одам боласига ёмонлик қилмаслик ҳақида аҳднома олганликлари маълум бўлади.

Шунингдек, Сулаймон алайҳиссалом ҳам ўзларига жинлар хизматкор қилиб берилганда, улардан одам болаларига ёмонлик қилмаслик ҳақида аҳднома олганликлари англашилади.

Демак, уйда илон кўрган одам ўша аҳдномаларни эслатганда ўша кўринган нарса мусулмон жин бўлса, озор етказмайди ва қайта кўринмайди. Агар у кўринган нарса мусулмон жин эмас, оддий илон бўлса, яна кўринади ва уни ўлдириш керак.

2196- قِيَالَ عَبْدُ اللَّهِ - $\frac{1}{100}$: اقْتُلُوا الْحَيَّاتَ كُلَّهَا إِلَّا الْجِيَانَّ

الْأَبْيَضَ الَّذِي كَأَنَّهُ قَضِيبُ فَضَّةٍ.

2196. Абдуллох розияллоху анху:

«Илонларнинг ҳаммаси, худди кумуш таёққа ўхшаш оқ илондан бошқасини, ўлдиринглар», деди».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилганлар.

Шарҳ: Ушбу ривоятда васф қилинган худди кумуш таёққа ўхшаш оқ илон мусулмон жин эканлигида шубҳа йўқ экан. Яъни, уйдаги илон оппоқ бўлиб, букилмасдан тўғри юрса, у илон эмас, мўмин-мусулмон жин бўлиши

аниқ экан. Шунинг учун, уни ўлдириш мутлақо мумкин эмас экан.

Уйларда бўлувчи илонларга бўладиган муносабатлар ҳақидаги ривоятларни жамлаб хулоса чиқарадиган бўлсак, уч хил бўлар экан;

1. Тўғри юрадиган оппоқ илонга тегиш керак эмас.

2. Думи кесик ва ортида икки қора чизиғи бор илонларни дарҳол ўлдириш керак.

3. Бошқа турдаги илонларни олдин уч марта огоҳлантириб, яна уйда пайдо бўлса, кейин ўлдириш керак.

Уйдан бошқа жойда кўринган ҳар қандай илонни ўлдирса, бўлади.

Имом Абу Довуд ривоят қилган ҳадисда:

«Илонларнинг барчасини ўлдилинг! Ким уларнинг ўч олишидан кўрқса, мenden эмас», дейилган.

Бу ривоятни бизнинг диёрларимизда ҳам, илон нима қилиб бўлса ҳам, ўчини олар эмиш, деган хурофотлар борлигидан келтириб қўйдик.

Хулоса тариқасида айтиш лозимки, бир вақтлар ушбу гапларга ўхшаш гап-сўзларни бидъат-хурофот, илмсизлик ва бошқа турли сифатлар билан сифатлаб масхара қилинар эди. Кейинчалик эса, ўша масхара қилувчи тарафлар ўзлари ҳақиқий хурофотларни: космосдан келган келгиндилар, барабашлар, учар ликопчалар ва бошқа-бошқаларни гапириб, дунёни хурофотга тўлдириб ташладилар.

Жинлар ҳақида исломий тасаввурни «Тафсири Ҳилол»да батафсил баён қилганмиз. Ўша ерга мурожаат қилинса, тўлиқ маълумот олиш мумкин.

ХУЛОСА

Юқорида зикр қилинган ҳадиси шарифлар ва уларнинг шарҳини ўрганиш орқали ҳайвонлардан қай бирлари

ҳалолу қайсилари ҳаромлигини имконимизга яраша, бироз бўлса-да, ўрганиб олдик. Барча ҳайвонларнинг ҳалол-ҳаромлигига оид далилларни яхшилаб ўрганиб, таҳлил қилган фуқаҳоларимиз ҳайвонларни уч турга тақсим қиладилар;

1. Сув ҳайвонлари.

Сув ҳайвонлари, уларнинг ҳалоллиги ва ҳаромлиги тўғрисида ҳанафийлар билан жумҳур уламо орасидаги фикр-мулоҳазаларни юқорида батафсил ўргандик. Ҳанафийлар сувдан ажраб ўлган балиқ ҳалол, қолганлари ҳалол эмас, дедилар. Жумҳур уламо бўлса, сув ҳайвонларининг барчаси ҳалол, дедилар.

2. Қуруқлик ҳайвонлари.

Бу турдаги ҳайвонлар уч қисмга тақсимланади:

Биринчи қисм.

Қони аслида йўқ ҳайвонлар. Буларга чигиртка, пашша, чумоли, асалари, қурт, ари, ўргимчак, чаён, суварак, кўнғиз кабилар киради. Булардан фақатгина чигиртка ҳадисда рухсат бўлгани учун ҳалол. Қолганлари ҳаммаси ҳаром. Чунки улар нопок нарсалар бўлиб, соф инсоний табиат емоқни истамайди.

Иккинчи қисм.

Оқар қони йўқ ҳайвонлар. Бу турдаги ҳайвонларнинг танасида бир оз қони бўлса ҳам, кесилганда ёки сўйилганда улардан қон оқмайди. Бундай ҳайвонларга илон, калтакесак, эчкиэмар, сичқон, каламуш, кана, типратикон каби ҳайвонлар киради. Буларнинг ҳаммаси ҳаром.

Учинчи қисм.

Оқар қони бор ҳайвонлар. Бу турдаги ҳайвонлардан туя, қорамол, қўй, эчки, қўтос каби ҳаммамизга маълумлари ҳалол.

От ҳақида мазҳаблар орасида турлича ижтиҳод қилинган. Бу ҳақда юқоридаги сатрларда муфассал баён

келди.

Хачир ва хонаки эшак ҳаром.

Паррандалардан тирноқли чангали бўлмаган ва хонакилаштирилганлари, товуқ, кабутар, туяқуш, ўрдак, ғоз кабилар ҳалол.

Хонакилаштирилган йиртқичлар, ит ва мушук кабилар ҳаром. Йиртқичларнинг озиқ тиши борлари ва қушларнинг тирноқли чангали борлари ҳаммаси ҳаром. Чунки улар ифлос нарсаларни, бошқа ҳайвонларни ва ўлимтикларни ейдилар. Мазкур ҳайвонларга шер, йўлбарс, қоплон, бўри, чиябўри, тулки, айик, маймун, фил кабилар киради.

Қушлардан бургут, лочин, калхат, қарға, бойқуш, қалдирғоч, кўршапалак, тўти, товус, попишак, қарқуноқ ва бошқалар ҳаромдир.

Ёввойи эшак–зебра, ёввойи сигир, ёввойи эчки, қуён каби ўт-ўлан билан озуқаланадиган ёввойи ҳайвонлар ҳалол.

Мусича, хубароо, турна, зоғ (зироат ва донгина ейдиган қарға), чумчуқсимонлар каби қушлар ҳалол.

3. Ҳам сувда, ҳам қуруқликда яшайдиган ҳайвонлар.

Бу турдаги ҳайвонларга бақа, тошбақа, саратон, илон, тимсоҳ кабилар киради. Ҳанафий мазҳаби бўйича мазкур турдаги барча ҳайвонлар ҳаромдир.

الفصل الثالث

УЧИНЧИ ФАСЛ

في الصيد والذبح

ОВ ВА СЎЙИШ ҲАҚИДА

[illegible]

کے کتکتووو

«Овчи итларга ўхшатиб, Аллоҳ сизга ўргатган нарсалардан уларга ҳам ўргатган овчи ҳайвонларингиз сизга тутиб берган нарсадан енглар. Уларга Аллоҳнинг исмини зикр қилинглар. Аллоҳга тақво қилинглар. Албатта, Аллоҳ ҳисоби тезкор зотдир», деган (*Mouida*, 4).

Ояти кариманинг аввалида Аллоҳ таоло Ўзининг махбуб Пайғамбари Муҳаммад алайҳиссаломга хитоб қилиб, у кишидан мусулмонлар ўзларига нималар ҳалол қилинганини сўрашларини айтади:

Баъзи нарсаларнинг, хусусан, истеъмоли ҳаром қилинган нарсаларнинг ҳукми тушгач, мусулмонлар тасаввурида улкан инқилоб содир бўлди. Улар энди нима ҳалол ва нима ҳаром эканини фақат Аллоҳгина ҳукм қилишини билиб олдилар. Ҳалол-ҳаромнинг ҳаётларидаги тутган ўрнини ҳам англаб етдилар. Шунинг учун ҳам, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига

келиб, ўзларига нима ҳалол қилинганини сўрашга ўтдилар.

Улар билмасдан ҳаромга қўл уриб қўйишдан қўрқар эдилар. Ҳаромдан ҳазар қилардилар. Мусулмон банданинг ҳақиқий сиймоси шундай бўлиши лозим. Ўзининг ҳар бир иши, жумладан, ейдиган таоми ҳам шариат ҳукмига мувофиқ бўлишига ҳаракат этиши керак. Кўнглига келганини қилиш, қўлига тушганини ейиш ҳайвонларнинг иши.

Мусулмонларнинг саволларига нима деб жавоб беришни Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга Аллоҳ таолонинг Ўзи ўргатиб:

«Сизларга пок нарсалар ҳалол қилинди», деб айтишни буюрмоқда.

Яъни, мусулмонлар пок нарсалардан маҳрум қилинганлари йўқ. Нимаики пок бўлса, уларга ҳалол. Демак, уларга нопок нарсаларгина ҳаром қилинган. Шундан келиб чиқилса, Аллоҳ таоло ҳалол қилган нарсалар пок, фойдали дегани бўлади. Аксинча, Аллоҳ таоло ҳаром деган нарсалар, ифлос ва зарарли деганидир.

Сўнгра, умумий ҳалол қилинган пок нарсалардан баъзи изоҳга ҳоҷати борлари эслатиб ўтилади:

«Овчи итларга ўхшатиб, Аллоҳ сизга ўргатган нарсалардан уларга ҳам ўргатган овчи ҳайвонларингиз сизга тутиб берган нарсалардан енглар».

Баъзи ҳайвонлар ва қушлар бошқа ҳайвон ва қушларни овлаши ҳаммага маълум. Аввал ўтган оятда ўргатилмаган йиртқич ҳайвон ёки қуш овлаган ҳалол ҳайвоннинг, агар жони бор пайтида сўйиб олинмаса, гўштини еб бўлмаслиги баён қилинган эди. Бу ерда эса, гап йиртқич ҳайвон ва қушлар билан ов қилиш ҳақида кетмоқда.

Одатда, овга кўпроқ ит ўргатилади. Оятда: «Овчи итларга ўхшатиб», деб айтилаётганининг боиси ҳам шундан.

Демак, итни овга ўргатгандек қилиб, бошқа ҳайвонлар

ҳам овга ўргатилган бўлса, улар овлаган ҳайвонни мусулмон одам истеъмол қилса, бўлади.

Ҳайвонларни овга ўргатиш ҳақидаги жумлада,

«Аллоҳ сизга ўргатган нарсалардан уларга ҳам ўргатган овчи ҳайвонларингиз», деган ифода келмоқда.

Бундан, инсонга ҳамма нарсани, жумладан, ҳайвонни овга ўргатишни ҳам Аллоҳ таълим берганлиги келиб чиқади. Инсонга ақл ато қилиб, йиртқичларни унга итоат эттириб қўйган зот ҳам Аллоҳнинг Ўзи.

Қандай ҳайвон ўргатилган ҳисобланади ва қай ҳолда у тутган ўлжанинг гўшти мусулмонга ҳалол бўлади?

Уламо аҳллариимизнинг фикрларича, овга қўйилган ҳайвон ўлжани ушлаб, то эгаси келгунча қадар емай турса, ўргатилган бўлади. Агар ушлаб, ундан еб қўйса, ўргатилган ҳисобланмайди ва у ушлаган ўлжанинг гўштини еб бўлмайди.

Аммо мазкур ўлжанинг ҳалол бўлишининг асосий шарти шуки, ов ҳайвонини ўлжа томон қўйиб юбораётган пайтида овчи «Бисмиллаҳи»ни айтиши шарт. Чунки оятда:

«Уларга Аллоҳнинг исмини зикр қилинг», деб амр этилмоқда.

Мўмин-мусулмон киши ҳеч қачон Аллоҳни унутмаслиги керак. Овчи ҳайвонни ўлжага қўяётганда «Бисмиллаҳи»ни айтса, ҳайвони ўлжани тиши ёки чангали билан ўлдирса, сўйиш вақтидаги «Бисмиллаҳи»нинг ўрнига ўтади.

Албатта, бундай ишларда ҳар хил ҳолат рўй бериши мумкин. Масалан, мол-дунёга қизиқиб, ҳалоллик шартига тўғри келмайдиган ҳайвонларни ҳам баъзан ҳалол деб юборилаверади. Шундай ҳолнинг олди олиниб, ояти қариманинг охирида:

«Аллоҳга тақво қилинг. Албатта, Аллоҳ ҳисоби тезкор зотдир», дейилмоқда.

2197- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ $\frac{1}{100}$ عَنِ النَّبِيِّ [”] قَالَ: مَنِ اخْتَذَ كَلْبًا إِلَّا كَلَبَ مَاشِيَةٍ أَوْ صَيْدٍ أَوْ زَرْعٍ انْتَقَصَ مِنْ أَجْرِهِ كِلَلٌ يَوْمَ قِيَرَاطٍ. رَوَاهُ الْحُمْسِيُّ. وَلِلتَّرمِذِيِّ وَالشَّيْخَيْنِ: انْتَقَصَ مِنْ أَجْرِهِ كِلَلٌ يَوْمَ قِيَرَاطٍ.

2197. *Абу Хурайра розияллоху анхудан ривоят қилинади.*

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Ким чорва, ов ёки зироат итидан бошқа ит тутса, унинг ажридан ҳар куни бир қийрот ноқис бўлур», дедилар».

Термизий ва икки шайх ривоятида:

«Унинг ажридан ҳар куни икки қийрот ноқис бўлур», дейилган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифдан очик-ойдин кўриниб турибдики, Исломда ит боқишга учта сабаб туфайли рухсат берилган;

1. Ов учун ит боқса, бўлади.

1. Экинзорларни кўриш учун зироат ити боқса, бўлади.

1. Кўй ва бошқа ҳайвонларни кўриш учун чорва ити боқса, бўлади.

Умумийроқ қилиб айтсак, кўриқчи итларни боқса, бўлади.

Ҳозирги пайтларда баъзи из қувиш ёки нарсаларни ҳидлаб билиш учун ишлатилаётган итлар ҳам кўриқчилик учун ушлаб туриладиган итлар каторига киради.

Бошқа мақсадларда ит ушлаб туриш шариатга ҳилоф саналади. Чунки, ит нажас нарса. Ялаган, ҳидлаган нарсаларини ҳам нажасга айлантиради. У нажас нарсаларни егани учун оғзида ўта заҳарли микроблар кўп бўлади.

Бунинг устига ит вақти-бемахал ҳуриб кишиларни безовта қилади, озор беради. Бўшалиб кетган итлар эса, кишиларни қопиб олиши, турли жароҳатларга, касалликларга ва ҳатто қутуриб кетишга сабаб бўлиши мумкин.

Шу маънода турли жамиятларда тез-тез итларни қириб ташлаш ишлари ҳам олиб борилиб турилиши бунинг исботидир.

Шариатда кўрсатилган мақсадлардан бошқа яна қандок мақсадда ит боқилишига назар солиб кўрайлик.

Ўшандок ишлардан бири ит уриштирувчи, қиморбозларнинг ит боқишидир. Бу инсоният учун ярашмаган иш эмасми?

Яна бир хил кўриниш баъзи бир халқларда фарзанд қилишдан қочганларнинг ит боқиши. Фарзанд қилса ташвиш кўп, деб ўйлашади. Аммо, инсон ўлароқ табиатларида меҳр-шафқат кўрсатиш истаги бор. Нима қилишини билмай ит боқади. Итга фарзандга қилган муомалаларни қилишади. Ювиб-тарашади. Кучоқлаб ўпишади. Кўтариб юриб, бирга олиб ётишади. Қўйингки, фарзандга қилиниши керак бўлган эҳтимом ва эътибордан ҳам кўпроқ нарсаларни қилишади. Ҳатто ити ўлиб қолса, дабдаба билан кўмиб, қабрига ёдгорлик ўрнатганлари ҳам бор. Шунингдек, ўлаётиб молу мулкининг итига мерос бўлиши учун ҳужжат қолдириб кетганлари ҳам бор.

Исломда итнинг ўрнига ўз фарзандига яхши эътиборли бўлиш, баъзи сабабларга кўра фарзанд кўрмаса, етим болалардан боқиб олишга тарғиб қилинган.

Ушбу ҳадиси шарифни айнан ов фаслида келтиришдан мақсад, ит билан ов қилиш Ислом шариатида жоиз эканини таъкидлашдир.

2198- عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَبَاتٍ 100 قَالَ: سَبَّأْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ

عَنْ صَيْدِ الْبَازِي فَقَالَ: مَا أَمْسَكَ عَلَيْكَ فُكُلٌ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

2198. Адий ибн Хотим розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламдан лочиннинг ови ҳақида сўрадим. У зот:

«У сенга ушлаб берган нарсани еявер», дедилар».

Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Ушбудан чангалидаги тирноғи билан овга жароҳат етказа оладиган лочинга ўхшаш йиртқич қушлар билан ов қилиш мумкинлиги тушунилади.

2199- وَعَنْهُ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أُرْسِلُ الْكِلَابَ الْمُعَلَّمَةَ فَيُمْسِكُنَّ عَلَيَّ وَأَذْكُرُ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ فَقَالَ: إِذَا أُرْسِلَتْ كَلْبُكَ الْمُعَلَّمِ وَذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ فُكُلٌ وَإِنْ قَتَلَنَ مَا لَمْ يَشْبِرْكُهَا كَلْبٌ لَيْسَ مَعَهَا قُلْتُ لَيْه: فَإِنِّي أُرْمِي بِالْمِعْرَاضِ الصَّيْدَ فَأَصِيبُ فَقَالَ: إِذَا رَمَيْتَ بِالْمِعْرَاضِ فَخَزَقَ فُكُلُهُ وَإِنْ أَصَابَهُ بَعْرُضِهِ فَلَا. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ.

2199. Яна ўша кишидан ривоят қилинади.

«Эй Аллоҳнинг Расули, мен ўргатилган итларни (овга) қўяман, улар менга ушлаб келурлар. Ҳолбуки, уларга Аллоҳнинг исмини зикр қилурман?» дедим.

«Агар ўргатилган итингни (овга) қўйсанг ва уларга Аллоҳнинг исмини зикр қилган бўлсанг, агар ўлдириб қўйган бўлса ҳам, еявер. Модомики, улардан бошқа ит уларга шерик бўлмаса, бўлди», дедилар У зот».

«Мен овга меъроз отиб уни ураман?» дедим.

«Қачон овни меъроз отиб, унга жароҳат етказсанг, майли, еявер. Аммо, ён томони билан тегса, йўқ»,

дедилар».

Бешовлари ривоят қилганлар.

Шарҳ: Сахийлиги билан тилларда дoston бўлган Ҳотим ат-Тоийнинг ўғли, Адий ибн Ҳотим розияллоху анху машҳур саҳобий бўлиш билан бирга, бир неча мавзуларда ажойиб ҳадиси шарифларни ҳам ривоят қилган. У кишининг ҳадислари шариатимиз ҳукмларига асос ҳам бўлиб қолган. Жумладан, у кишининг ов тўғрисидаги ҳадислари бу масала бўйича асос ҳисобланади. У киши овчилик қилиш билан бирга, шариат ҳукмларини яхшилаб англаб етишга ҳарис бўлганларидан, Пайғамбар соллаллоху алайҳи васалламдан ушбу мавзуга оид масалаларни майдалаб сўраб олганлар ва ўзларидан кейинги мусулмонларга ривоят қилиб қолдирганлар.

Аввалги ҳадисда Адий ибн Ҳотим розияллоху анху Пайғамбар соллаллоху алайҳи васалламдан лочин билан ов қилишга шариатда рухсат борми-йўқлигини сўраган эдилар. Ушбу ҳадисда эса, яна икки муҳим масалани сўрамоқдалар:

Биринчи масала:

«Эй Аллоҳнинг Расули, мен ўргатилган итларни (овга) қўяман, улар менга ушлаб келурлар. Ҳолбуки, уларга Аллоҳнинг исмини зикр қилурман?» дедим».

Демак, савол овга ўргатилган итни «Бисмиллаҳи»ни айтиб бирор ҳайвонни тутиш учун қўйил-са-ю, ўша овга ўргатилган ит овни тутса, шариат бўйича ҳукми қандок бўлади, маъносидадир.

Бу савол ҳалол ризқ топмоқчи, шариатга мувофиқ иш қилмоқчи бўлган кишининг саволидир. Адий розияллоху анху ҳам, шу ишим шариатга тўғрими, агар тўғри бўлмаса, қандок қилсам, тўғри бўлади, демоқчилар.

Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам Адий ибн Ҳотим розияллоху анхунинг бу саволларига тўлиғича ва яна баъзи қўшимчалари билан жавоб бердилар:

«Агар ўргатилган итингни (овга) қўйсанг ва уларга Аллоҳнинг исмини зикр қилган бўлсанг, агар ўлдириб қўйган бўлса ҳам еявер. Модомики, улардан бошқа ит уларга шерик бўлмаса, бўлди», дедилар».

Демак, Адий ибн Ҳотим розияллоху анхунинг васф қилган овлари шариатга мувофиқ экан. Гарчи овга ўргатилган ит овланган ҳайвонни ўлдириб қўйса ҳам, у қилган ов ҳалол экан. Агар овланган ҳайвон овчи итдан эгаси уни олганда тирик бўлса, шаръий йўл билан сўйиб ҳалол қилиб олиши аниқ. Аммо, ов ити овланган ҳайвонни ўлдириб қўйса, унинг тишининг ҳайвон танасига ўтгани сўйиш ўрнида бўлади. Ит эгасининг уни овга қўйиб юбориш пайтида «Бисмиллаҳи» айтиши эса, сўйиш пайтида «Бисмиллаҳи» айтиш ўрнига ўтади.

Агар овчи ит овни босиб, бўғиб ва бошқа йўл билан овга жароҳат етказмай, бошқача қилиб айт-ганда, қон чиқармай ўлдирса, ов ҳалол бўлмайди. Чунки, ҳалол ҳайвонни тирик ҳолидан гўштга айлантириш жараёнида «Бисмиллаҳи» айтилиши билан бирга, ундан қон чиқиши ҳам шарт.

Худди, аҳли китоб–христиан ва яҳудийларнинг сўйиши ҳалол бўлганидек, овлари ҳам ҳалолдир.

Шу билан бирга, овга қўйилган ит ёки бошқа овчи ҳайвон ҳам овга ўргатилган бўлиши шарт. Ўргатиш эса, ўша ҳайвонларини овга ундаганда уни қувадиган бўлиши, эгаси, «қайт» деганда қайтадиган бўлиши ва овлаган ҳайвонини емасликка одатланиши керак. Ана ўша нарсаларни уч марта такрорлаган ҳайвон овчиликни ўрганган бўлади. Уни аниқлаш эса, тажрибали кишиларнинг гувоҳлиги ила бўлади. Овга ўргатилган ит ёки бошқа овчи ҳайвонларнинг тўғри қилган тўртинчи овидан бошлаб ейиш мумкин.

Пайғамбар соллаллоху алайҳи васалламнинг Адий ибн Ҳотим розияллоху анхунинг саволларига берган

жавобларининг:

«Модомики, улардан бошқа ит уларга шерик бўлмаса, бўлди» деган қисмидан ҳам бир неча ҳукм-лар чиқади.

Агар биров ўзининг ўргатилган итини овга қўй-са-ю, ит овни тутди, деб борса, ўз ити билан бошқа ит ҳам ов олдида турса, ов шубҳали бўлиб қолади. Бундоқ пайтда бегона ит суриштирилади. Агар у ит ўргатилган бўлмаса, ов ҳаром бўлади. Чунки овни айнан ўша ит овлаган бўлиши эҳтимоли бор. Шунингдек, бегона итни мусулмон бўлмаган ёки аҳли китоб бўлмаган шахс овга қўйган бўлса ҳам ов ҳаром бўлади. Мусулмон овга қўйса-ю, «Бисмиллаҳи»ни айтмаган бўлса ҳам ов ҳаром бўлади. Аммо, «Бисмиллаҳи»ни айтаман деб туриб эсидан чиқиб қолган бўлса, ҳалол бўлади.

Деярли барча улуғ муҳаддисларимиз қилган ривоятда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам Адий ибн Ҳотим розияллоҳу анҳуга:

«Агар итингга бошқа ит шерик бўлса, ема! Чунки, сен ўз итингга «Бисмиллаҳи» айтгансан, ўзганинг итига эмас», деганлар.

Ит билан ов қилиш ҳақидаги саволга қўшимчалари билан ўта қониқарли жавоб олган Адий ибн Ҳотим розияллоҳу анҳу овнинг бошқа тури ҳақида савол бердилар:

«Мен овга меъроз отиб, уни ураман?» дедилар.

«Меъроз» уч тарафи ўткир қилинган кичик ов найзаси.

Адий розияллоҳу анҳу Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан ўшандоқ найза билан қилинадиган ов шариятга тўғри келиши ёки келмаслиги ҳақида сўрамоқдалар. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам бу саволга ҳам батафсил жавоб бердилар:

«Қачон овни меъроз отиб, унга жароҳат етказсанг, майли, еявер. Аммо, ён томони билан тегса, йўқ»,

дедилар».

Меъроз билан қилинган ов агар бошқа шарт-ларини ўрнига қўйилган бўлса, яъни, «Бисмиллаҳи»-ни айтиб туриб мусулмон ёки аҳли китоб шахс томонидан отилган бўлса, икки хил натижа бериши мумкин экан.

1. Меъроз ов ҳайвонига ўткирланган томони билан тегиб ундан қон чиқарса, ов ҳалол бўлади.

2. Меъроз овга ён ёки кет томони билан тегиб, уни жароҳатламаган бўлса, ов ҳаром бўлади.

Камон билан овлаш ҳам шунга ўхшашдир. Уламо аҳлларимиз милтиқ билан овлашни ҳам шунга қиёс қилиб, қон чиқаришини эътиборга олиб, жоиз деганлар. Ов баъзида тезкорликни талаб қилишини, овчи шошиб қолиб «Бисмиллаҳи»ни айтиш эсидан чиқишини эътиборга олиб ўқ тайёрлаётганда, ўқлаётганда «Бисмиллаҳи»ни айтиб қўйса, бўлади, деганлар.

Ушбу ҳадиси шарифдан олинadиган фойдалар:

1. Ит ва унга ўхшаш ҳайвонларни овга ўргатиб ов қилиш мумкинлиги.

2. Овчи ҳайвонларни «Бисмиллаҳи» айтиб овга қўйса, уларнинг овлаган нарсалари ҳалоллиги.

3. Овчи ҳайвон овни ўлдириб қўйса ҳам, ов ҳалоллиги.

4. Ов ҳайвонига бошқа ҳайвон шерик бўлмаслиги шартлиги.

5. Меърознинг ўткир томони билан уриб, қон чиқариб қилинган ов ҳалоллиги.

6. Меърознинг ён ёки орт томони билан уриб қилинган ов ҳалол бўлмаслиги.

2200- وَلِلْبَحَارِيِّ وَالتَّرْمَذِيِّ: وَإِنْ رَمَيْتَ الصَّيْدَ فَوَجَدْتَهُ بَعْدَ

يَوْمٍ أَوْ يَوْمَيْنِ لَيْسَ بِهِ إِلَّا أَثَرُ سَهْمِكَ فَكُلْ وَإِنْ وَقَعَ فِي الْمَاءِ فَلَا تَأْكُلْ.

2200. Бухорий ва Термизийларнинг ривоятида:

«Агар овни отсанг-у, уни бир ёки икки кундан кейин фақат ўз ўқинг асари ила топсанг еявер. Агар сувга тушса, ема!» дейилган.

Шарҳ: Овчи ўз қуролидан ов ҳайвонига ўқ от-са-ю, ўша пайтда овланган ҳайвонни топа олмаса, балки, бир ёки икки кундан кейин топса, овланган ҳайвонни текширади. Агар унда ўз ўқининг изини топса, овланган ҳайвон ҳалол бўлади. Овчи овланган ҳайвонда ўз ўқи изини топа олмаса, овланган ҳайвон ҳаром бўлади. Чунки, уни ким ва қандок овлагани номаълум бўлиб қолади.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг Адий ибн Ҳотим розияллоҳу анҳуга:

«Агар сувга тушса, ема!» деган гаплари овнинг қоидаларидан катта бир қоидага асос бўлган. Овчи ов ҳайвонига ўқ отса-ю, ҳайвон сувга қуласа, овчи уни олганда тирик бўлса, сўйиб ҳалоллаб олади. Бу ҳолатда ҳеч қандай шубҳа йўқ. Аммо, овчи овланган ҳайвонни сувдан олганда у жонсиз бўлса, ҳалол бўлмайди. Чунки, овланган ҳайвон овчининг ўқидан ўлдими ёки сув таъсирида ўлдими, билиб бўлмайди. Ана ўша шубҳа асосида мазкур ҳайвонни еб бўлмайди.

Ушбу ҳадиси шарифнинг бошқа бир ривоятида Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам Адий розияллоҳу анҳуга:

«Албатта, сен уни сув ўлдирдими ёки сенинг ўқинг ўлдирдими, билмайсан», деганлар.

Овчининг ўқи теккандан кейин ҳайвон тўғри ерга қулаши шарт. Агар аввал тоғга, дарахтга ёки бирор нарсанинг устига қулаб туриб кейин ерга тушса, ҳалол бўлмайди.

Уламо аҳлларимиз: «Сувда яшовчи қушлар сувга тушганда жароҳатига сув кирмаган бўлса, ҳалол бўлади»,

деганлар .

2201- وَلِلْبَحْرِ أَرْبٍ وَأَبِي دَاوُدَ: يَرْمِي الصَّيْدَ فَيَقْتَفِي أثرَهُ
الْيَوْمَيْنِ وَالثَّلَاثَةِ ثُمَّ يَجِدُهُ مَيِّتًا وَفِيهِ سَهْمُهُ قَالَ يَأْكُلُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ.

2201. Бухорий ва Муслимларнинг ривоятида:

«Овни отади. Сўнг уни икки-уч кун қидириб ўлик холида, ўқи билан топади. Иншааллох, уни еяверади», дейилган.

Шарҳ: Бу ривоят ҳам олдинги ҳадисни таъкидлаб келмоқда. Балки, унга қўшимча равишда, учинчи кун топса ҳам, ов ҳалол бўлишини баён қилмоқда.

2202- وَلِمُسْلِمٍ وَأَبِي دَاوُدَ: يُدْرِكُ صَيْدَهُ بَعْدَ ثَلَاثٍ: فَكُلْهُ مِمَّا
لَمْ يُنْتِنَ.

2202. Муслим ва Абу Довудларнинг ривоятида овини уч кундан кейин топгани ҳақида:

«Айниб қолмаган бўлса, еявер», дейилган.

Шарҳ: Демак, овланган ҳайвон гўшти вақт ўтиши билан айниб қолмаган бўлиши шарт экан.

2203- وَقَالَ النَّبِيُّ: "مَنْ سَكَنَ الْبَادِيَةَ جَفَاً وَمَنِ اتَّبَعَ
الصَّيْدَ غَفَلَ وَمَنْ أَتَى السُّلْطَانَ افْتَتَنَ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ.

2203. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким саҳродан маскан тутса, қуруқ бўлур. Ким овга эргашса, ғофил бўлур. Ким султонга борса, фитнага қолур», дедилар».

Сунан эгалари ривоят қилганлар.

Шарх: Ушбу ҳадиси шарифда уч нарсанинг кўпчилик одамларга ўтказадиган салбий таъсирлари ҳақида сўз кетмоқда:

1. «Ким саҳродан маскан тутса, қуруқ бўлур».

Саҳро, чўлу биёбоннинг табиати, об-ҳавоси, турмуш шароити ва бошқа омиллари ҳам қуруқ, қўполроқ бўлгани учун ўша шароитда яшовчиларнинг табиатига ҳам таъсир қилиши маълум ва машҳур. Саҳро одамларининг кўплари, албатта, ҳаммаси эмас, биров дағалроқ бўлишлари ҳеч кимга сир эмас.

2. «Ким овга эргашса, ғофил бўлур».

Бу, албатта, кўпроқ ҳаваскор овчиларга тегишли бўлади, десак муболаға қилмаган бўламиз. Чунки, овни касб қилиб олганлар касб, ризқи-рўз топиш пайида овга эргашадилар, уни пойлайдилар ва овлайдилар.

Ҳаваскор овчилар эса, ҳамма нарсани, жумладан, ўзининг асосий вазифасини ҳам эсдан чиқариб, овнинг ортидан эргашади. Кўплаб қимматли вақтларини беҳуда ўтказди.

Бу ҳақиқатни тўғри англаш учун, бутун бошли давлатнинг ишларини йиғиштириб қўйиб, бир дона нодир қушни овлаш учун каттагина лашкар билан бошқа давлатга бориб, ойлаб вақт ўтказадиган «овчилар»нинг фаолиятидан хабардор бўлиш керак.

Демак, шариат чизиги ва таълимотларидан ташқарига чиққан ов ғафлатга сабаб бўлишини яхши тушуниб олоғимиз керак экан. Чунки, шариат кўрсатмаларидан ташқари бўлган ов ғафлатга сабаб бўлади. Овчининг ғофил бўлиб, Аллоҳнинг ибодатидан, ўзининг асосий касбидан ва бошқа манфаатлардан қолишига сабаб бўлади. Овнинг эса, беҳуда қирилишига, бутун бошли навларнинг йўқ бўлиб кетишига ва бошқа бало-офатларга учрашига сабаб бўлади.

2204- عَيْنُ عَبْدِ اللَّهِ - بَيْنَ مُعَقَّلٍ 100 أَنَّهُ رَأَى رَجُلًا يَخِذِفُ فَقَالَ لَهُ: لَا تَخِذِفْ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ - " نَهَى عَنِ الْخِذْفِ أَوْ كَيَانَ يَكْرَهُ الْخِذْفَ وَقَالَ: إِنَّهُ لَا يُصْبِأُ بِهِ صَبِيءٌ وَلَا يُنْكِي بِهِ عَبْدٌ وَلَكِنَّهَا قَدْ تَكَسَّرُ السَّيْنُ وَتَفْقَأُ الْعَيْنُ ثُمَّ رَأَاهُ بَعِيدَ ذَلِكَ يَخِذِفُ فَقَالَ لَهُ: أَحَدْتُكَ عَنِ رَسُولِ اللَّهِ - " أَنَّهُ نَهَى عَنِ الْخِذْفِ وَأَنْتَ تَخِذِفُ لَا أَكَلِّمُكَ كَذَا وَكَذَا. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ.

2204. Абдуллоҳ ибн Муғаффал розияллоҳу анҳу бир кишининг қўлига тош олиб отаётганини кўриб қолиб, ундоқ қилиб отма, Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам ўшандоқ қилиб отишдан қайтарганлар ёки ёқтирмаганлар ва:

«У билан ов овланмас, душман озор топмас, лекин, у тишни синдирур ва кўзни ўюр, холос», деганлар», деди.

Сўнгра, унинг яна тош отаётганини кўриб унга, сенга Набий соллаллоҳу алайҳи васалламдан ҳадис айтмоқдаман! У зот тош отишдан қайтарганлар, демокдаман! Сен бўлсанг, тош отмоқдасан! Энди, сенга гапирмайман... ва ҳоказолар деди».

Учовлари ривоят қилдилар.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифдан олинадиган фойдалар:

1. Бировнинг шариатда йўқ нарсани қилаётганини кўрган одам унинг хатосини тузатишга ҳаракат қилмоғи лозим экани.

2. Тош ёки шунга ўхшаш нарсалар билан ов қилиш мумкин эмаслиги.

Чунки, у нарсалар билан бирор ҳайвонни урилганда ҳам, улар тиғли нарсалар бўлмагани учун, ов ҳаром

бўлади. Беҳудага овора бўлингани ва ҳайвонга озор бериб, ўлдириб увол қилингани қолади, холос.

3. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳадисларини эшитиб туриб, унга хилоф иш қилиш катта гуноҳ экани.

Абдуллоҳ ибн Муғаффал розияллоҳу анҳунинг мазкур одамдан қаттиқ аччиқланишлари ҳам шунинг учундир.

ХУЛОСА

Уламо аҳлларимиз ов тўғрисида келган барча ояти карима ва ҳадиси шарифларни жамлаб, таҳлил қилиб, усули фикҳ қоидаларига солиб, тартибли равишда улардан чиқадиган ҳукмларни баён қилганлар. Жумладан, овнинг шариятга мувофиқ бўлиши учун зарур шартларни ҳам санаб чиққанлар.

Ов шариятга мувофиқ бўлиши учун овчида, ов қилиш воситасида ва ов қилинадиган нарсада бир неча шартлар мавжуд бўлиши лозим.

Овчида бўлиши лозим шартлар.

1. Овчи сўйган ҳайвони ҳалол бўладиган шахс бўлиши лозим. Яъни, овчи мусулмон ёки аҳли китоб бўлиши керак. Бутпараст, муртад, мажусий, ботинийларнинг овлаган ови мусулмон киши учун ҳалол бўлмайди. Шунингдек, мажнуннинг ови ҳам ҳалол бўлмайди. чунки ов худди сўйиш кабидир. Ҳайвонни сўйганда сўювчига қўйилган шартлар овда овчига ҳам қўйилган. Шунинг учун ҳам, аҳли китобларнинг ови мусулмон киши учун ҳалол бўлади.

2. Ови ҳалол кишининг овига ови ҳалол эмас одам шерик бўлмаслиги керак. Бу ҳақда Адий ибн Ҳотим розияллоҳу анҳунинг ҳадислари шарҳида батафсил тўхталиб ўтилди.

3. Овчи овни ният қилиши ёки ов ҳайвонини овга ният билан қўйиши шарт. Агар ов ҳайвони ўзи бўшалиб кетиб,

бирор нарсани ушлаб келса, ҳалол бўлмайди. Ов ҳайвонини ният билан овга қўйиш ҳайвонни сўйиш ўрнига ўтади.

4. Овда «Бисмиллаҳи»ни қасд билан тарк қилмаслиги керак. «Бисмиллаҳи, Аллоҳу акбар»ни айтиш имкони бўлиб туриб, ёдида сақлаб туриб, қасд-дан айтмасдан овга ўқ отса ёки ов ҳайвонини қўйса, овлаган ови ҳаром бўлади.

5. Овчи овга ўқ отиш ёки ов ҳайвонини қўйиш билан овни олиш орасига бошқа ишни қўшмаслиги керак. Чунки, у овни дарҳол қўлига олиб жони бўлса, сўймоғи лозим. Агар бу ишни вақтида қилмаса, ов ўлиб қолган бўлса, жони бор нарса ўзи ўлган ҳукмида бўлиб қолади. Агар овчи овланган ҳайвонга етиб борганда у сўйилган ҳайвоннинг жони чиқаётган ҳолида бўлса, сўймаса ҳам ҳалол бўлади. Аммо, овчи овни тирик ҳолда тутса, кейин бир муддат ўтиб ўлса, кодир бўлиб туриб сўймагани учун ов ҳаром бўлади.

6. Овчи қуруқлик ҳайвонини овлаш пайтида ҳаж ёки умра учун эҳром боғламаган бўлиши керак. Эҳромдаги одам сув ҳайвонларини овласа, бўлаверади.

Ов воситасида бўлиши лозим шартлар.

1. Ов воситаси қуролдан иборат бўлганда у ов ҳайвонига жароҳат етказадиган равишда тиғга эга бўлиши лозим. Қилич, найза, учига темир санчки ўрнатилган камон ўқи, милтиқ ўқи кабилар. Агар ўткир нарсани овга отилганда у овнинг бирор жойини кесиб танасидан узиб юборса, тана ҳалол бўлади. Аммо узилиб кетган бўлак ҳаром бўлади.

Тиғи йўқ, оғирлиги билан ҳайвонга зарба етказадиган, тош, ёғоч, темир каби нарсалар билан уриб ўлдирилган овлар ҳаром бўлади.

2. Ов қилиш учун баъзи ҳайвонлар восита қилиб олиниши ҳам мумкин. Булар йиртқич ҳайвонлар ва қушлардан бўлади. Ов ҳайвонларига ит, сиртлон, қоплон,

лочин, бургут каби овга ўргатиш мумкин бўлган ҳайвон ҳамда қушлар киради.

Ов воситаси ҳайвон бўлганда улар ила қилинган ов ҳалол бўлиши учун бир неча шартлар қўйилади.

Биринчи шарт:

Ов ҳайвони ўргатилган бўлиши шарт. Ов ҳайвонлари овга қўйганда бориб, ушлаган нарсасини емайдиган даражада ўргатилган бўлиши керак.

Иккинчи шарт.

Овчи ов ҳайвонини овлаш мақсадида, овга қўйиш қоидаларига риоя қилган ҳолида овга қўйиши лозим. Ов ҳайвони ўзича чиқиб кетиб овлаган нарсани еб бўлмайди. Ҳайвон ўзича овга ташланганда эгаси уни тўхтатиб туриб, кейин олқишласа, ов ҳалол бўлади.

Учинчи шарт:

Ов ҳайвонининг овига ови ҳаром нарса аралашмаслиги керак. Мисол учун, биров ўзининг овчи итини овга қўйиб ортидан борса, ити билан бирга бошқа бир ит турибди. Суриштирса, бу ит овга ўргатилмаган экан. Ов ҳалол бўлмайди.

Тўртинчи шарт:

Ов ҳайвони овни жароҳатлаб ўлдирган бўлиши керак. Агар бўғиб ўлдирган ёки уриб ўлдирган бўлса, ов ҳалол бўлмайди. балки тишлаб ёки тирнаб, қон чиқариб ўлдирган бўлиши лозим.

Бешинчи шарт:

Ов ҳайвони ўзи овлаган ҳайвондан емаган бўлиши шарт. Агар еган бўлса, ов ҳалол бўлмайди.

Овланган нарсада бўлиши лозим шартлар.

1. Овланадиган нарсанинг қуввати озиқ тиши ёки чангалида бўлмаслиги, ҳашаротлардан бўлмаслиги керак.

2. Овланадиган нарса ёввойи бўлиши шарт. Туя, сигир ва қўй каби уй ҳайвонлари ёввойилашиб кетган бўлса, овласа бўлади.

3. Овланадиган нарса жароҳатланиб ўлиши шарт. Оғир нарса билан уриб, баланддан йиқилиб, қўрққанидан юраги ёрилиб ўлган бўлса, ҳалол бўлмайди.

4. Овланадиган нарса овчининг кўзидан ғойиб бўлса-ю, кейин қидириб топса, ўша топилган ов худди ўзи йўқотган нарсанинг ўзи эканига ишончи бўлмаса, ҳалол бўлмайди.

5. Овланадиган нарса тирик ҳолида топилса, уни тезда сўймоғи шарт.

Ҳанафий мазҳаби бўйича, емоқ ҳалол бўлган-у бўлмаган, сувдаги-ю қуруқликдаги нарсаларни овлаш мубоҳдир. Гўшти ҳалолларининг гўшtidан ва бошқа нарсаларидан фойда олинади. Гўшти ҳаромларининг терисидан, жуни ва суягидан фойда олинади ва ёмонлиги даф қилинади.

الذبح

сўйиш

2205 - عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ $\frac{1}{100}$ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ: إِنَّا لَا قِيَّوُ الْعِدُوَّ غِيْدًا وَلَيْسَتْ مَعَيَا مُيَدَى فَقِيَال: اعْجِلْ أَوْ أَرِنْ مَيَا أَنْتَهَرَ الدَّمَ وَذَكِرَ اسْمُ اللَّهِ فَكُلْ لَيْسَ السِّنُّ وَالظُّفَيْرُ وَسَبَّأُ حَدَّثَكَ أَمِّيَا السِّنُّ فَعَظْمٌ وَأَمِّيَا الظُّفَيْرُ فَمِيَدَى الْحَبَشِيَّةِ وَأَصْبَيْنَا نَهَبَ إِبِلٍ وَعَنِمٍ فَنِيَدَ مِنْهَا بَعِيرٍ فَرَمَاهُ رَجُلٌ بِسَهْمٍ فَحَبَسَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ: " : إِنَّ لَهُبِهِ الْإِبِلِ أَوَابِتَدَ كَأَوَابِتَدِ الْوَحْشِ فَإِذَا غَلَبَكُمْ مِنْهَا شَيْءٌ فَيَا فَعَلُوا بِهِ هَكَذَا. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ.

2205. Рофеъ ибн Ходийж розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«Эй Аллоҳнинг Расули, эртага душманга дуч келурмиз ва биз ила пичоқ бўлмас?» дедим. У зот:

«Қон оқизган ва Аллоҳнинг исми зикр қилинган ҳар бир нарсани зудлик ила еявер, фақат, тиш ва тирноқ билан(сўйилган)ни эмас. Сенга айтиб бераман, тиш суякдир, тирноқ эса, ҳабашларнинг пичоғидир», дедилар.

Биз туя ва қўйларни ўлжага олдик. Уларнинг ичидан бир туя қочиб кетиб, уни тутиб бўлмади. Шунда, бир киши уни ўқ билан отиб, тутди.

Бас, У зот соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Албатта, ушбу туяларнинг ёввойи ҳайвонларнинг қочоқларига ўхшаш қочоғи бўлур. Қачон улардан бирорта сизга ёлиб келса, манавунга ўхшаш қилинг», дедилар».

Бешовлари ривоят қилганлар.

Шарҳ: Ушбу ривоятда зикр қилинаётган ҳодиса саккизинчи ҳижрий санада Тоиф билан Мадийна орасидаги Тихома ерларида бўлган. Ўша пайтда душман ила урушга тайёргарлик кўриб турилган. Олдинги тажрибаларга суянган ҳолда Рофеъ розияллоҳу анҳу Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан:

«Эй Аллоҳнинг Расули, эртага душманга дуч келурмиз ва биз ила пичоқ бўлмас?» деб сўраган.

Яъни, эртага уруш бўлиб душманга дуч келган вақтимизда баъзи ҳайвонларни сўйиб ҳалоллаб олишга пичоқ топиб бўлмай қолади, пичоқдан бош-қа нарса ила сўйса бўладими, деганларидир. Бу саволга Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам батафсил жавоб бердилар:

«Қон оқизган ва Аллоҳнинг исми зикр қилинган ҳар бир нарсани зудлик ила еявер, фақат, тиш ва тирноқ билан (сўйилган)ни эмас».

Демак, пичоқ топилмай қолган пайтда тиш ва тирноқдан бошқа ҳар бир, кесадиған тарафи бор, қон оқизишга яроқли нарса билан ҳайвонни сўйса, бўлар экан.

Нима учун тиш ва тирноқ билан сўйиб бўлмайди, улар ҳам қон оқизади-ку, дейдиган савол бўлиши эҳтимолини ҳисобга олиб, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам Рофеъ розияллоҳу анҳуга берган жавоблари давомида:

«Сенга айтиб бераман, тиш суяқдир, тирноқ эса, ҳабашларнинг пичоғидир», дедилар».

Яъни, нима учун тиш ва тирноқ билан ҳайвон сўйиб бўлмаслигининг сабабини мен сенга айтиб бераман, эй Рофеъ! Тиш суяқдир. Суяк мусулмон жинларнинг таомидир. Сўйилган ҳайвондан чиқадиған қон ҳаромдир. Суякка ҳаром қон тегса, мусулмон жинларнинг таоми ҳаромга айланур.

Тирноқ ҳабашларнинг пичоғидир. Шунинг учун улар тирноқларини ўстириб юрурлар. Ҳабашлар кофирдир. Мусулмонлар кофир қавмларга ўхшамасликлари матлубдир.

Сўнгра, Рофеъ ибн Ходийж розияллоҳу анҳу ўз ривоятларини давом эттириб қуйидагиларни айтадилар:

«Биз туя ва қўйларни ўлжага олдик. Уларнинг ичидан бир туя қочиб кетиб, уни тутиб бўлмади. Шунда бир киши уни ўқ билан отиб, тутди».

Яъни, ўша кунинг эртасига бўлган ғазотда биз туя ва қўйларни ўлжага олдик. Ўша ўлжага олган қўй ва туяларимиз ичидан бир туя қочиб кетиб, уни тутиб бўлмади. Одамлар унинг ортидан қувиб чарчадилар. Ҳеч иложини қилиб бўлмагандан ке-йин бир киши мазкур қочоқ туяга ўз камонидан ўқ узиб, уни қулатди. Одамларда буниси қандоқ бўлди? Бу иш шариатга тўғри келадими ёки йўқми, деган савол пайдо бўлди.

Шунда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Албатта, ушбу туяларнинг ёввойи ҳайвонларнинг

қочокларига ўхшаш қочоғи бўлур. Қачон улардан бирорта сизга ғолиб келса, манавунга ўхшаш қилинг», дедилар».

Яъни, қайси бир уй ҳайвони қочиб кетиб, уни тутиб сўйишнинг имкони бўлмаса, уни манави одам ҳалиги туяни камон билан отиб йиқитганига ўхшатишлар.

Албатта, отиш пайтида «Бисмиллаҳи»ни айтиш шарт. Бунга ўхшаш нарсаларни изтирорий сўйиш дейилади. Ихтиёрий равишда шариат таълимотларига тўлиқ амал қилиб сўйишнинг имкони бўлмаса, изтирорий сўйишга ўтилади.

Мисол учун, бирор ҳайвон боши билан қудукқа тушиб қисилиб қолди. Чиқариб бўлмаяпти. Бўйнидан сўйишнинг иложи йўқ. Шу ҳолида тураверса, ҳаром ўлиши мумкин. Ана ўшанда, имкон бўлган еридан «Бисмиллаҳи» айтиб қон чиқарилади.

2206- وَكَانَتْ جَارِيَةً لِّكَعْبِ بْنِ مَالِكٍ تَرْعَى غَنَمًا لَهُ بِسَلْعٍ فَأُصِيبَتْ شَيْءًا مِنْهَا فَأَذْرَكَتَهَا فَيَذَرَتْهَا بِحَجَرٍ فَسُيِّلَ رَسُولُ اللَّهِ -
فَقَالَ: فَكُلُوهَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

2206. Каъб ибн Молик розияллоху анхунинг Салъ тоғида қўйини боқадиган чўри кизи бор эди. Бас, бир қўй оғир ҳолга тушиб қолди. Қиз уни тош билан сўйди. Расулulloҳ соллаллоху алайхи васалламдан сўралган эди, уни еяверинглар, дедилар».

Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Демак, аёл киши ҳайвон сўйса ҳам бўлар экан. Тош билан сўйса ҳам бўлар экан.

2207- وَلَا لِأَيِّ دَاوُدَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ - عَنِ شَرْيْطَةِ

الشَّيْطَانِ وَهَيَّيَ الَّتِي تُذَبِّحُ فَيَقْطَعُ الْجِلْدَ وَلَا تُفَرِّى الْأَوْدَاجَ ثُمَّ تُتْرَكُ
حَتَّى تَمُوتَ. قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمَا تَكُونُ الذَّكَاءُ إِلَّا فِي الْخَلْقِ وَاللَّبَّةِ
قَالَ: لَوْ طَعَنْتَ فِي فَخِذِهَا لَأَنَّ جَزَأَكَ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ.

2207. *Абу Довуднинг ривоятида:*

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам шайтоннинг шарийтасидан қайтардилар. У – сўйишда терини кесиб, қон томирларни кесмай ўлгунча ташлаб қўйишдир», дейилган.

«Эй Аллоҳнинг Расули, сўйиш ҳалқум ва томирларни кесиш билан бўлмайдами?» дейилди. У зот:

«Агар унинг сонига тиксанг ҳам кифоя қилур», дедилар».

Сунан соҳиблари ривоят қилганлар.

Шарҳ: Ушбу ривоятда сўйишга оид икки масала муолажа қилинмоқда.

Биринчи масала: ҳайвонни бўйин терисини кесиб, қон томирларини кесмай қони оқиб жони чиққунча қўйиб қўйиш. Бу ишни арабларда «шайтоннинг шарийтаси» деб аталар экан. Бу нарса ҳайвонга азоб бериш бўлгани учун Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам ундан қайтарган эканлар.

Иккинчи масала: зарурат бўлганда, ҳайвонни томоғидан сўйиш иложи бўлмаса, сонига пичоқ тикиб қонини оқизиб сўйса ҳам бўлиши. Чунки, саволда зарурат юзасидан сўйиш ҳақида эшитиб, уни ғалати санаб, қандоқ қилиб ҳайвоннинг бошқа жо-йига пичоқ уриш мумкин деган маъно бор.

«Эй Аллоҳнинг Расули, сўйиш ҳалқум ва томирларни кесиш билан бўлмайдами?» дейилди.

Шунда Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам бу

ишнинг ғалатилиги йўқлигини, зарурат юзасидан сўйишга мажбур бўлинганда, сўйиладиган молга унинг сонига пичоқ тиқиб бўлса-да, қон оқизиш кифоя қилишини айтдилар.

Бу масалани аввал батафсил муҳокама қилдик.

Аслида, тўғри ҳолатда сўйганда кесилиши лозим бўлган нарсалар тўрттадир: ҳалқум, қизилўнғач ва икки қон томири.

ذَكَاةُ الْجَنِينِ بِذَكَاةِ أُمِّهِ

ҲОМИЛАНИНГ СЎЙИЛИШИ ОНАСИНИНГ СЎЙИЛИШИ ИЛА БЎЛУР

2208- عَيْنُ أَبِي سَعِيدٍ $\frac{1}{100}$ قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ- تُنَحِّرُ النَّافِيَةَ وَتَذْبَحُ الْبَقِيرَةَ وَالشَّمَاءُ فَنَجِدُ فِي بَطْنِهَا الْجَنِينَ أَمْ نَأْكُلُهُ قِيَال: كُلُّهُ إِنْ شِئْتُمْ فَإِنَّ ذَكَاتَهُ ذَكَاةُ أُمِّهِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَاحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ.

2208. *Абу Саъид розияллоху анҳудан ривоят қилинади.*

«Эй Аллоҳнинг Расули, туя наҳр қилинур, сигир ва қўй сўйилур, биз уларнинг ичидан ҳомила топурмиз, уни ташлаб юборайликми ёки ейликми?» дедик. У зот:

«Агар истасангиз, уни енглар, унинг сўйилиши онасининг сўйилишидир», дедилар».

Абу Довуд, Аҳмад ва Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Туя ва унга ўхшаш узун бўйинли ҳайвонлар ўзига хос сўйилиб, уни «наҳр» деб аталади. Наҳр кўкракка яқин жойдан пичоқ солиш билан амалга оширилади.

Бўйни қисқа ҳайвонларни бошига яқин жойидан пичоқ солинади ва уни «забҳ» дейилади.

Ушбу ривоятдан жумхури уламо сўйилган ҳайвоннинг қорнидан ўлик ҳомиласи чиқса, ҳалол бўлади, деганлар.

Ҳанафийлар, жумладан, имом Абу Юсуф ва имом Муҳаммад раҳматуллоҳи алайҳимо ҳам, агар ҳомила тўлик шаклда бўлса, ейилади, деганлар.

Имом Абу Ҳанифа раҳматуллоҳи алайҳ бўлса, бундок нарсани еб бўлмайди, деганлар. У киши ҳадисни «Ҳомилани сўйиш, худди онасини сўйиш каби бўлур», деб тушунганлар.

التسمية وإحسان الذبح

БИСМИЛЛАҲ АЙТИБ ВА ЯХШИЛАБ СЎЙИШ

2209- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ قَوْمًا جَدِثُوا عَهْدَ بِالْجَاهِلِيَّةِ يَأْتُونَ بِلَحْمَانٍ لَا نَبْدِي أَذْكَبُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا أَمْ لَمْ يَذْكَبُوا أَ فَتَأْكُلُ مِنْهَا فَقَالَ: سَمُوا اللَّهَ وَكُلُوا. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ خَارِزْمٍ وَالتَّسَائِيُّ.

2209. *Ошиа розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади.*

«Улар:

«Эй Аллоҳнинг Расули, жоҳилиятга яқин бўлган қавмлар бизга гўштлар келтирурлар. Уларга Аллоҳнинг исми айтилганми ёки айтилмаганми, билмаймиз, уларни еяверайликми?» дедилар. Бас, У зот:

«Аллоҳнинг исмини айтиб еяверинглар», дедилар».

Абу Довуд, Бухорий ва Насай ривоят қилганлар.

Шарҳ: Ушбу ҳадисни имом Молик ҳам ривоят қилиб,

охирида «Бу Исломнинг аввалида бўлган эди»ни зиёда қилган эканлар. Ана шундан ушбу ҳадиси шариф насх қилинган ва унга амал қилиш тўхтаганлиги англашилади.

Сўйиш вақтида «Бисмиллаҳи»ни айтиш сўйишнинг икки шартидан биринчиси ҳисобланади. Бунга бир неча далиллар бор:

1. Аллоҳ таоло «Ҳаж» сурасида қуйидагиларни айтади:

«Ва туяларни сиз учун Аллоҳнинг нишонларидан қилдик. Уларда сизга яхшилик бор. Уларга олд оёқларидан бири боғлиқ турган ҳолида Аллоҳнинг номини зикр қилинг. Ёнлари ерга текканида эса, бас, улардан енг ва қаноатли ва тиланган камбағалларни ҳам таомлантиринг. Шундай қилиб, Биз уларни сизга бўйсундириб қўйдик. Шоядки шукр, қилсангиз».

Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло ушбу ояти каримада қурбонлик қилинадиган ҳайвонларнинг энг каттаси бўлмиш туя ҳақида сўз юритмоқда.

«Ва туяларни сиз учун Аллоҳнинг нишонларидан қилдик».

Яъни, туяларни Аллоҳнинг динидаги улкан ибодатда қурбон этиладиган ҳайвонлардан қилдик.

«Уларда сизга яхшилик бор».

Туяларда одамлар учун кўплаб яхшиликлар бор. Керак бўлганида минадилар, юк ортадилар, маркабларга қўшадилар, сутини ичадилар, гўштини ейдилар, терисидан, жунидан фойдаланадилар, сотиб, моддий манфаат кўрадилар. Энг муҳими, уларни қурбонликка сўйиб, Аллоҳга қурбат ҳосил қиладилар.

«Уларга олд оёқларидан бири боғлиқ турган ҳолида Аллоҳнинг номини зикр қилинг».

Туя тик турган ҳолида, олд оёқларидан бири бўйнига боғлаб турилиб сўйилади. Бу ҳолни араб тилида бир сўз билан «саваффа» дейилади. Демак, туяни қурбонликка сўйиш учун олд оёқларидан бирини боғлаб қўйган чоғда

Аллоҳнинг номини зикр қилиб сўйиш керак.

Яъни, «Бисмиллаҳи, Аллоҳу акбар. Аллоҳумма, минна илайка», деб туриб сўйиш керак.

2. Аллоҳ таоло «Анъом» сурасида бундоқ дейди:

«Аллоҳнинг исми зикр қилинмаган нарсаларни еманглар. Албатта, бу иш фисқдир. Албатта, шайтонлар ўз дўстларига сизлар билан тортишишни васваса қилурлар. Агар уларга итоат қилсангиз, сизлар ҳам мушриклардан бўлурсизлар».

Уламо аҳлларимиз ушбу оятнинг тафсирида, агар мусулмон киши ҳайвонни сўяётиб, Аллоҳнинг исмини зикр қилишни унутиб қўйса, сўйган гўшти ҳалол, деганлар. Аммо билиб туриб, қасддан зикр қилмаса, ундай гўшт ҳаром бўлади.

«Аллоҳнинг исми зикр қилинмаган нарсаларни еманглар».

Шунингдек, аввал ўтган оятларнинг ҳукмига биноан, аҳли китобларнинг сўйиши ҳам ҳалолдир. Бош-қаларини эса, ейиш мутлақо мумкин эмас.

«Албатта, бу иш фисқдир».

Яъни, Аллоҳнинг номи зикр қилинмай сўйилган ҳайвоннинг гўштини ейиш фисқ, яъни, дин амридан чиқишдир.

«Албатта, шайтонлар ўз дўстларига сизлар билан тортишишни васваса қилурлар».

Шайтоннинг дўстлари бўлмиш кофир ва мушриклар имконлари борича сизлар билан тортишадилар. Турли масалаларда, жумладан, Аллоҳнинг номи зикр этилмай сўйилган ҳайвонлар гўшти ҳақида ҳам тортишадилар. Сизлар уларнинг гапларига, тортишувларига ҳеч эътибор бермасликларинг керак.

«Агар уларга итоат қилсангиз, сизлар ҳам мушриклардан бўлурсизлар».

Аллоҳнинг гапини уқмай, ўзганинг гапига юрган одам

мушрик бўлмай, ким мушрик бўлсин?! Аллоҳнинг амрини тутмай, бошқанинг амрини тутган киши мушрик бўлмай, ким мушрик бўлсин?! Ҳатто, ҳайвонларни сўйишда Аллоҳдан бошқанинг амрини тутиш ҳам ширк ҳисобланади. Кофир бўлиш эса, умуман бошқа кулфат. Мусулмон билан кофирнинг орасидаги фарқ жуда ҳам улкан:

3. Аллоҳ таоло «Анъом» сурасида айтадики:

«Агар Унинг оятларига иймон келтиргувчилардан бўлсангиз Аллоҳнинг исми зикр қилинган нарсадан енг!»

Яъни, ҳақиқий мўмин бўлсангиз, Аллоҳнинг номи билан сўйилган ҳайвонларнинг гўшtidан озуқланинг. Киши ҳаётида озиқ-овқат муҳим ўрин тутганидан, хусусан, тановул қилинадиган таомнинг ҳалол бўлиши муҳимлигидан, иймонни ўртага қўйиб, Аллоҳнинг номи зикр қилиниб сўйилган ҳайвоннинг гўштини ейишга амр қилинмоқда:

«Агар Унинг оятларига иймон келтиргувчилардан бўлсангиз Аллоҳнинг исми зикр қилинган нарсадан енг!»

Бу, бошқасини еманг, деганидир. Воқеликда баъзи одамлар эътиборсизлик ёки арзимас баҳоналар билан ҳалол ҳайвонларни сўйишда Аллоҳнинг номини зикр қилишни йўлга қўймасалар, бошқалари ундан ҳам арзимаган баҳоналарни рўкач қилиб, ўша гўшtlарни ейишни ўзига, фарзандларига раво кўрадилар. Аслида эса, уларнинг бандалик бурчлари ҳалол-пок, Аллоҳнинг номини зикр қилиб сўйилган ҳайвонларнинг гўштинигина ейишни тақозо этар эди.

«Сизга нима бўлдики, Аллоҳнинг номи айтиб сўйилган нарсани емас экансизлар?! У сизларга ҳаром қилган нарсаларини батафсил баён қилиб берган-ку?! Магар музтар бўлганингизда, майли. Албатта,

кўпчилик билмасдан, хойу ҳаваслари ила адаштирурлар. Албатта, Роббинг тажовузкорларни яхши билгувчидир».

Агар мўмин-мусулмон бўлсангиз, Аллоҳнинг ҳукмига таслим бўлиб, иймон келтирган бўлсангиз, Аллоҳ сизга Ўзининг номи айтиб сўйилган ҳайвонларнинг гўштидан емоқни буюрган экан.

«Сизга нима бўлдики, Аллоҳнинг номи айтиб сўйилган нарсани емас экансизлар?!»

Унда мусулмонлигингиз қолдими?

«У сизларга ҳаром қилган нарсаларини батафсил баён қилиб берган-ку?!»

Ўша батафсил баён қилинган ҳаром нарсалар ичида ҳамма нарса айтилган-ку. Жумладан:

«Магар музтар бўлганингизда, майли», ҳам дейилган-ку.

Яъни, ноилож ҳолга тушиб, емасангиз ҳалокатингиз муқаррар бўлиб қолганда, ҳаддан ошмай, ҳаром нарсани есангиз ҳам, майли, дейилган-ку. Ҳамма нарса аён бўлиб туриб, нимага яна ортиқча гап қиласиз?

«Албатта, кўпчилик билмасдан, хойу ҳаваслари ила адаштирурлар».

Жумладан, ҳалол-ҳаром масаласида. Аллоҳнинг номи зикр қилинмай сўйилган ҳайвонларнинг гўштини истеъмол қилиш масаласида ҳам хоҳ билмасдан, хоҳ билиб туриб, аммо ҳавойи нафснинг гапига кириб, одамларни адаштирадилар. Одамларга нотўғри фатво берадилар.

«Албатта, Роббинг тажовузкорларни яхши билгувчидир».

У Ўзининг ҳукмига тажовуз қилиб, ҳаром нарсаларни, Аллоҳнинг номи айтилмай сўйилган ҳайвонлар гўштини еганларни жуда яхши билади ва уларга тегишли жазони беради. Шунингдек, илмсиз, ҳавойи нафснинг кўйига кириб, бу масалада ва бошқа масалаларда одамларни

адаштирганларни ҳам яхши билади ва уларга ҳам тегишли жазосини беради.

4. Аллоҳ таоло «Моида» сурасида ов ҳалол бўлиши учун ҳам «Бисмиллаҳи»ни айтиш шарт эканлигини баён қилувчи оятда қуйидагиларни айтади:

«Сендан уларга нима ҳалол қилинганини сўрарлар. Сен: «Сизларга пок нарсалар ҳалол қилинди. Овчи итларга ўхшатиб, Аллоҳ сизга ўргатган нарсалардан уларга ҳам ўргатган овчи ҳайвонларингиз сизга тутиб берган нарсадан енглар. Уларга Аллоҳнинг исмини зикр қилинглар. Аллоҳга тақво қилинглар. Албатта, Аллоҳ ҳисоби тезкор зотдир», деб айт!»

5. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам Адий ибн Ҳотим розияллоҳу анҳуга:

«Агар ўргатилган итингни (овга) қўйсанг ва уларга Аллоҳнинг исмини зикр қилган бўлсанг, агар ўлдириб қўйган бўлса ҳам еявер. Модомики, улардан бошқа ит уларга шерик бўлмаса, бўлди», дедилар».

Демак, ит эгасининг уни овга қўйиб юбориш пайтида «Бисмиллаҳи» айтиши шарт, бундоқ қилиш сўйиш пайтида «Бисмиллаҳ» айтиш ўрнига ўтади.

Таом учун тановули ҳалол қилинган ҳайвонларни сўйиш пайтида Аллоҳ таолонинг исмини айтишнинг шарт қилиб қўйилиши улкан ҳикматни ўзида мужассам қилгандир.

Маълумки, сўювчига ҳам, сўюлувчига ҳам жонни Аллоҳ таоло берган. Аллоҳ таоло берган жон ила ҳаракат қилаётган сўювчи, Аллоҳ таоло жон берган ва унга таом учун ҳалол қилиб қўйган ҳайвоннинг жонини чиқариб гўштга айлантириш пайтида унга жон берган Аллоҳ таолони эсламаслиги улкан маънавий жиноятдир. Ана шу жиноят ила сўйилган ҳайвон ҳаромга айланиши айни адолатдир.

Агар сўювчи Аллоҳ таолонинг исмини айтишни эсидан

чиқариб қўйса, сўйгани ҳалол бўлади. Чунки, шариатимизнинг умумий қоидаларидан бири эсидан чиққан кимсанинг афв қилинишидир.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ўз ҳадисларидан бирида ухлаб қолган, эсидан чиққан ва мажбур қилинган афвли эканлигини баён қилганлар.

Баъзи ривоятларда зикр қилинишича, одамлар Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан сўйиш пайтида «Бисмиллаҳи»ни эсидан чиқариб қўйиш ҳақида сўраганларида У зот алайҳиссалом «Аллоҳнинг исми ҳар бир мусулмоннинг қалбидадир», деган эканлар.

Уламо аҳллариимиз, агар сўйиш пайтида «Бисмиллаҳи»ни айтишни унутганнинг сўйишини ҳаром, дейилса, улкан торлик бўлар эди, деганлар.

Сўювчи «Бисмиллаҳи»нинг нима эканини идрок этиши ва тўлиқ айта олиши ҳам шарт.

Сўювчи ҳайвоннинг томоғига пичоқ тортаётиб «Бисмиллаҳи, Аллоҳу акбар» демоғи керак.

Сўйиш пайтида Аллоҳ таолонинг исмидан бош-қа исмни айтиб бўлмайди. Ҳатто, «Бисмиллаҳи, Аллоҳу акбар, бу Фалончидан қурбонлик», дейиш ҳам макруҳдир.

Аташ учун бирор нарса айтмоқчи бўлса, ҳайвонни ётқизишдан ёки «Бисмиллаҳи»ни айтишдан олдин айтса, мумкин.

Имом Бухорий, Муслим, Абу Довуд, Термизий, Насай, Ибн Можа ва Аҳмадлар қилган ривоятда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам жонликқа пичоқ тортиб бўлиб:

«Эй бор Худоё, ушбун Муҳаммаднинг умматидан, Сенинг ваҳдониятингга ва менинг етказишимга шаҳодат келтирганлардан қабул қил», деганлар.

Энди сўйилган ҳайвоннинг ҳалол бўлиши учун «Бисмиллаҳи»нинг айтилишидан кейинги иккинчи шарт, яъни сўювчига қўйилган талаб—«Сўювчи мусулмон ёки

китобий бўлиши шарт»лиги ҳақида ҳам қисқача гапириб ўтайлик.

Сўювчи мусулмон бўлиши ва сўйиш пайтида «Бисмиллаҳи»ни айтиши шартлиги ҳаммага маълум.

Аҳли китобнинг сўйгани ҳалол бўлиши «Моида» сурасидаги:

«Бугунги кунда сизларга пок нарсалар ҳалол қилинди. Китоб берилганларнинг таоми сиз учун ҳалолдир. Сизнинг таомингиз улар учун ҳалолдир» ояти каримасига биноандир.

Булардан бошқаларнинг, жумладан, муртад ва динсизларнинг сўйиши ҳам ҳаромдир.

Аҳли китобнинг аёллари сўйган нарса ҳам, худди муслима аёллар сўйган нарса каби ҳалолдир. Шунингдек, балоғатга етмаган болаларники ҳам.

Мажусий ва муртад овлаган балиқ ва чигиртка ҳалолдир. Чунки у нарсаларга «Бисмиллаҳи» айтиш шарт эмас.

2210- عَيْنُ شِدَادِ بْنِ أَوْسٍ ¹/₁₀₀ قَالَ: تَتَيَانِ حَفِظْتُهُمَا عَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ- " قَالَ: إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ فَإِذَا قَتَلْتُمْ فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ وَإِذَا ذَبَحْتُمْ فَأَحْسِنُوا الذَّبْحَ وَلْيُحِدَّ أَحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ فَلْيُرْخَ ذَيْبِحَتَهُ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ.

2210. Шаддод ибн Авс розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«Икки нарсани Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан ёдлаб олдим, у зот:

«Албатта, Аллоҳ ҳар бир нарсага яхшиликни ёзгандир. Агар қатл қилсангиз, қатлни яхшилаб қилинг! Агар сўйсангиз, сўйишни яхшилаб адо этинг!

Ҳар бирингиз пичоғини ўтқир қилсин ва сўйиладиганни роҳатлантирсин!» дедилар».

Бешовлари ривоят қилганлар.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шариф Ислом дини яхшилик дини эканининг улкан шиорларидан биридир. Ислом ҳар бир нарсада, ҳар бир ишда, ҳар бир тасарруфда, ҳар бир ҳаракатда яхшилик бўлишининг тарафдоридир. Бировни қатл этиш энг ночорликдан қилинадиган иш. Ҳаддан ташқари катта гуноҳ содир этган, одамлик доирасидан чиқиб кетганларгина қатл жазосига ҳукм қилинадилар. Ундоқ кишиларга бошқа тузум ва низомларда ҳар қанча кўпол муомалани, эсидан чиқмайдиган қилиб, «кунини кўрсатиб қўйишни» раво кўрилиши мумкин. Аммо, Исломда бунга йўл йўқ. Ноиложликдан ўлимга ҳукм бўлдимиз, энди, энг осон йўл билан ўлдириш керак.

Ҳайвон сўйишда ҳам шу гап. Бошқалар турли-туман услубларни қўллайдилар. Энг кўп эътибор берадиган нарсалари сўйувчига осонлик яратиш бўлиши мумкин.

Аммо Ислом сўйиладиган ҳайвонни роҳат қилдириб сўйишни талаб қилади. Шунинг учун ҳам, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Агар сўйсангиз, сўйишни яхшилаб адо этинг! Ҳар бирингиз пичоғини ўтқир қилсин ва сўйиладиганни роҳатлантирсин!» дедилар».

Ҳаттоки, пичоқни ҳайвоннинг олдида қайрашга рухсат берилмайди. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳайвонни ётқизиб қўйиб пичоғини қайраётган одамга:

«Буни ётқизишингдан олдин қайрасанг бўлмасмиди!» деганлар.

Шунингдек, бир ҳайвоннинг ҳузурида иккинчисини сўйишга ҳам рухсат берилмаган.

Ҳайвоннинг томоғига пичоқ тортганда суякка етказиб юборилмайди. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳайвонни сўйганда пичоқни оқ мия деб аталувчи, умуртқа

поғонадаги оқ нарсага етказиб пичоқ тортишдан қайтарганлар. Чунки, бунда ҳайвонни ортиқча азоблаш бордир.

Ҳайвоннинг бўғизига пичоқ тортгандан кейин танаси совумагунча, калласини узиш ва терисини шилиш ҳам мумкин эмас. Бунда ҳам уни азоблаш бордир.

2211- وَدَخَلَ ابْنُ عُمَرَ $\frac{1}{100}$ عَلَى يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ وَعُلَامٌ مِنْ بَنِيهِ رَابِطٌ دَجَاجَةٌ يَرْمِيهَا فَمَشَى إِلَى الدَّجَاجَةِ فَحَلَّهَا ثُمَّ أَقْبَلَ بِهَا وَبِالْعُلَامِ وَقَالَ ارْجُرُوا غُلَامَكُمْ هَذَا مِنْ أَنْ يَصِيرَ هَذَا الطَّيْرَ عَلَى الْقَتِيلِ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَنْهَى أَنْ تُصَبَّرَ بِهِمَّةٌ أَوْ غَيْرُهَا لِقَتْلِ. رَوَاهُ الثَّلاثَةُ.

2211. Ибн Умар розияллоху анху Яхъё ибн Саъиднинг ҳузурига кирса, унинг болаларидан бир ўғли товукни боғлаб қўйиб, унга тош отаётган экан. Ибн Умар бориб, уни ечдилар ва уни ҳам, болани ҳам олиб келиб:

«Ўғлингизни мана бу қушни қийнаб ўлдиришдан зажр-ла қайтаринглар! Мен Набий соллаллоху алайхи васалламни ҳайвон ёки бошқа жониворни қийнаб ўлдиришдан қайтарганларини эшитганман», деди».

Учовлари ривоят қилганлар.

Шарх: Саҳобаи киромларда ҳар бир мусулмонда бўлиши лозим яхши сифатларнинг барчаси мавжуд эди. Айниқса, улар шариатга хилоф ҳеч бир ишга тоқат қила олмас эдилар. Ўзлари кўрган, билган ҳар бир хатони дарҳол Исломот таълимотларига мос равишда тўғрилашни мукаддас бурчлари деб билар эдилар.

Мана ўша улуғ ва саодатли авлоднинг бир вакили,

Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анҳу «Яҳъё ибн Саъиднинг ҳузурига кирса, унинг болаларидан бир ўғли товукни боғлаб қўйиб, унга тош отаётган экан».

Ҳазрати Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анҳу бу номаъқул ҳолни кўришлари билан ҳамма нарсани йиғиштириб қўйиб, дарҳол уни тўғрилашга киришдилар. Бевосита номаъқул иш содир бўлаётган жойга етиб бордилар. Болани товукни азоблашдан манъ қилдилар ва «бориб, уни ечдилар ва уни ҳам, болани ҳам олиб келиб:

«Ўғлингизни мана бу қушни қийнаб ўлдиришдан зажр-ла қайтаринглар! Мен Набий соллаллоҳу алайҳи васалламни ҳайвон ёки бошқа жониворни қийнаб ўлдиришдан қайтарганларини эшитганман», дедилар.

Ибн Умар ёш болани мункар ишдан қайтарибгина кифояланиб қолмадилар. Балки унинг отаси ва оиласидаги бошқа катталарни ҳам танқид қилдилар, уларни бола тарбиясига масъулият билан қарашга чақирдилар.

Бугунги кун истилоҳи билан айтадиган бўлсак, катталарга ёш авлодга қандоқ қилиб экологик билим бериш бўйича кўргазмали дарс бердилар.

Агар ҳозирги авлод мусулмонларида ушбу нарсa мужассам бўлганида, мусулмон оламида табиатни муҳофаза қилиш бўйича ҳеч муаммо бўлмас эди. Мусулмонлар дунё халқларига бу борада ўрнак бўлар, керак бўлса, дарс берар эдилар.

Ушбу ҳадиси шарифдан олинадиган фойдалар:

1. Ҳеч бир ҳайвонни қийнаш мумкин эмаслиги.
2. Мусулмон киши ношаръий ишни кўрганда тўғрилашга уринмоғи лозимлиги.
3. Ёш болаларга катта ёшдагилар ҳар бир нарсани шариатга мувофиқ қилиб ўргатиб боришлари зарурлиги.
4. Ислоннинг ҳайвонот оламини муҳофаза қилишга катта эътибор берганлиги.

ДЗБАҲ АҲЛ КИТАБ ҲАЛАЛ

АҲЛИ КИТОБНИНГ СЎЙГАНИ ҲАЛОЛ

2212- عَيْنِ ابْنِ عَبَّاسٍ $\frac{1}{100}$ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى ﴿سَ﴾ فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ ﴿سَ﴾ سَوَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ - فَنَسَخَا وَاسْتَشْنَى مَنْ ذَلِكْ ذَيْحَةَ أَهْلِ الْكِتَابِ بِقَوْلِهِ ﴿سَ﴾ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَلَلٌ لَكُمْ - رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

2212. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«Аллоҳ таолонинг: «Аллоҳнинг исми зикр қилинган нарсадан енглар!» ва «Аллоҳнинг исми зикр қилинмаган нарсаларни еманглар» деган қавл-лари ҳақида қуйидагилар ривоят қилинади:

«Иккиси насх ўлароқ, «ва китоб берилганларнинг таомлари сиз учун ҳалолдир» қавли ила ундан аҳли китобнинг сўйгани истисно қилинди».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Ушбу ривоятдаги Ибн Аббос розияллоҳу анхунинг «насх ўлароқ» деган гапларидан бекор қилинди, амалдан қолди, деган маъноларни тушуниш керак эмас. Чунки, саҳобаи киромлар «насх» сўзини бир неча маъноларда, жумладан, истисно маъносида ҳам ишлатишган.

Аллоҳ таоло Қуръони каримда: «Аллоҳнинг исми зикр қилинган нарсадан енглар!» ва «Аллоҳнинг исми зикр қилинмаган нарсаларни еманглар» деган оятларни нозил қилганидан кейин Аллоҳ таолонинг номини айтмай

сўйилган ҳайвон гўштини емоқ мутлако мумкин бўлмай қолган. Кейинроқ, «ва китоб берилганларнинг таомлари сиз учун ҳалолдир» ояти нозил бўлгандан кейин эса, аҳли китоб–насоро ва яҳудийлар сўйган нарсалар юқоридаги умумий ҳукмдан истисно қилиниб, Аллоҳнинг исми зикр қилинмаган бўлса ҳам, ҳалол ҳисобланадиган бўлган.

Аллоҳ таоло бу ҳукмни шариатга улкан ҳикматлар юзасидан киритгандир. Ана шу масалани ўрганиб чиқайлик.

Бунинг учун аҳли китобнинг сўйгани ҳалол бўлишини батафсил баён этишга тўғри келади. Чунки бу борада кишилар орасида англашилмовчиликлар анчагина.

Аллоҳ таоло «Моид» сурасида қуйидагиларни айтади:

«Бугунги кунда сизларга пок нарсалар ҳалол қилинди. Китоб берилганларнинг таоми сиз учун ҳалолдир. Сизнинг таомингиз улар учун ҳалолдир».

Бу ояти кариманинг аввалида:

«Бугунги кунда сизларга пок нарсалар ҳалол қилинди», деб ҳалол-ҳаром масаласида ғайридин миллатлар билан ҳам ўзига хос муомалалар, кенг-чиликлар борлиги эслатилиб, бу ҳақда баъзи ҳукм-лар баён қилинмоқда:

«Китоб берилганларнинг таоми сиз учун ҳалолдир. Сизнинг таомингиз улар учун ҳалолдир».

Ислом мусулмонларга номусулмонлар билан бирга тинч-омон яшашга рухсат берган. Лекин шунинг ўзи етарли эмас. Модомики, мусулмонлар жамиятда бошқа дин вакиллари билан биргаликда яшар эканлар, табиийки, ўртада турли шаклда яқин алоқалар бўлиши, ўзаро борди-келди қилишлари мумкин. Шундан келиб чиқиб, мусулмонларга аҳли китобларнинг сўйган сўйишлари ҳалол қилинган.

Бу оятда «таом» сўзи қўлланган, аммо ундан аҳли китобларнинг барча таомлари, жумладан, чўчқа ёки бошқа

ҳаром ҳайвонларнинг гўшти, арокқа ўхшаш ичимликлари ҳам ҳалол экан-да, деб тушунилмаслиги керак. Бу нарсаларнинг ҳаромлиги ўз-ўзидан ҳаммага маълум.

Асли ўзи ҳалол бўлган бошқа нарсалар ҳақида ҳам аввал айтиб ўтилди.

Демак, бу ерда гап гўшти асли ҳалол бўлган ҳайвонлар аҳли китобларнинг динлари асосида сўйилган бўлса, ҳалол бўлишлиги ҳақида кетмоқда.

Баъзи кишилар: «Сизнинг таомингиз улар учун ҳалолдир» дейишлик нима учун керак бўлди экан? Улар Қуръон ҳукмига амал қилишмайди-ку? Ҳалол-ҳаромнинг фарқига ҳам боришмайди-ку, дейишлари мумкин.

Уламо аҳллариимиз бунга жавобан: «Мазкур хитоб мўминларга қаратилган, сизлар ҳам уларга ўз таомингиздан берсангиз, бўлаверади, деганидир», дейдилар.

Имом ат-Тобароний ривоят қилган ҳадисда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам мажусийлар ҳақида гапириб туриб:

«Улар билан аҳли китобларга қилган муомалани қилинглари. Фақат аёлларини никоҳлаб олманглари ва сўйишларини еманглари», деганлар.

Бундан аҳли китоб, яъни, насоро ва яҳудийларнинг аёлларига уйланиш ва сўйган ҳайвонларини ейиш жоизлиги келиб чиқади.

Агар насроний киши Ийсо алайҳиссаломнинг номларини айтиб сўяётганини мусулмон киши эшитиб қолса, унинг учун ўша сўйилган ҳайвоннинг гўшти ҳаром бўлади, дейдилар уламоларимиз.

Агар насроний шахс «Бисмиллаҳи» деса-ю, Ийсо алайҳиссаломни қасд қилса, гўшт ҳалол, чунки бундай ҳолатда зоҳирига қараб ҳукм қилинади.

ХУЛОСА

Уламо аҳлларимиз ҳайвон сўйиш ҳукмига оид барча ояти карима ва ҳадиси шарифларни синчиклаб ўрганиб чиққанларидан кейин, сиз билан бизга уларни қисқа ва тартибли равишда баён қилиб берганлар. Келаси сатрларда мазкур маълумотлардан баъзиларини эътиборингизга ҳавола қиламиз.

Сўювчилар уч қисмга тақсимланади:

Сўйиши ҳалол бўлганлар.

Сўйиши ҳаром бўлганлар.

Сўйиши ҳақида ихтилоф бўлганлар.

Сўйиши ҳалол бўлганлар қуйидагилардан иборат:

Мусулмон, болиғ, оқил, эркак ва намозхон сўювчилар энг афзал сўювчилар ҳисобланадилар.

Сўйиши ҳаром бўлган сўювчилар қуйидагилардан иборат:

Аҳли китоб бўлмаган кофир, мушрик, васаний, динсиз, муртад ва зиндик сўювчиларнинг сўйишини еб бўлмайди.

Сўйиши ҳақида ихтилоф бўлган сўювчилар қуйидагилар:

1. Аҳли китоб сўювчилар.

Улар яҳудий ва насоролардир. Ибн Аббос розияллоху анхунинг таъбирлари ила айтилганда «Яҳудий ва насронийларнинг сўйишлари уларнинг Таврот ва Инжилга иймон келтирганлари учун ҳалол қилингандир».

Аҳли китобларнинг ўз шариатларида ҳалол деб эътиқод қиладиганлари бизга ҳаром қилинмаган бўлса, жоиздир. Агар Аллоҳнинг исмини айтилгани маълум бўлмаса ҳам, канисаларига ёки ийдларига атаб сўйилган бўлса ҳам. Агар насроний Масийҳнинг номи билан, яҳудий Узайрнинг номи билан сўйса, бизга ҳалол бўлмайди.

Аммо Моликий ва Шофеъий фуқаҳолар баъзи ҳолатларда мазкур ҳукмларга ҳилоф қиладилар.

2. Мажусий сўювчи.

Мажусийлар аҳли китоб бўлмаганлари, мушрик бўлганлари учун, уларнинг сўйишлари ҳалол ҳисобланмайди.

3. Аёл сўювчи.

Ислонда аёл кишини ўзига хос бўлмаган ишга таклиф қилиш яхши ҳисобланмайди. Одатда, ҳайвонларни сўйиш иши ҳам аёлларнинг латофатларига зид иш ҳисобланганидан, эҳтиром юзасидан уларни сўйиш ишларига таклиф қилинмаган.

Аммо аёл кишининг сўйган сўйиши, агар аёл ҳайз кўрган ҳолда бўлса ҳам, жоиз. Эркак кишининг сўювчи бўлиши мустаҳаб, ҳолос. Чунки у аёл кишидан кўра сўйиш ишларига муносиброқ.

4. Ёш бола сўювчи.

Агар ёш бола ўсмир бўлиб, оқу қорани ажратадиган ва ишларнинг фарқига борадиган бўлса, сўйиши ҳалол.

Аммо ёш бола кичкина бўлиб, нарсаларнинг фарқига бормаидиган бўлса, жумҳури фуқаҳо қавли бўйича сўйиши ҳалол эмас.

Чунки унинг қасди йўқ, «Бисмиллаҳи»нинг фарқига бормаиди ва сўйишни эплай олмайди.

Шофеъийлар бу масалада жумҳурнинг гапидан бошқа гапни айтганлар.

5. Мажнун сўювчи.

Мажнун кишининг сўйган гўшти, жумҳури уламо гапи бўйича, ҳалол бўлмайди. Шофеъийлар бу масалада ҳам жумҳурнинг гапидан бошқа гапни айтганлар.

6. Маст сўювчи.

Маст кишининг сўйган гўшти жумҳури уламо гапи бўйича, ҳалол бўлмайди. Шофеъийлар бу масалада ҳам жумҳурнинг гапидан бошқа гапни айтганлар.

7. Ўғри сўювчи.

Биров бошқа одамнинг ҳайвонини ўғирлаб сўйса, ўша ҳайвоннинг гўшти бошқаларга ҳалол бўлади.

8. Куч билан тортиб олиб сўювчи.

Биров бошқа одамнинг ҳайвонини зўравонлик қилиб, куч билан тортиб олиб сўйса, ўша ҳайвоннинг гўшти бошқаларга ҳалол бўлади.

9. Мажбурланган сўювчи.

Бир кишининг ҳайвон сўйиш нияти йўқ бўлса ҳам бошқалар уни мажбурлаб сўйдирса, агар у мусулмон ёки аҳли китоб бўлса, мазкур мажбурланган шахснинг сўйган сўйиши ҳам ҳалол бўлади.

Ҳайвон сўйишнинг суннатлари:

1. Сўйиш ишини кундуз куни бажариш суннатдир. Ҳанафий мазҳаби бўйича кечаси ҳайвон сўйиш макруҳи танзийҳийдир. Имом Тобароний Ибн Аббос розияллоху анхудан келтирган ривоятда Пайғамбаримиз алайҳиссалом кечаси қурбонлик қилишдан қайтарганлари ҳақида сўзланган.

2. Сўювчи ҳам, сўйилаётган ҳайвон ҳам қиблага юзланган бўлиши. Ҳайвон сўйиш ҳам ибодат ҳисобланади. Ибодат эса қиблага қараб қилинади. Пай-ғамбаримиз алайҳиссалом ҳам сўйиш ишини қиблага юзланиб адо қилганлар.

3. Сўйиладиган ҳайвонни мулоимлик билан чап биқинига ёнбошлатиш. Бошини юқори кўтариш. Сўювчи ҳайвоннинг ҳалқуми терисидан тортиб туриб, у ҳалқумдан ажрагандан кейин пичоқ тортади. Мол ва қўйларнинг ўнг оёғини бўшатиб, типирчилашига имкон яратилса, яхши бўлади.

4. Сўйганда томирларнинг ҳаммасини кесиш ва тез ҳаракат қилиш керак.

5. Пичоқни ҳайвонга кўрсатмай яхшилаб ўткирлаб олиш лозим. Бир ҳайвонни бошқасининг кўз ўнгидида сўймаслик керак.

6. Ҳайвонга мулоим муомала қилиш керак. Уни кўтариб ерга урилмайди. Оёғидан ушлаб судралмайди. Бу

каби ишларнинг барчаси ҳайвонни ўлимидан олдин қийнаш бўлади.

Сўйишдаги макруҳ ишлар:

1. Қибладан бошқа тарафга қаратиб сўйиш.
2. Қўй-эчкиларни кўкрагига яқин жойдан, туя ёки жирафани жағига яқин жойидан сўйиш.
3. Ҳайвонни қийнаш.
4. Ҳайвонни бирор нарсанинг тиши, тирноғи ёки суяги билан сўйиш.

Сўйилган ҳайвоннинг ейиш ҳаром бўлган нарсалари:

Ҳанафий мазҳаби бўйича, сўйилган барча ҳайвонлардан қуйидаги нарсаларни емоқ ҳаромдир:

1. Эркак ҳайвоннинг закари.
2. Эркак ҳайвоннинг икки мояги.
3. Урғочи ҳайвоннинг жинсий аъзоси.
4. Ҳайвондаги без.
5. Ҳайвондан оққан қон.
6. Ўт пуфак.
7. Умurtқа орасидаги ҳаром мағз.

Чунки Аллоҳ таоло «Аъроф» сурасида Пайғамбаримиз алайҳиссаломни васф қилароқ:

«Уларга покиза нарсаларни ҳалол қилиб, нопок нарсаларни ҳаром қиладиган», деган. Мазкур етти нарса ҳам нопок нарсалардир.

Мужоҳид розияллоҳу анҳудан келтирилган ривоятда Пайғамбаримиз алайҳиссалом мазкур етти нарсани емоқдан қайтарганлар.

Қушхоналардаги янгича сўйишлар ҳақида.

Уламо аҳлларимиз янгича қушхоналарда қўлланиладиган сўйиш услубларини яхшилаб ўрганиб чиқиб, улар ҳақида ўз мулоҳазаларини айтганлар.

Ҳайвоннинг сўйиш пайтидаги қаршилигини синдириш учун, сўйишдан олдин баъзи бир кимёвий моддаларни

бериб уни хушидан кетказиш жоиз. Бу ишда ҳайвонга азоб бериш бўлмаслиги лозим. Фақат ҳайвонни сўйиш пайтида унинг жони бўлиши ва қон отилиб чиқиши шарт.

Ҳайвонни ўқ отиб йиқитиш, ёғоч, темир ёки болта каби нарсалар ёки электр токи билан уриб йиқитиш шариат бўйича ҳаромдир. Бу ишларни қилган одамлар гуноҳкор бўладилар. Аммо мазкур ишларни қилиб туриб, ҳайвонни жони борида шаръий қилиб сўйиб олинса, ҳалол бўлаверади.

العقيدة وما يعمل للمولود

АҚИЙҚА ВА ЯНГИ ТУҒИЛГАН БОЛАГА ҚИЛИНАДИГАН НАРСАЛАР ҲАҚИДА

2213- عَنْ سَلْمَانَ بْنِ عَامِرٍ الضَّبِّيِّ $\frac{1}{100}$ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ:
مَعَ الْغُلَامِ عَقِيْقَةٌ فَأَهْرِقُوا عَنْهُ دَمًا وَأَمِيطُوا عَنْهُ الْأَذَى. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ
إِلَّا مُسْلِمًا.

2213. Салмон ибн Омир аз-Зоббий розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ғулом ила ақийқа бордир. Бас, унинг учун қон чиқаринг ва ундаги нопокликни кетказинг», дедилар».

Бешовларидан фақат Муслим ривоят қилмаган.

Шарҳ: «Ақийқа» луғатда «ёрди» маъносини англатиб, аслида янги туғилган боланинг сочиға айтилади.

Шариат таълимотларига мувофиқ, туғилишнинг еттинчи куни боланинг сочини олиб, ўша соч оғирлигида кумуш садақа қилмоқ тавсия қилинади.

Ана ўша соч бошдан ажратиб олингани учун «ақийқа» дейилади.

Ўша муносабат ила сўйиладиган кўй ҳам «ақийқа» дейилади.

Истеъмолда шу маънода кўп ишлатилгани учун «ақийқа» деганда фақат янги фарзанд туғилиши муносабати ила сўйиладиган кўй англанадиган бўлиб қолган.

«Ўулом ила ақийқа бордир».

Ҳадисдаги бу жумлани, янги туғилган боланинг ақийқаси ўзи билан, деб тушунилади. Яъни, ҳар бир янги туғилган болага ақийқа лозим, деганидир.

«Бас, унинг учун қон чиқаринг».

Яъни, янги фарзанд туғилгани шарафига сўйиш сўйинг. Бу муносабат ила қон чиқариш қандоқ бўлишини келаси ҳадиси шарифлар баён қилади.

«...ва ундаги нопокликни кетказинг».

Янги туғилган боладаги нопоклик деганда, туғилган пайтида унга ёпишиб қолган қон, соч ва баъзи уламо аҳллариинг айтишларича, олатининг хатна қилинадиган қисми ҳам тушунилади. Биринчи иккиси машҳур.

Ушбу ҳадиси шарифдан олинадиган фойдалар:

1. Муслмон оилада янги туғилган фарзанд учун ақийқа қилмоқ кераклиги.

Ақийқа ҳақида келган ҳужжат ва далилларни атрофлича ўрганган уламо бу ишни салафи солихларимизнинг барчалари қилганларини таъкидлайдилар.

2. Ақийқа учун қон чиқариш–ҳайвон сўйиш кераклиги. Қандоқ ҳайвон сўйилиши кейинги ҳадиси шарифларда айтилади.

3. Янги туғилган фарзанддаги нопок нарсаларни кетказиш лозимлиги.

2214- عَيْنُ أُمِّ كُرْزٍ الْكَعْبِيَّةِ عَيْنِ النَّبِيِّ " قَالَ: عَيْنِ الْغَلَامِ
شَاتَانِ مُكَافِئَتَانِ وَعَيْنِ الْجَارِيَةِ شَاةٌ.

2214. Умму Курз ал-Каъбия розияллоху анҳодан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Ўғил болага икки бир-бирига ўхшаш қўй, қиз болага бир қўй», дедилар».

Шарҳ: Албатта, бир фарзанднинг дунёга келиши катта бир ҳодиса. Фақат, доимий такрорланиб тургани учун, унча аҳамият берилмайди, холос. Бўлмаса, бир боланинг эсон-омон, онаси ҳам соғ қолиб туғилиши буюк ҳодиса. Мусулмонлар орасига янги бир аъзонинг қўшилиши, унинг онасининг соғ қолиши шарафига Аллоҳ таолога ҳар қанча шукр қилинса, ҳар қанча хайр-садақа қилинса, шунча оз.

Баъзи ҳолатларда одамлар бу муносабат ила ҳаддан ошиб дабдабага йўл қўймасликлари учун ёки аксинча ҳолатлар ҳам бўлмаслиги учун, шариатда ақийқага нима қилиниши ва қай миқдорда бўлиши ҳам кўрсатиб қўйилган.

«Ўғил болага икки бир-бирига ўхшаш қўй».

Яъни, янги туғилган фарзанд ўғил бола бўлса, унинг ақийқасига бир-бирига ўхшаш икки қўй сўймоқ керак бўлади.

«...қиз болага бир қўй».

Уламо аҳлларимиз қиз болага бир қўй сўйиб ақийқа қилишни, қизнинг шаънини пастлатиш учун эмас, балки, келажакда ота-онаси унга сеп ва бўлажак оиласи учун жиҳозлар қилиб бериши ҳисобга олингани учундир, дейдилар.

Баъзи олимлар боланинг соғ-саломат бўлиши, синди-чикдиларга йўлиқмаслиги ҳақида яхши ният рамзи сифатида унинг учун ақийқага сўйилган ҳайвоннинг суяги

синдирилмаса, яхши бўлади, деганлар.

Ақийқага сўйилган ҳайвоннинг гўшти фақир-мискинларга тарқатиб берилса, мақсадга мувофиқ бўлади. Шунингдек, у гўштдан қўни-қўшни ва дояга ҳам берилса, бўлади.

2215- عَنِ سَمُرَةَ 100 عَنِ عَيْنِ النَّبِيِّ " قَالَ: كُلُّ غُلَامٍ رَهِيْنَةً بِعَقِيْقَتِهِ تُدْبَحُ عَنْهُ يَوْمَ السَّبَاعِ وَيُخْلَقُ وَيُسَمَّى. رَوَاهُمَا أَصْحَابُ السُّنَنِ.

2215. Самура розияллоху анҳудан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Ҳар бир ғулом ақийқаси гаровидир. Унинг учун еттинчи куни сўйилур, сочи олинур ва исм қўйилур», дедилар».

Иккисини Сунан эгалари ривоят қилганлар.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифда янги туғилган фарзандга оид бир неча нарсалар зикр қилинмоқда:

1. «Ҳар бир ғулом ақийқаси гаровидир».

Демак, ҳар бир янги туғилган фарзанднинг баъзи бир ишлари унга ақийқа қилишга боғлиқ бўлиб турар экан. Агар ақийқа қилинса, ўша ишлар юзага чиқади, бўлмаса, худди гаровга олингандай юзага чикмай тураверади.

Баъзи уламо аҳлларимиз, жумладан, имом Аҳмад ибн Ҳанбал ва Аъто ал-Хуросонийлар ҳар бир фарзанднинг, агар гўдаклигида ўлиб кетса, ота-онасига шафоатчи бўлиши унинг ақийқасига боғлиқдир. Агар унга ақийқа қилинган бўлса, қиёматда жаннат эркатойларидан бўлади ва агар жаннатга олдин ота-онам кирмаса, мен кирмайман, деб туриб олади. Шундоқ қилиб, у ўз шафоати ила ота-онасининг жаннатга киришига сабаб бўлади, деганлар.

Имом ал-Лайс ва Довуд аз-Зоҳирий ва бош-қалар эса,

янги туғилган фарзанднинг яхши униб-ўсиб, бахтли-саодатли бўлиши унинг ақийқасига боғлиқдир, шунинг учун ақийқа қилиш вожибдир, деганлар.

Лекин жумҳури уламо «ақийқа» қилиш суннати муаккада, деганлар.

«Унинг учун еттинчи куни сўйилур».

Ақийқа фарзанд туғилганининг еттинчи куни қилинади. Агар еттинчи куни имкони бўлмаса, ўн тўртинчи ёки йигирма биринчи куни қилинади.

Имом Байҳақий ривоят қилган ҳадиси шарифда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ақийқа еттинчи, ўн тўртинчи ва йигирма биринчи куни сўйилур», деганлар.

Агар у кунлари имкони бўлмаса, имконини топганда қилаверади.

Янги туғилган фарзандга ақийқа қилиш отанинг фарзанд олдидаги бурчидир.

«...сочи олинур...»

Бу иш ҳам фарзанд туғилганининг еттинчи куни амалга оширилади. Аввал ҳам айтиб ўтилганидек, бу сочга нифос қони теккан бўлади. Шунинг учун ҳам, у боладан кетказилиши лозим бўлган нопок, озор берувчи нарсалар қаторига қўшилган. Ўша еттинчи куни олинган соч вазнида кумуш ёки унинг қиймати садақа қилиниши ҳам мазкур озордан халос бўлганлик шукронаси бўлса, ажаб эмас.

«...ва исм қўйилур».

Янги туғилган фарзандга исм қўйиш ҳам еттинчи куни қилинадиган ишлардан бири. Ҳар бир янги туғилган фарзандга яхшилаб исм қўйиш ота-онанинг фарзанд олдидаги бурчидир.

Шунинг учун ҳар бир мусулмон ота-она бу муҳим ишга алоҳида эътибор ила ёндошмоғи лозимдир. Фарзанд катта бўлиб, оқ-қорани таниганда ўз исмидан уяладиган

бўлмасин. Балки, исми унга зийнат бўлиб турсин.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам исмларнинг яхшиси бандалик ва ҳамдни билдирувчисидир, деганлар. Шунинг учун Аллоҳ таолога бандалик маъносини англатувчи Абдуллоҳ, Абдурроҳман, Абдуссаттор ва Аллоҳ таолога ҳамд маъносини англатувчи, Ҳамидуллоҳ каби исмлар яхши исмлар ҳисобланади.

Шунингдек, Пайғамбарларнинг, саҳобаларнинг ва салафи солиҳларимизнинг исмлари яхши исмлар ҳисобланади.

Қизларга ҳам ўтган аҳли иймон момоларимизнинг, саҳобия аёлларнинг исмларини ва эзгулик маъносини англатувчи бошқа исмларни қўймоқ керак.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам Уруш, Хўтик, Абдулуззо каби ноқулай исмли саҳобаларнинг исмларини яхши исмларга алмаштирганлари машҳур.

Шунингдек, У зот баъзи саҳобия аёлларнинг исмларини ҳам яхши исмларга алмаштирганлар. Бинобарин, баъзи кишилар ноқулай номлар билан аталиб қолган бўлсалар, дарҳол номларини исломий исмларга алмаштириб олсалар, яхши бўлади.

2216- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ¹/₁₀₀ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - ﷺ عَقَّقَ عَنِ الْحُسَيْنِ وَالْحُسَيْنِ كَبْشًا كَبْشًا. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ. وَلَقِظُ التِّرْمِذِيُّ: عَقَّقَ رَسُولُ اللَّهِ - ﷺ عَنِ الْحُسَيْنِ بِشَبَاةٍ وَقِيلَ: يَا فَاطِمَةُ اخْلِقِي رَأْسَهُ وَتَصَدَّقِي بِزَنَةِ شَعْرِهِ فَضَةً فَوَزَنَتْهُ فَكَانَ وَزَنَاهُ دِرْهَمًا أَوْ بَعْضَ دِرْهَمٍ.

2216. Ибн Аббос розияллоху анҳудан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Ҳасан ва Ҳусайн розияллоху анҳумоларга биттадан кўчқор сўйиб ақийқа қилдилар».

Сунан эгалари ривоят қилганлар.

Термизий лафзида:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Ҳасанга бир қўй сўйиб ақийқа қилдилар ва:

«Эй Фотима, унинг сочини олиб, сочи вазнида кумуш садақа қилгин», дедилар. Бас, тортсак, унинг вазни бир дирҳам ёки дирҳамнинг баъзисича чиқди», дейилган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифдан ўғил болага, албатта, иккита қўй сўйиб ақийқа қилиш шарт эмаслиги, битта қўй сўйса ҳам, бўлавериши чиқмоқда. Чунки Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ўз набираларига биттадан кўчкор сўйганлари шуни кўрсатади.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ўз қизларига хитоб қилиб:

«Эй Фотима, унинг сочини олиб, сочи вазнида кумуш садақа қилгин» дейишларидан бунга ўхшаш ишларни оналар қилса афзаллиги англашилади.

Боланинг сочи вазнида кумуш садақа қилиш мустаҳаб амал бўлиб, боланинг яхши ўсиши учун қилинган яхши ниятнинг белгисидир.

2217- عَيْنُ أَبِي مُوسَى ¹/₁₀₀ قَالَ: وَاتَدَ لِي غُلَامٌ فَأَتَيْتُ بِهِ النَّبِيَّ. " فَسَمَّاهُ إِبْرَاهِيمَ فَحَنَكُهُ بِتَمْرَةٍ وَدَعَا لَهُ بِالْبَرَكَةِ وَدَفَعَهُ إِلَيَّ. وَكَانَ أَكْبَرَ أَوْلَادِي. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

2217. Абу Мусо розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«Менинг ўғлим туғилганда уни Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига олиб бордим. У зот уни Иброҳим деб номладилар, хурмо ила танглайини кўтардилар ва унга барака тилаб дуо қилиб, менга тутқаздилар. У болаларимнинг каттаси эди».

Икки шайх ривоят қилганлар.

Шарх: Кўпчилик саҳобалар ўзларининг янги туғилган фарзандларини Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига олиб борар эдилар. У зот алайҳиссалом ёш болаларни кўрсалар, ўта хурсанд бўлар эдилар. Янги туғилганларга Абу Мусо розияллоҳу анҳунинг ўғлига қилган муносабатни қилар эдилар. Мана, Абу Мусо ал-Ашъарий розияллоҳу анҳу ҳам ўз ҳаётларида ёрқин из қолдирган бу ҳодисани шавқу завқ ила ҳикоя қилиб бермоқдалар:

«Менинг ўғлим туғилганда уни Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига олиб бордим».

Ана шу ишга тақлид қилиб янги туғилган фарзандни аҳли солиҳ кишилар ҳузурига олиб бориш мусулмонлар ичида доимий одатга айланган.

«У зот уни Иброҳим деб номладилар.»

Демак, аҳли фазл, олим ва муқтадо кишилар томонидан янги туғилган фарзандларга исм танланиши ҳам яхши иш. Чунки, ундоқ кишилар бунга ўхшаш ишларга боғлиқ масалаларни, шаръий ҳукмларни яхши биладилар ва тўғри тасарруф қиладилар. Пай-ғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг Абу Мусо розияллоҳу анҳунинг ўғилларига Иброҳим номини қўйганлари ҳам бунинг бир мисоли.

«...хурмо ила танглайини кўтардилар».

Ёш боланинг танглайини кўтариш, катта одам бир нарсани олдин ўзи чайнаб туриб, боланинг оғзига қўли билан солиб қўйишидир. Бу нарса мева бўлгани афзалдир. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам деярли доимо болаларнинг танглайини хурмо билан кўтарганлар. Бу ҳам яхши ният аломатидир. Аҳли солиҳ, фазилатли кишиларнинг бу ишни қилишлари марғубдир.

«...ва унга барака тилаб дуо қилиб, менга тут-қаздилар».

Бу иш энг марғуб ишдир. Ахли солих, дуогўй кишиларнинг янги туғилган болалар учун дуо қилишлари, айниқса, барака тилаб дуо қилишлари жуда ҳам яхши ишдир. Барча ота-оналар бунга катта эътибор бермоқлари керак.

2218- عَيْنُ أَبِي رَافِعٍ $\frac{1}{100}$ قَال: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَدْنَى بِالصَّلَاةِ فِي أَذُنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ حِينَ وَلَدَتْهُ فَاطِمَةُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

2218. Рофеъ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«Расулulloҳ соллалллоҳу алайҳи васалламнинг Фотима розияллоҳу анҳонинг тукқан боласи Ҳасан ибн Алининг қулоғига азон айтаётганларини кўрдим».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилганлар.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифга биноан, янги туғилган фарзанднинг ўнг қулоғига азон, чап қулоғига иқома айтмоқ мандубдир. Аллоҳнинг зикри янги туғилган боланинг қулоғига кирган биринчи нарса бўлиши қандоқ ҳам яхши. Албатта, бу улуғ нарсанинг ўзига яраша баракаси бўлади.

Ривоятлардан бирида:

«Кимнинг боласи туғилса-ю, унинг ўнг қулоғига азон, чап қулоғига иқома айтса, унга Умму Сибён зарар етказа олмас», дейилган.

Умму Сибён—болаларга зиён етказадиган жин тоифасидир.

2219- عَيْنُ أَبِي بُرَيْدَةَ $\frac{1}{100}$ قَال: كُنَّا فِي الْجَاهِلِيَّةِ إِذَا وُلِدَ لَأَبٍ حَدَنَّا غُلَامٌ ذَبَحَ شَاةً وَلَطَخَ رَأْسَهُ بِتَدْمٍهَا فَلَمَّا جَاءَ اللَّهُ بِالْإِسْلَامِ

كُنَّا نَذْبَحُ شَاةً وَنَخْلِقُ رَأْسَهُ وَنُلَطِّخُهُ بِزَعْفَرَانٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

2219. *Абу Бурайда розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.*

«Жоҳилият вақтида бирортамиз ўғил кўрса, қўй сўйиб, унинг қонини боланинг бошига суртар эди. Аллоҳ Исломни келтирганида эса, қўй сўядиган, сочини олдирадиган ва бошига заъфарон суртадиган бўлдик».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Ушбу ривоятда янги туғилган фарзанд муносабати ила қилинадиган ишларда жоҳилият ва Исломнинг қандай фарқи борлиги яққол кўриниб турибди.

Ровий Абу Бурайда розияллоҳу анҳунинг гапларига яхши эътибор берайлик, шунда бу нарса аниқланади.

«Жоҳилият вақтида бирортамиз ўғил кўрса, қўй сўйиб, унинг қонини боланинг бошига суртар эди».

Ўзимиз ўйлаб кўрайлик, янги туғилган боланинг бошига ҳаром қонни суртиб, уни ифлос нарсага булғашдан нима фойда бор? Бу жоҳилий ишдан кимга манфаат бор? Ҳеч нарса йўқ. Фақатгина, болага турли ифлосликларни яқинлаштириш ва унинг азиз бошини ҳаром нарсага булғаш бор, холос.

Энди, худди шу муносабатга нисбатан Исломда нима ишлар жорий қилинганига назар солайлик.

«Аллоҳ Исломни келтирганида эса, қўй сўядиган, сочини олдирадиган ва бошига заъфарон суртадиган бўлдик».

Янги фарзанд туғилганда қилинадиган исломий ишлардан учтаси ушбу ривоятда зикр қилинмоқда:

1. Қўй сўйиш.

Бу Ислом миллатига янги бир аъзо келиб қўшилганининг шукронасига бир ҳалол ҳайвонни Аллоҳ

таолонинг йўлида қурбон қилишдир.

2. Сочини олдириш.

Аввал ҳам айтиб ўтилганидек, янги туғилган боланинг сочига турли ифлос нарсалар, жумладан, нифос қони теккан бўлади. Ана ўша нарсаларни боланинг бошидан тезроқ кетказиш маъносида унинг сочи олиб ташланади.

3. Бошига заъфарон суртиш.

Заъфарон хушбўй нарса бўлиб, у суртилган жойдан ажиб бир ҳид анқиб туради. Заъфароннинг ҳиди хузур бахш этади, руҳни тетик қилади. Энг асосийси, фаришталарга хуш ёқади. Мухтарам ўқувчининг ўзи фарқни тушуниб олаверади.

الفرع والعنبرة

ФАРФЪ ВА АТИЙРА

2220- عَيْن أَبِي هُرَيْرَةَ $\frac{1}{100}$ عَيْنِ النَّبِيِّ " قَال: لَا فَرْعَ وَلَا عَنَبَةً. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ.

2220. Абу Ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Фараъ ҳам, атийра ҳам йўқ», дедилар».

Бешовлари ривоят қилганлар.

Шарҳ: «Фараъ» туянинг биринчи туққан боласини санамларга сўйиш. Бу билан жоҳилият аҳли санамларни улуғлашар, улардан туянинг кейинги болалари кўп ва баракали бўлишини тилашар эди. Тўғрироғи, агар шундоқ қилсак, буту санамлар биздан рози бўлиб, ишларимиз юришиб кетади, деб эътиқод қилишар эдилар.

Ислом барча жоҳилий ҳукм, қоида, урф-одатларни тузатиб келароқ ушбу нотўғри одатнинг ҳам ботил эканини эълон қилди.

«Атийра» Ражаб ойини улуғлаш учун сўйиладиган ҳайвондир. Ислом бу ишнинг ҳам ботиллигини эълон қилди.

2221- وَقَالَ نُبَيْشَةُ ¹/₁₀₀: نَبَادَى رَجُلٌ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ " إِنَّا كُنَّا نَعْتِزُّ عَتِيرَةً فِي الْجَاهِلِيَّةِ فِي رَجَبٍ فَمَا تَأْمُرُنَا قَالَ: اذْبَحُوا لِلَّهِ ﷻ فِي أَيِّ شَهْرٍ كَانَ وَبَرُّوا اللَّهَ وَأَطِعُوا قَالَ: إِنَّا كُنَّا نُفْرِغُ فَرْعًا فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَمَا تَأْمُرُنَا قِيلَ: فِي كَيْلٍ سَيِّئَةٍ فَرُغَ تَغِذُوهُ مَا شِئْتُمْ حَتَّى إِذَا اسْتَحْمَلَ دَبْحَتُهُ فَتَصِيدَتْ بِلَحْمِهِ عَلَى ابْنِ السَّبِيلِ فَإِنَّ ذَلِكَ خَيْرٌ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ.

2221. Нубайша розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«Бир одам Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга нидо қилиб:

«Биз жоҳилиятда Ражабда «атийра» сўяр эдик, бизни нимага амр қиласиз?» деди.

«Аллоҳ йўлида қайси ойда бўлса ҳам сўяверинглар. Аллоҳ учун яхшилик қилинглар. Таомлантиринглар!» дедилар. Ҳалиги одам:

«Биз жоҳилиятда «фараъ» сўяр эдик, бизни нимага амр қиласиз?» деди.

«Ҳар бир «соима»да бир «фараъ» бор. Уни поданг гизолантириб туради. Қачон баркамол туя бўлганида, уни сўйиб, гўштини кўча фарзандига садақа қиласан. Ана ўша яхшидир», дедилар».

Абу Довуд ва Насайй ривоят қилганлар.

Шарҳ: Нубайша розияллоху анху ривоят қилаётган, Пайғамбар соллаллоху алайҳи васалламнинг ўзларига савол орқали нидо қилган саҳобий розияллоху анху билан олиб борган суҳбатларидан жоҳилиятнинг икки ботил одати қандоқ қилиб исломийлаштирилганини билиб оламиз.

Ислом янгилиги вақтида кишилар ҳаётига аста-секин, поғонама-поғона кириб кела бошлагани ҳаммамизга маълум. Аввал эътиқодга оид масалалар муолажа қилинди. Кейинроқ ахлоқ-одоб ишлари йўлга қўйила бошланди. Ундан сўнг биз ўрганаётганимиз каби баъзи урф-одатларни тўғрилаш бошланди.

Энди саҳобийлар ҳам ҳар бир нарса исломий бўлиши кераклигини англаб етган эдилар. Энди улар оят нозил бўлишини ёки Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам ўзлари баён қилишини кутмай, ўз фаросатлари билан ҳам жоҳилиятнинг қо-нун-қоидаларини қандоқ ўзгартиришни ўйлаб қолган эдилар.

Жоҳилият одати бўйича қадимдан амал қилиниб келинаётган «атийра» ва «фараъ» одатлари ҳам кишиларни ташвишга солиб қўйган эди. Улар иш бундоқ давом этиши мумкин эмаслигини, у жоҳилий одатлар ботил қилиниши лозимлигини тушуниб етган эдилар. Ана шундоқ бир пайтда,

«Бир одам Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васалламга нидо қилиб:

«Биз жоҳилиятда Ражабда «атийра» сўяр эдик, бизни нимага амр қиласиз?» деди».

Яъни, Исломдан олдинги тузум тақозоси ила Ражаб ойини улуғлаб жонлиқ сўяр эдик. Энди Исломга кириб мусулмон бўлганимиздан кейин бу иш ҳақида қандоқ амр қиласиз?

Бу саволга жавоб тариқасида Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам қуйидагиларни баён қилдилар:

«Аллоҳ йўлида қайси ойда бўлса ҳам сўяверинглар. Аллоҳ учун яхшилик қилинглар. Таомлантиринглар!» дедилар».

Исломда жонлиқ сўйиш фақат Аллоҳнинг йўлида, Аллоҳ учун бўлади. Бас, шундоқ бўлгандан ке-йин, қайси ойда сўйса ҳам, барибир. Ражабда бўладими ёки бошқа ойда бўладими, фарқи йўқ. Фақат Аллоҳ учун сўйилиши ва гўшти камбағалларга таом қилиб берилиши керак. Аллоҳдан бошқага сўйилмаслиги, фақат Ражабни улуғлаш учун сўйилмаслиги ва қони бут-санамларга суртилиб, гўшти ташлаб юборилмаслиги керак.

«Биз жоҳилиятда «фараъ» сўяр эдик, бизни нимага амр қиласиз?»

Исломдан олдин ҳар бир урғочи туянинг биринчи туққан боласини буту санамларга атаб сўяр эдик. Исломда бу иш жоиз эмаслиги билиниб қолди. Энди нима қилайлик?

«Ҳар бир «соима»да бир «фараъ» бор. Уни поданг ғизолантириб туради. Қачон баркамол туя бўлганида уни сўйиб, гўштини кўча фарзандига садақа қиласан. Ана ўша яхшидир».

«Соима» юзта ҳайвон. Демак, Исломда қайси ҳайвон туридан бир кишининг мулки юз донага етса, ўша юзинчисини Аллоҳ учун сўйиб, гўштини «кўча фарзанди»– йўлда оғир иқтисодий ҳолга тушиб қолган инсонга садақа қилинар экан.

Авваллари фақат туянинг боласи сўйилгани учун ҳам, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ўз сўзларида туяни зикр қилмоқдалар. Юзинчи бўлиб туғилган тева пода ичида озуқаланиб юраверади. У катта бўлиб, баркамол туя бўлганда, гўшtidан кўпчиликка фойда етадиган бўлганда, уни Аллоҳ йўлида сўйиб, гўштини фақир-мискинларга садақа қилинади.

2222- عَنْ أَبِي رَزِينٍ لَقِيطُ بْنُ عَامِرٍ $\frac{1}{100}$ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا كُنَّا نَذْبَحُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ فِي رَجَبٍ فَنَأْكُلُ وَنُطْعِمُ مِنْ جَاءِنَا فَقَالَ لَا بَأْسَ بِهِ. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ.

2222. Абу Разин Лақийт ибн Омир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«Эй Аллоҳнинг Расули, жоҳилиятда Ражаб ойи-да сўйиш сўйиб, ўзимиз ҳам ер эдик, ҳузуримизга келганларни ҳам таомлантирар эдик?» дедим. Бас, У зот:

«Ҳечқиси йўқ», дедилар».

Насай ривоят қилган.

Шарҳ: Аввал айтилганидек, бу ишнинг қачон бўлишининг фарқи йўқ, фақат жоҳилиятнинг бузуқ эътиқоди ва хурофотлари аралашмаса бўлгани. Ўзи яхши еб-ичса, ўзгаларни таомлантирса, яхши.

2223- وَقِيلَ لِعَلِّي $\frac{1}{100}$: أَخْبَرَنَا بِشَيْءٍ أَسْبَرَهُ إِلَيْكَ رَسُولُ اللَّهِ فَقَالَ: مَا أَسْرَرْتُ إِلَيَّ شَيْئًا كَتَمَهُ النَّاسَ وَلَكِنِّي سَتَعْتُهُ يَقُولُ: لَعِنَ اللَّهُ مَنِ ذَبَحَ لِغَيْرِ اللَّهِ- وَلَعِنَ اللَّهُ مَنِ آوَى مُحَمَّدًا وَلَعِنَ اللَّهُ مَنِ لَعِنَ وَالِدَيْهِ وَلَعِنَ اللَّهُ مَنْ غَيَّرَ الْمَنَارَ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

2223. Али розияллоҳу анҳуга:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам сенга сир қилиб айтган нарсанинг хабарини бизга айт», дейилди. Бас, у:

«У зот одамлардан беркитиб менга бирор нарсани сир қилиб айтмаганлар. Лекин у зотнинг:

«Аллоҳдан ўзгага сўйиш сўйганни Аллоҳ лаънатласин. Бидъатчига жой берганни Аллоҳ лаънатласин. Ота-онасини лаънатлаганни Аллоҳ лаънатласин. Ер белгисини ўзгартирганни Аллоҳ лаънатласин», деганларини эшитдим», деди».

Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Ушбу ривоятдан бир неча ҳақиқатларни яхшилаб тушуниб олишимиз мумкин. Али розияллоху анху Пайғамбар соллаллоху алайҳи васалламга насаб жиҳатидан қанчалар яқинликлари ва у зот алайҳиссаломнинг куёвлари бўлганлари учун ҳам қанчалик яқинликлари ҳаммага маълум эди. Шунинг учун ҳам, баъзи кишилар, мазкур яқинлик туфайли Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам Алига ва унинг оиласига бошқа бировга айтмаган сирли гапларини айтган бўлсалар керак, деган фикрда юрар эканлар. Шунинг учун ҳам, Али розияллоху анхуга бир киши томонидан:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам сенга сир қилиб айтган нарсанинг хабарини бизга айт», дейилди».

Сўровчи ўзича, гумон қилинаётган сир гапда осонлик билан кўп нарсага эришиш йўли баён қилинган бўлса керак, деган ёки шунга ўхшаш бош-қа гумонларни қилган бўлиши мумкин. Лекин, Ҳазрати Али розияллоху анху барча гумонларни рад этиб, ҳақиқатни айтдилар:

«У зот одамлардан беркитиб менга бирор нарсани сир қилиб айтмаганлар».

Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам одамларга нимани айтган бўлсалар, менга ҳам шуни айтганлар. Менга нимани айтсалар, одамларга ҳам шуни айтганлар.

Исломда, бошқа дин ва тузумларга ўхшаб, маълум тоифага алоҳида имтиёз берилмайди. Барча одамлар Аллоҳнинг бандаси. Уларнинг ҳаммалари Аллоҳ ҳузурида тенглар. Фақат тақволари ва қилган амалларига қараб тақдирланадилар.

Ҳазрати Али розияллоҳу анҳу ўзича Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам томонларидан айтилган сирли гапни эшитмоқни орзу қилган шахсга У зот алайҳиссаломнинг аҳамияти сирли гапдан қолишмайдиган бир ҳадисларини айтиб беришга қарор қилдилар ва:

«Лекин У зотнинг:

«Аллоҳдан ўзгага сўйиш сўйганни Аллоҳ лаънатласин. Бидъатчига жой берганни Аллоҳ лаънатласин. Ота-онасини лаънатлаганни Аллоҳ лаънатласин. Ер белгисини ўзгартирганни Аллоҳ лаънатласин» деганларини эшитдим», деди».

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ушбу ҳадиси шарифларида тўрт тоифа кишиларга Аллоҳ таолонинг лаънати бўлиши таъкидланмоқда:

1. «Аллоҳдан ўзгага сўйиш сўйганни Аллоҳ лаънатласин».

Ушбу ҳадиси шарифни бу жойда келтиришимизнинг асосий боиси ушбу жумладир.

Исломда фақатгина Аллоҳ таолога атаб сўйиш сўйилади. Аллоҳ таолодан бошқа ҳеч кимга, ҳеч нарсага атаб сўйиш сўймоқ мутлақо мумкин эмас. Исломда ким бўлишидан қатъи назар, на фаришталарга, на Пайғамбарларга, на азиз-авлиёларга ва на бошқа шахсларга атаб ҳайвон сўймоқ ҳаромдир, Аллоҳ таолонинг лаънатига сабаб бўладиган ишдир. Шунинг учун ҳар бир мусулмон инсон бу ҳукмни яхши тушунмоғи ва унга оғишмай амал қилмоғи ўта зарурдир.

2. «Бидъатчига жой берганни Аллоҳ лаънатласин».

Исломда бидъатчилик қанчалик ёмон олинисини ушбу жумладан билиб олсак бўлаверади. Бидъатчи, дину диёнатимизда йўқ нарсани, бор, деб эътиқод қилишга ва уни жамиятимизда жорий қилишга ҳаракат қилади. Бу, Аллоҳ таолонинг динига ўзгартириш киритишга уриниш, деб баҳоланади. Бидъатчилик дину диёнатга, элу юртга ва

жамиятга ҳадсиз-ҳисобсиз зарарлар етказди.

Бидъатчига жой берган одам эса, уни ҳимоя қилган, унга ёрдам берган бўлади. Бидъатчига жой берган одам унга бузгунчиликда шерик бўлади. Шунинг учун ҳам, Аллоҳ таоло бидъатчига жой берганни лаънатлайди.

Ҳар бир ўзини билган мусулмон бидъатчидан иложи борича узоқ бўлишга, унга қарши курашга ҳаракат қилмоғи лозим. Ҳатто, бидъатчи ўтирган мажлисда ўтирмаслиги керак.

3. «Ота-онасини лаънатлаганни Аллоҳ лаънатласин».

Ҳар бир мусулмон фарзанд ўз ота-онасига доимо раҳмат, яхши дуолар олиб бериши керак. Ҳеч вақт фарзанд туфайли ота-она шаънига ёмон гап айтиладиган, уларни лаънатладиган бўлмаслиги лозим. Сени тукқан онангга лаънат, сени боққан отангга лаънат каби гапларга сабаб бўлган фарзанд ота-онасини лаънатлаган фарзанд бўлади. Ундок фарзандни эса, Аллоҳ таоло лаънатлайди.

4. «Ер белгисини ўзгартирганни Аллоҳ лаънатласин».

«Ер белгиси» деганда қўшнилари ерларини бир-биридан ажратиш учун, давлат ёки жамоатчиликка оид ерларни ажратиш учун қўйилган белгилар тушунилади. Ким ўша белгиларни ўз фойдасига ўзгартириб олса, Аллоҳ таолонинг лаънатига учрайди. Чунки, бу иш улкан хиёнат, бировнинг ҳаққини хийла йўли билан ўзиники қилиб олишдан иборатдир.

الفصل الرابع

Т Ў Р Т И Н Ч И Ф А С Л

في الضحية

ҚУРБОНЛИК ҲАҚИДА

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ذَذَذْذْزْزْزْ

Аллоҳ таоло:

«Албатта, Биз сенга Кавсарни бердик. Бас, Роббингга намоз ўқи ва жонлиқ сўй», деган (*Кавсар, 1-2*).

Шарҳ: «Кавсар»ни тафсирчиларимиз «кўп яхшилик» деб айтишлари, бу эса Пайғамбарлик, Қуръон, ҳикмат, умматнинг кўплиги, шафоат ва Пайғамбаримизга берилган бошқа сон-саноқсиз яхшиликлардан иборатлиги ва бошқалар тўғрисида юқорида гапирилди.

«Бас, Роббингга намоз ўқи ва жонлиқ сўй».

Кавсарни берган Аллоҳга ҳар қанча шукр қилса, шунча оз. Холис Аллоҳнинг Ўзи учун ибодат қилиб, намоз ўқиш, фақат Худонинг йўлида жонлиқ сўйиб, бева-бечораларни тўйғазиш шукрнинг бир кўринишидир.

Уламо аҳлларимиз ушбу ояти каримадаги «на-моз»дан мурод, ийди қурбон намози, «жонлиқ»дан мурод қурбонликка сўйиладиган ҳайвон, деганлар.

2224- عَنِ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَيْمٍ ¹/₁₀₀ قَالَ: كُنَّا وَفُوفًا مَعَ رَسُولِ

اللَّهِ " بَعَرَفَاتٍ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ عَلَى كُلِّ أَهْلِ بَيْتٍ فِي كُلِّ عَامٍ أُضْحِيَّةً وَعَتِيرَةً أَتَذَرُونَ مِمَّا الْعَتِيرَةُ هَذِهِ الَّتِي تُسَمُّونَهَا الرَّجَبِيَّةَ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ.

2224. Михнаф ибн Қайс розияллоху анҳудан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам билан Арафотда турган эдик. Мен У зотнинг:

«Эй одамлар, ҳар бир уй аҳлига ҳар йили бир қурбонлик ва «атийра» лозимдир. «Атийра» нималигини биласизларми? У сизлар, «ражабия» деб атайдиган нарсадир», деганларини эшитдим».

Сунан эгалари ривоят қилганлар.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифда зикр қилинган «атийра» ҳақида ўтган фаслда батафсил сўз юритилди. Ражаб ойида жоҳилият ишларини аралаштирмай сўйиш сўйиб ўзи еб, камбағалларга ҳам берса, ҳечқиси йўқлиги баён қилинди.

«Кавсар» сурасининг юқорида келган ояти ва ушбу ҳадис Ҳанафий мазҳаби уламоларининг ҳур, муқим, бой мусулмон одамга қурбонлик қилиш вожибдир, деган гапларига хужжатдир.

Шунингдек, Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам ўзларининг бошқа ҳадисларида:

«Қурбонлик қилинглар! Чунки, у отангиз Иброҳимнинг суннатидир», деганлар.

Имом Аҳмад ибн Ҳанбал, Ибн Можа ва ал-Ҳокимлар ривоят қилган ҳадисда эса:

«Ким имконга эга бўлиб туриб, қурбонлик қилмаган бўлса, зинҳор намозгоҳимизга яқинлашмасин», дейилган.

Бошқалар қурбонлик қилишни «суннати муаккада» деганлар. Уларнинг ҳам ўзларига яраша далиллари бор.

2225- عَنْ جَابِرٍ ¹/₁₀₀ قَالَ: شَهِدْتُ الْأَضْحَى مَعَ رَسُولِ اللَّهِ

”بِالْمُصَلَّى فَلَمَّا قَضَى خُطْبَتَهُ نَزَلَ عَيْنَ مَنْبَرِهِ وَأَتَى بِكَبْشٍ فَذَبَحَهُ
بِيَدِهِ وَقَالَ: بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ هَذَا عَنِّي وَعَمَّنْ لَمْ يُضَحِّ مِنْ أُمَّتِي.

رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

2225. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам билан намозгоҳда қурбон намозига ҳозир бўлдим. У зот хутбаларини тугатиб, минбарларидан тушганларида бир кўчқор кетирилди. Бас, У зот уни ўз қўллари билан сўйдилар ва:

«Бисмиллаҳи ва Аллоҳу Акбар! Бу мендан ва менинг қурбонлик қилмаган умматимдан», дедилар».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилганлар.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифдан олинанидиган фойдалар:

1. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам қурбон ҳайити намозини масжидда эмас, намозгоҳда ўқиганлари.

2. Ийд намозидан кейин хутба қилиниши.

3. Ийд намози хутбаси минбарда қилиниши.

4. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам қурбонликка кўчқор сўйганлари.

5. Қурбонликни эгаси ўз қўли билан сўйса, афзаллиги.

6. Қурбонликни сўйишда «Бисмиллаҳи ва Аллоҳу акбар!» демоқ кераклиги.

7. Сўювчи илмли киши бўлса, қурбонликни сўйиш пайтида кимданлигини айтиш мумкинлиги.

8. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам қурбонлик қилмаган умматлари номидан қурбонлик қилганлари.

2226- وَسُئِلَ ابْنُ عُمَرَ ¹/₁₀₀ عَنِ الْأُضْحِيَّةِ أَوْاجِبَةٌ هَبْيَ فَقَالَ:

ضَحَّى رَسُولُ اللَّهِ - ﷺ وَالْمُسْلِمُونَ فَأَعَادَهَا عَلَيْهِ فَقَالَ: أَتَعْقِلُ

ضَحَّى رَسُولُ اللَّهِ - ﷺ وَالْمُسْلِمُونَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

2226. Ибн Умардан қурбонлик ҳақида «У

вожибми?» деб сўралди. У киши:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам ва муслмонлар қурбонлик қилганлар», деди.

Бас, сўровни яна қайтарди. Бас, у киши:

«Ақлингни ишлатяпсанми?! Набий соллаллоху алайҳи васаллам ва муслмонлар қурбонлик қилганлар», деди».

Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ривоятдан қурбонлик вожиб ёки вожиб эмаслигини аниқлаш қийин, ҳамма нарса Ибн Умар розияллоху анхунинг ниятларига, нимани қасд қилганларига боғлиқ, дейди баъзи уламо аҳлларимиз.

Эҳтимол, шунинг учун ҳам, сўровчи иккинчи марта яна қайтадан сўраган бўлса керак.

Лекин Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам ва муслмонлар қурбонлик қилганлари таъкидли иш экани очик-ойдин кўриниб турибди.

2227- وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ "أُمِرْتُ بِيَوْمِ الْأَضْحَى عِيدًا جَعَلَهُ

اللَّهُ - هَذِهِ الْأُمَّةِ قِيَالِ رَجُلٍ: أَرَأَيْتَ إِنْ لَمْ أَجِدْ إِلَّا مَنِحَةً أَنْشَى أَفْأَضَحِّي بِهَا قَبَالَ: لَا وَلَكِنْ تَأْخُذُ مِنْ شِبَعِكَ وَتُقَلِّمُ أَظْفَارَكَ وَتَقْبِصُ شِبَارَكَ وَتَحْلِقُ عَانَتَكَ فَبِذَلِكَ تَمَامُ أَضِحِيَّتِكَ عِنْدَ اللَّهِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ.

2227. Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Қурбонлик кунини ийд қилишга амр қилиндим. Уни Аллоҳ бу уммат учун қилгандир», дедилар. Бир киши:

«Айтинг-чи, мен урғочи манийҳадан ўзга нарса топмасам, уни қурбонлик қиламанми?» деди. У зот:

«Йўк! Лекин сочингни ва тирноқларингни оласан. Мўйлабингни қисқартасан. Қовуғингни тозалайсан. Ана ўшалар Аллоҳнинг наздида сенинг қурбонлигининг тугал бўлгандир», дедилар».

Абу Довуд ва Насаий ривоят қилганлар.

Шарҳ: Пайғамбаримиз алайҳиссалом саҳобаи киромларга Ислом таълимотларидан тушунтириш олиб боровчи суҳбатларидан бирида Қурбон байрами ҳақида, унинг мусулмон уммати ҳаётида тутган ўрни ҳақида сўз юритиб куйидагиларни айтдилар:

«Қурбонлик кунини ийд қилишга амр қилиндим. Уни Аллоҳ бу уммат учун қилгандир...».

Демак, Қурбонлик кунини байрам қилишни Аллоҳ таоло амр қилган экан. Одамлар ўзларича маслаҳат қилишиб қарор қилмаган эканлар. Ҳаттоки, Пай-ғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ўзларининг фикрлари ёки қарорлари ҳам эмас, балки, Аллоҳ таолонинг Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга қилган амри экан. Аллоҳ таоло Ислом умматидан бошқа умматга бунга ўхшаш байрам қилмаган.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан бу баёноتلарни эшитган саҳобалардан бирлари рағбати кўзиб кетиб савол берди:

«Айтинг-чи, мен урғочи манийҳадан ўзга нарса топмасам, уни қурбонлик қиламанми?...»

«Манийҳа» биров томонидан соғиб ичиб туриш учун берилган соғин ҳайвондир.

Афтидан, савол берувчи киши қурбонлик қилишга ўта кизиққан одамга ўхшайди. Имкони бўлса, бировнинг молидан бўлса ҳам, қурбонлик қилишни хоҳлайди. Шунинг учун ҳам, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан урғочи манийҳани бўлса ҳам қурбонлик қилиш ҳақида сўраб олмакда. Агар У зот бўлади, десалар, бировнинг ўзига соғиб ичиб туриш учун берган соғин

хайвонини қурбонлик қилиб юбормоқчи. Албатта, бировнинг мулкини қурбонлик қилиб бўлмайди. Шунинг учун Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам бу саволга:

«Йўқ!» деб жавоб бердилар ва ортидан қурбонлик қилишга моддий имкони йўқ кишиларнинг кўнгилларини кўтарувчи ажойиб гап айтдилар:

«Лекин сочингни ва тирноқларингни оласан. Мўйлабингни қисқартирасан. Қовуғингни тозалайсан. Ана ўшалар Аллоҳнинг наздида сенинг қурбонлигининг тугал бўлганидир», дедилар».

Албатта, қурбонлик қилган кишилар ҳам, ушбу шахсий тозалikka оид ишларни байрамдан олдин қиладилар. Аммо, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам айнан қурбонлик қила олмай кўнгли ўксиган камбағал кишиларнинг кўнгилларини кўтариш учун, уларнинг ушбу ҳамма учун лозим бўлган шахсий тозалик ишларини қурбонлик ўрнига ўтадиган даражага кўтардилар. Бу эса, унча-бунча илми нафс мутахассисининг хаёлига ҳам келмайдиган ишдир.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам бунга ўхшаш масалаларни жуда ажойиб услуб ила ҳал қилганларига ҳамма тан беради.

Ушбу ҳадиси шарифдан олинадиган фойдалар:

1. Қурбон байрами кунини ийд қилиш Аллоҳ таолонинг амри эканлиги.

2. Қурбон байрами Ислom уммати учун хос қилингани.

3. Биров соғиб ичиб туриш учун берган хайвонни қурбонлик қилиш мумкин эмаслиги.

4. Эркак кишилар байрамга тайёргарлик қилиш жараёнида сочини олдириб ёки текислатиб, мўйлабини қисқартириб, тирноқларини ва ҳаром мўйларини олиши кераклиги.

5. Мазкур ишларни амалга ошириш қурбонлик қила олмайдиган камбағаллар учун қурбонлик қилган ўрнига

ўтиши.

2228- وَسُئِلَ أَبُو أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيُّ $\frac{1}{100}$ كَيْفَ كَانَتْ
الضَّحَايَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ- " فَقَالَ: كَيَانَ الرَّجُلُ يُضَيِّحِي
بِالشَّاةِ عَنْهُ وَعَيْنُ أَهْلِهِ بَيْنَهُ فَيَأْكُلُونَ وَيُطْعَمُونَ حَتَّى تَبَاهِيَ النَّاسُ
فَصَارَتْ كَمَا تَرَى.

2228. Абу Айюб ал-Ансорий розияллоҳу анҳудан:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг даврларида қурбонлик қандоқ бўлган эди?» деб сўралди. Бас, у киши:

«Киши ўз номидан ва аҳли байти номидан бир қўй қурбонлик қилар эди. Ўзлари ҳам еб, ўзгаларга ҳам берар эдилар. Энди бўлса, кўриб турганингдек, одамлар орасида фахрланишга айланиб кетди», деди».

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифдан олинadиган фойдалар:

1. Илмли ва тажрибали кишилардан аввал бўлиб ўтган нарсаларни ўрнак олиш учун сўраб туриш кераклиги.

2. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг даврларида риёкорлик бўлмагани.

3. Оила бошлиғи бир дона қўйни қурбонликка сўйса, ҳамма оила аъзолари номидан ўтиши.

4. Қурбонликнинг гўшtidан уни қилган одам ўзи ҳам еса, жоизлиги.

5. Қурбонликнинг гўшtidан бошқаларга бериш кераклиги.

6. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан ке-йин амали билан фахрланиш бошлангани.

2229- عَنِ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ " فَقَالَ: مَا

عَمَلِ آدَمِيٍّ مِنْ عَمَلٍ يَوْمَ النَّجْرِ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ مِنْ إِبْرَاقِ الدَّمِ إِنَّهَا
لَتَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِقُرُونِهَا وَأَشِعَّارِهَا وَأَظْلَافِهَا وَأَنَّ الدَّمَ لَيَقْعُ مِنْ اللَّهِ-
بِمَكَانٍ قَبْلَ أَنْ يَقَعَ مِنَ الْأَرْضِ فَطَبِّئُوا بِهَا نَفْسًا. رَوَاهُا التِّرْمِذِيُّ.

2229. *Ошиа розияллоху анҳодан ривоят қилинади.*

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Одамзот сўйиш куни қон чиқаришдан кўра Аллоҳга маҳбуброқ иш қилган эмас. Албатта, у(хайвон)лар қиёмат куни шохлари, жунлари ва туёқлари билан келурлар. Албатта, қон ерга тушишидан олдин Аллоҳнинг ҳузуридаги маконга етур. Уни чин кўнгил-ла чиқарингиз», дедилар».

Иккисини Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифда Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам ўз умматларини қурбонлик қилишга тарғиб қилмоқдалар.

«Одамзот сўйиш куни қон чиқаришдан кўра Аллоҳга маҳбуброқ иш қилган эмас».

«Сўйиш куни» арабчада «Явмун Нахри»—наҳр куни деб айтилади. «Наҳр» туя сўйишга ишлатиладиган сўз эканини олдин ўрганганмиз. Арабларда қурбонликка одатда кўпроқ туя сўйилгани учун ушбу истилоҳ ишлатиладиган бўлиб қолган.

Демак, қурбон ҳайитининг биринчи куни бандаларнинг Аллоҳ таоло учун энг маҳбуб ишлари—қурбонлик сўйиш экан.

Бу куни қурбонликка сўйилган ҳайвонлар эса, шундоққина сўйилиб кетавермас, балки:

«Албатта, у(хайвон)лар қиёмат куни шохлари, жунлари ва туёқлари билан келурлар».

Ва қурбонлик қилган банда фойдасига гувоҳлик берулар. Аммо, бу, қилинган қурбонликнинг савоби

киёмат куни аниқланади, дегани эмас.

«Албатта, қон ерга тушишидан олдин Аллоҳнинг ҳузуридаги маконга етур».

Қурбонлик қилинаётган ҳайвон томоғига пичоқ тортилганда чиққан қон ерга тушмасдан туриб унинг савоби Аллоҳ таолонинг ҳузуридаги маконга етиб боради. Бас, шундоқ экан,

«Уни чин кўнгил-ла чиқарингиз».

Ўша қон чиқаришни сидқидилдан, ихлос ила амалга оширингиз.

Ушбу ҳадиси шарифда ҳар бир имконини топган мўмин-мусулмон қурбонлик қилиши нақадар савобли иш экани очик-ойдин кўриниб турибди.

2230- عَنْ الْبَرَاءِ $\frac{1}{100}$ عَنِ النَّبِيِّ ^{'''} قَالَ: إِنَّ أَوَّلَ مَا نَبْدَأُ بِهِ فِي يَوْمِنَا هَذَا نُصَلِّي ثُمَّ نَرْجِعُ فَنَنْحِرُ فَمِنْ فَعَلٍ ذَلِكَ فَقَدْ أَصَابَ سُنَّتَنَا وَمَنْ ذَبَحَ فَإِنَّمَا هُوَ لَحْمٌ قَدَّمَهُ لِأَهْلِهِ لَيْسَ مِنَ النَّسَبِ فِي شَيْءٍ وَكَأَنَّ أَبُو بُرْدَةَ $\frac{1}{100}$ قَدْ ذَبَحَ فَقِيَال: عِنْدِي جَذَعَةٌ خَيْرٌ مِنْ مُسِنَّةٍ فَقَالَ: اذْبَحْهَا وَلَنْ تَجْزِيَ عَنْ أَحَدٍ بَعْدَكَ.

2230. Баро розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Албатта, ушбу кунимизда энг аввал бошлайдиган нарсамиз намоз ўқимоқлигимиздир. Сўнгра, қайтамиз ва сўйиш сўямиз. Бас, ким ўшандоқ қилса, бизнинг суннатимизни топибди. Ким ундан олдин сўйса, ўз аҳлига гўшт тақдим қилибди, холос. Ибодатдан ҳеч нарса йўқдир», дедилар. Абу Бурда сўйиб бўлган эди. Бас, у:

«Менинг мусиннадан яхшироқ жазаъам бор?» деди.

«Уни сўй! Аммо, сендан кейин бирор кишидан кифоя қилмас», дедилар У зот».

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифда қурбон ҳайити куни бажарилиши лозим ишлар тартиби ва уларга оид баъзи тафсилотлар баён қилинмоқда. Бу баён эса, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ўзлари томондан бўлмоқда:

«Албатта, ушбу кунимизда энг аввал бошлайдиган нарсамиз намоз ўқимоқлигимиздир».

«Ушбу кунимиз»дан қурбон ҳайити куни ирода қилинган. Чунки, сўйиш сўйиладиган байрам куни ўша кундир. Демак, у кунда биринчи қилинадиган иш ийд намозини ўқиш бўлмоғи лозим экан. Бу, ийдга ўзига хос салобат, салмоқ ва руҳонийлик беради. Исломда ҳар бир иш Аллоҳнинг зикри билан бўлади. Байрам ҳам бундан мустасно эмас. Бундоқ бўлишлиги мусулмонларнинг байрами нақадар улуғ байрам эканлигини изҳор этади. Бошқалар ўз байрамларини Аллоҳ таолога гуноҳ қилиш билан ўтказсалар, мусулмонлар байрамдан ҳам савоб олишдек улуғ бахтга муяссар бўлганлар.

«Сўнгра, қайтамиз ва сўйиш сўямиз».

Яъни, ийд намозини ўқиб бўлганимиздан сўнг, намозгоҳдан уйимизга қайтамиз ва қурбонлик сўямиз. Бу, намоздан кейин иккинчи ўринда қиладиган ишимиздир.

«Бас, ким ўшандоқ қилса, бизнинг суннатимизни топибдир».

Яъни, ким олдин намозни ўқиб, кейин қурбонлик сўйса, биз мусулмонларнинг суннатига амал қилибди. Ўзининг молиявий ибодатини адо этибди.

«Ким ундан олдин сўйса, ўз аҳлига гўшт тақдим қилибди, холос. Ибодатдан ҳеч нарса йўқдир».

Яъни, ким намоз ўқишдан олдин қурбонлик сўйса, унинг сўйган қурбонлиги ибодат ўрнига ўтмайди. Унга қурбонлик сўйганлик савоби берилмайди. Ўша хато ишни

қилган одам оддий ҳолатда аҳли аёли учун гўштга сўйиш сўйгандек бўлади, холос. Чунки, ҳар бир ибодатни шариат кўрсатмасига мувофиқ қилмоқ керак. Ҳар ким ўзича қилишига рухсат йўқ.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ушбу гапларни айтиб бўлишлари билан, уларнинг тасдиғига мисол ҳам тайёр тургани маълум бўлди.

Саҳобалардан Абу Бурда розияллоҳу анҳу намоздан олдин қурбонликни сўйиб бўлган эди. Бас, у:

«Менинг мусиннадан яхшироқ жазаъам бор?» деди».

Қурбонликка туянинг мусинна номли турини сўймоқ лозим эди. Абу Бурда розияллоҳу анҳу мусиннани намоздан олдин сўйиб қўйган эдилар. У сўйганлари қурбонлик ўрнига ўтмаслиги аён бўлди. Қайта сўйишга мусинна туя йўқ. Лекин жазаъа туридаги туя бор. Ўша жазаъани мусинна ўрнига қурбонликка сўйса, бўлаверадими? Абу Бурда розияллоҳу анҳунинг бу саволларига Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Уни сўй! Аммо, сендан кейин бирор кишидан кифоя қилмас», дедилар».

Демак, бу рухсат Абу Бурайда розияллоҳу анҳунинг ўзларига хос бўлган.

Ушбу ҳадиси шарифдан олинадиган фойдалар:

1. Ийддан олдин олим кишилар кўпчиликка, унга оид ҳукмларни яхшилаб баён қилиб беришлари лозимлиги.

2. Қурбон байрами куни биринчи қилинадиган иш ийд намозини ўқиш бўлиши кераклиги.

3. Намоздан қайтгандан сўнг қурбонлик қилишга киришмоқ яхши эканлиги.

Қурбонликни ҳайит кунлари ичида қилса бўлаверади. Аммо, энг афзали биринчи ҳайит куни намоздан кейин қилинмоғидир.

4. Олдин ийд намозини ўқиб, кейин қурбонлик

сўймоқлик мусулмонларнинг суннати эканлиги.

5. Ийд намозидан олдин сўйилгани гўшт ўрнига ўтиб, ибодат ўрнига ўтмаслиги.

6. Қурбонлик қилинадиган ҳайвонларнинг сифатини биладиган кишилардан сўраб олиш кераклиги.

7. Намоздан олдин сўйган одам қайта қурбонлик сўймоғи лозимлиги.

8. Абу Бурда розияллоҳу анхунинг фазллари.

2231- وَعَنْهُ قَالَ: خَطَبْنَا رَسُولَ اللَّهِ - "يَوْمَ النَّحْرِ بَعْدَ

الصَّلَاةِ فَقَالَ: مَنِ صَلَّى صَلَاتَنَا وَوَجَّهَ قِبَلَتَنَا وَنَسِيَكَ نُسِ كُنَّا فَلَا يَذْبَحُ حَتَّى يُصَلِّيَ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ.

2231. Яна ўша кишидан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам бизларга сўйиш куни, намоздан кейин хутба қилиб:

«Ким намозимизни ўқиса, қибламизга юзланса ва қурбонлигимизни қилса, намоз ўқилмасидан олдин сўймасин!» дедилар».

Тўртовлари ривоят қилганлар.

Шарҳ: Бу ҳадиси шариф ҳам ўтган ривоятдаги маънони яна ҳам таъкидлаб келмоқда.

ما يَجْزَى فِي الضَّحْيَةِ وَمَا لَا يَجْزَى

ҚУРБОНЛИККА КИФОЯ ҚИЛАДИГАН ВА КИФОЯ ҚИЛМАЙДИГАН НАРСАЛАР

2232- عَنْ أَنَسٍ $\frac{1}{100}$ قَالَ: ضَحَّى النَّبِيُّ " بِكَبْشَيْنِ

أَمْلَحَيْنِ - أَقْرَيْنِ - دَبَّحَهُمَا يَدَيْهِ وَسَمَّى وَكَبَّرَ وَوَضَعَ رِجْلَهُ عَلَى صِفَاحِهِمَا. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ.

2232. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам шохли иккита ола қўчқорни қурбонлик қилдилар. Улар- ни ўз қўллари билан сўйдилар, тасмия айтдилар, такбир айтдилар ва оёқларини бўйнига қўйдилар».

Бешовлари ривоят қилганлар.

Шарҳ: Ушбу ривоятда васфи келаётган ҳайвонлар қурбонлик учун энг муносиб ҳисобланади. Чунки Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг қилганлари шундоқ.

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам шохли иккита ола қўчқорни қурбонлик қилдилар».

Иложини топган одам шохли ола қўчқор қурбонлик қилса яхши. Бўлмаса, кифоя қиладиган қандай ҳайвон бўлса ҳам, бўлаверади. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг нима учун битта эмас, иккита қўчқорни қурбонлик қилганлари ҳикмати кейинроқ аён бўлади.

«Уларни ўз қўллари билан сўйдилар...»

Демак, сўйишни биладиган одам қурбонлигини ўз қўли билан сўймоғи афзалдир.

«...тасмия айтдилар, такбир айтдилар...»

Сўйиш пайтида, «Бисмиллаҳи, Аллоҳу акбар!» демоқ керакдир. Чунки, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам шундоқ қилганлар.

«...ва оёқларини бўйнига қўйдилар».

Яъни, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам муборак оёқларини қурбонликка сўйилаётган қўчқор бўйнининг ўнг томонига қўйдилар. Чунки, сўйиладиган ҳайвонни секин, лутф ила чап биқинига ётқизилади. Сўювчи ўнг қўли билан пичоқни, чап қўли билан ҳайвоннинг бошини ушлаб

туриб сўяди.

2233- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - ﷺ أَمَرَ بِكَبِشٍ أَقْرَنَ يَطِئُ فِي سِوَادٍ وَيَبْرُكُ فِي سِوَادٍ وَيَنْظُرُ فِي سِوَادٍ فَيَأْتِي بِهِ لِيُضَحِّيَ بِهِ فَقَالَ لَهَا يَا عَائِشَةُ هَلُمِّي الْمُدْيَةَ اشْحَذِيهَا بِحَجَرٍ فَقَعَلْتُ ثُمَّ أَخَذَهَا وَأَخَذَ الْكَبِشَ فَأَضِجَعَهُ ثُمَّ ذَبَحَهُ ثُمَّ قَالَ: بِاسْمِ اللَّهِ اللَّهُمَّ تَقَبَّلْ مِنْ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَمِنْ أُمَّةٍ مُحَمَّدٍ ثُمَّ ضَبَحَ بِهِ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا الْبُخْلِيَّ.

2233. Оиша розияллоху анҳодан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам қора билан босадиган, қора билан чўккалайдиган ва қора билан назар соладиган қўчқор олиб келишга амр қилдилар. Бас, уни қурбонлик қилиш учун келтирилди ва У зот:

«Эй Оиша, пичоқни келтир! Тошга қайраб юбор!» дедилар. Мен ўшандоқ қилдим. Бас, У зот уни олдилар. Сўнгра, қўчқорни ёнбошига ётқазиб, сўйдилар ва:

«Бисмиллаҳи! Эй бор Худоё! Муҳаммаддан, оли Муҳаммаддан ва уммати Муҳаммаддан қабул қилгин», дедилар ва уни қурбонлик қилдилар».

Бешовларидан фақат Бухорий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдан қурбонликка оид бир неча масалаларни ўрганамиз.

1. «Набий соллаллоху алайҳи васаллам қора билан босадиган, қора билан чўккалайдиган ва қора билан назар соладиган қўчқор олиб келишга амр қилдилар».

Ривоятдаги «қора билан босадиган, қора билан чўкалайдиган ва қора билан назар соладиган» дегани, оёғи қора, қорни қора ва кўзининг атрофи қора, деганидир.

Демак, ушбу васфга эга қўчқорни қурбонлик қилиш афзалдир. Шунингдек, ўша васфдаги ҳайвонни излаб топишга уриниш ҳам афзал.

Ривоятдаги «амр қилдилар» деган иборадан қурбонликни бировга айтиб олдириш мумкинлиги чиқади.

2. «Бас, уни қурбонлик қилиш учун келтирилди».

Муктадо, машғул кишиларнинг қурбонликларини қўлидан шу иш келадиган кишилар келтириб беришлари мумкинлиги ушбу иборадан англанади.

3. «У зот:

«Эй Оиша, пичоқни келтир! Тошга қайраб юбор!» дедилар».

Қурбонлик сўйишда керак бўладиган пичоқни қайраб, олиб беришни аёлларга топшириш мумкинлиги. Шунингдек, жонлиқ сўйишдан олдин пичоқни қайраб олиш лозимлиги.

4. «Мен ўшандоқ қилдим. Бас, У зот уни олдилар».

Муслима аёллар эрларига бошқа ишларда бўлгани каби, қурбонлик сўйишда ҳам фаол ёрдам беришлари.

5. «Сўнгра, қўчқорни ёнбошига ётқазиб, сўйдилар».

Қурбонликка сўйиладиган ҳайвонни ёнбошига ётқазиб сўймоқ кераклиги.

6. «Бисмиллаҳи! Эй бор Худоё! Муҳаммаддан, оли Муҳаммаддан ва уммати Муҳаммаддан қабул қилгин», дедилар».

Қурбонлик сўядиган киши бошқа вақтлардаги сўйишдаги каби «Бисмиллаҳи»ни айтмоғи шартлиги.

Қурбонлик қилувчи киши Аллоҳ таолодан ўз қурбонлигини қабул этишни сўрамоғи кераклиги.

Қурбонлик қилувчи киши аҳли аёлининг номидан ҳам қилса яхши бўлиши.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ўз умматлари номидан ҳам қурбонлик қилганлари.

2234- عَيْنُ عُقْبَةَ بْنِ عَيَامِرٍ " " أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - " " أَعْطَاهُ
 غَنَمًا يَفْسِتُهَا عَلَى صِبْحَابَتِهِ ضَيْحَايَا فَبَقِيَ عَتِيدٌ فَيَذْكُرُهُ لِرَسُولِ اللَّهِ -
 " " فَقَالَ ضَحَّ بِهِ أَنْتَ. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ.

2234. Уқба ибн Омир розияллоху анҳудан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам унга қўй-ларни ўз саҳобаларига қурбонлик қилишларига тақсимлаб бериш учун бердилар. Бас, бир ёшли улоқча ортиб қолувди, уни Расулulloх соллаллоху алайҳи васалламга зикр қилди. У зот:

«Уни сен қурбонлик қил», дедилар».

Бешовлари ривоят қилганлар.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифдан икки нарсани истифода қиламиз:

Биринчиси:

Бошлиқ–рахбар одам ўз одамларига қурбонлик қилиш учун жонлиқ олиб тарқатиши мумкинлиги.

Пайғамбар соллаллоху алайҳи васалламнинг Уқба ибн Омир розияллоху анҳуга бир неча адад қўй-эчкиларни бериб, саҳобаи киромларга қурбонлик қилиш учун тақсимлаб беришга амр қилишлари шуни кўрсатади.

Иккинчиси:

Бир ёшли улоқчани қурбонлик қилиш мумкинлиги.

Уқба ибн Омир розияллоху анҳу саҳобаи киромларга тақсимлаб бўлганларидан кейин бир ёшли улоқча ортиб қолганининг хабарини берганларида Пайғамбар соллаллоху алайҳи васалламнинг:

«Уни сен қурбонлик қил» дейишлари шунга далолат.

2235- عَيْنُ جَابِرٍ 100 عَنِ النَّبِيِّ " " قَالَ: لَا تَذْبَحُوا إِلَّا

مُسْتَنَّةٌ إِلَّا أَنْ يَعْسِرَ عَلَيْكُمْ فَتَدْبَحُوا جَذْعَةً مِّنَ الضَّأْنِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ
وَأَبُو دَاوُدَ وَالتَّسَائِيُّ.

2235. *Жобир розияллоху анхудан ривоят қилинади.*

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Мусиннадан бошқани сўйманглар. Фақат сизга қийин бўлиб қолгандагина қўйнинг жазаъасини сўйсангиз бўлур», дедилар».

Муслим, Абу Довуд ва Насаий ривоят қилганлар.

Шарҳ: «Мусинна» туядан бўлса, беш ёшли, қорамолдан бўлса, икки ёшли, қўй-эчкидан бўлса, бир ёшли бўлгандир.

«Жазаъа» Абу Ҳанифа раҳматуллоҳи алайҳининг айтишларича, қўй-эчкидан бўлса, олти ойлиги бўлади.

Демак, имкони бор одам камида бир ёшли қўй ёки эчки қурбонлик қилиши керак. Агар камбағаллиги туфайли, қўли қисқалик қилиб, бир ёшли қўй-эчкининг иложини қила олмаса, олти ойлик бўлса ҳам, кифоя қилаверади.

2236- عَنِهِ قِيلَ: نَحَرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ - بِالْحَدِيثِ الْبَدَنَةِ عَنِ

سَبْعَةٍ وَالْبَقَرَةَ عَنْ سَبْعَةٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَمُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ.

2236. *Яна ўша кишидан ривоят қилинади.*

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам билан Ҳудайбияда бир туяни етти киши номидан, бир сигирни етти киши номидан сўйдик».

Абу Довуд, Муслим ва Термизийлар ривоят қилганлар.

Шарҳ: «Ҳудайбия» Маккаи Мукаррамага яқин бир жойнинг номи бўлиб, Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам бошлиқ саҳобалар Мадинаи Мунавварадан умра учун келганларида мушриклар йўлни тўсганлари учун ўша

ерда туриб қолганлар. Орада сулҳ тузилиб, унда бу йил мусулмонлар Маккаи Мукаррамага кирмай қайтиб кетадилар, деган банд бўлгани учун, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам аталган қурбонликларини шу ернинг ўзида сўйиб, саҳобаларни ҳам шундоқ қилишга амр этганлар.

Ана ўшанда Жобир розияллоҳу анхунинг айтишларича, етти кишидан битта туя ёки қорамол сўйилган экан. Ана ўша нарса шариатимиз ҳукмидир. Туя ва қорамол қурбонлик қилинадиган бўлса, улардан ҳар бирига етти киши шерик бўлса, бўлаверади.

2237- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ¹/₁₀₀ قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي سَيْفَرٍ فَحَضَرَ الْأَضْيَحَى فَاشْتَرَكْنَا فِي الْبَقَرَةِ سَبْعَةً وَفِي الْبَعِيرِ- عَشِيرَةً. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ.

2237. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам билан сафарда эдик. Қурбон байрами келиб қолди. Бас, шерик бўлиб бир қорамолни етти киши ва бир туяни ўн киши сўйдик».

Термизий ва Насай ривоят қилганлар.

Шарҳ: Бу ривоятда бир сигирни етти киши шерик бўлиб қурбонлик қилиши дуруст эканлиги таъкидланмоқда. Аммо, бир туяда ўн киши шерик бўлишини мўътабар мазҳаблардан бирортаси ҳам олмаган.

2238- عَنْ الْبَرَاءِ ¹/₁₀₀ قَالَ: قَامَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَصَابِعِي أَقْصَرُ مِنْ أَصَابِعِهِ وَأَنْيَامِي أَقْصَرُ مِنْ أَنْيَامِهِ فَقَالَ: أَرْبَعٌ لَا تَجُوزُ فِي

الْأَضْيَاحِي الْعَوْرَاءُ بَيْنَ عَوْرَتِهَا وَالْمَرِيضَةُ بَيْنَ مَرَضَتِهَا وَالْعَرَجَاءُ بَيْنَ ظُلْعِهَا وَالْكَسِيرُ الَّتِي لَا تَنْقَى. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ.

2238. Баро розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам ичимизда туриб, бармоқларим У зотнинг бармоқларидан қисқа, бармоқ учларим У зотнинг бармоқ учларидан кичкина:

«Тўрт нарса қурбонликка жоиз эмас: ғилайлиги очик-ойдин ҳайвон, беморлиги очик-ойдин ҳайвон, чўлоқлиги очик-ойдин ҳайвон ва мияси чатоқ ҳайвон», дедилар».

Сунан эгалари ривоят қилганлар.

Шарҳ: Ровий Баро ибн Озиб розияллоху анхунинг бармоқларим У зотнинг бармоқларидан қисқа, бармоқ учларим У зотнинг бармоқ учларидан кичкина, деган мўътарииза жумлалари Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам саҳобалар ичида тик туриб гапираётганларида жуда ҳам яқинларида турганига далолатдир. Баро ибн Озиб розияллоху анху Пайғамбар соллаллоху алайҳи васалламга ўта яқин турганларидан ўз бармоқларини Пайғамбар соллаллоху алайҳи васалламнинг бармоқлари билан, ўз панжа учларини Пайғамбар соллаллоху алайҳи васалламнинг панжалари учлари билан солиштириб, ўзларининг бармоқлари ҳам, бармоқ учлари ҳам Пайғамбар соллаллоху алайҳи васалламникидан кичик эканлигини аниқлаб олганлар.

Ушбу ривоятдан қурбонлик қилиниши кўзланган ҳайвон нафақат ёш жиҳатидан, балки, соғлик ва кўриниш жиҳатидан ҳам талабга жавоб бериши, камчилик ва нуқсонлардан холи бўлиши лозимлиги билинади.

«Тўрт нарса қурбонликка жоиз эмас»

Яъни, тўрт хил айбга эга ҳайвонларни қурбонлик қилиб бўлмайди.

1. «Ўилайлиги очик-ойдин хайвон...»

Демак, кўзида очик-ойдин билиниб турадиган ғилайлиги бор хайвонни қурбонлик қилиб бўлмайди. Агар сезилар-сезилмас бўлса, майли, дейди уламоларимиз. Модомики, сезиларли даражада ғилай бўлган хайвонни қурбонлик қилиб бўлмас экан, ундан кўра каттароқ айбга эга бўлган, мисол учун, кўзи кўр бўлган хайвонни қурбонлик қилиб бўлмаслиги турган гап бўлади.

2. «...беморлиги очик-ойдин хайвон...»

Яъни, кўрганда касаллиги билиниб турадиган хайвонни ҳам қурбонлик қилиб бўлмайди. Бас, шундоқ экан, касаллиги туфайли ўрнидан тура олмай қолган ва шунга ўхшаш ҳолдаги хайвонларни қурбонлик қилиб бўлмаслиги аниқ бўлади.

3. «...чўлоқлиги очик-ойдин хайвон...»

Юришидан чўлоқлиги аниқ билиниб турадиган хайвонни қурбонлик қилиб бўлмайди. Агар чўлоқлиги билинар-билинмас бўлса, қурбонлик қилса, бўлаверади.

Хайвоннинг оёқларидаги нуқсони очик-ойдин чўлоқликдан юқори, мисол учун, бир оёғи кесик бўлса, мутлақо қурбонлик қилиб бўлмайди.

4. «...мияси чатоқ хайвон...»

Миясида нуқсони бор хайвонни ҳам қурбонлик қилиб бўлмайди. Кўпинча чорвадорлар бундоқ хайвонларни «айланбош» деб атайдилар.

Демак, қурбонлик қилиш учун хайвон танлаш пайтида мазкур камчиликлар бўлмаслигига алоҳида эътибор бермоқ лозим экан.

2239- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَالٍ: أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ - ﷺ أَنْ

نَسْتَشِيرَ الْعَيْنَ وَالْأُذُنَ وَلَا نُضَيِّحَ بِعَوْرَاءَ وَلَا مُقَابِلَةٍ وَلَا مُدَابَرَةٍ وَلَا خَرْفَاءَ وَلَا شِرْفَاءَ فَقُلْتُ: فَمَا الْمُقَابِلَةُ قَالَ: يُقَطِّعُ طَرَفُ الْأُذُنِ

قُلْتُ: فَمَا الْمُدَابَّرَةُ قَالَ: يُقْطَعُ مِنْ مُؤَخَّرِ الْأُذُنِ قُلْتُ: فَمَا الشَّرْقَاءُ
 قَالَ: تُشَقُّ الْأُذُنُ قُلْتُ: فَمَا الْحَرْقَاءُ قَالَ: تُخْرَقُ أُذُنُهَا لِلْسَّيِّئَةِ. رَوَاهُ
 أَصْحَابُ السُّنَنِ.

2239. Али розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бизларни кўз ва қулоғини яхшилаб кўриб олишимизга: ғилайни, муқобалани, мудобарани, харқони ва шарқони қурбонлик қилмаслигимизга амр қилдилар. Мен:

«Муқобала нима?» дедим.

«Қулоғининг бир томони кесилган», деди.

«Мудобара нима?» дедим.

«Қулоғининг учи кесилган», деди.

«Шарқо нима?» дедим.

«Қулоғи ёрилган», деди.

«Харқо нима?» дедим.

«Қулоғи белги учун йиртилган», деди».

Сунан эгалари ривоят қилганлар.

Шарҳ: Қурбонлик қилиниши кўзланган ҳайвоннинг кўзидаги айби қанчалик эътиборда эканини аввал гапириб ўтилди. Бу ҳадиси шарифда асосан қурбонлик қилишга олинадиган ҳайвоннинг қулоғидаги айбларига эътибор бериш ҳақида кетмоқда.

Уламо аҳлларимиз, агар қурбонлик қилинадиган ҳайвон ушбу ҳадиси шарифда зикр қилинган барча айблардан холи бўлса, аини муддао бўлади, қурбонлик баркамол бўлади, деганлар.

Шу билан бирга, мазкур айблардан баъзиси бор ҳайвонларни қурбонлик қилса, бўлади, ҳам деганлар. Баркамол бўлмайди-ю, лекин қурбонлик ўрнига ўтади.

2240- وَعَنْهُ قِيلَ: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ أَنْ يُضَيَّحَ بِعَضِيَاءِ الْأُذُنِ
وَالْقُرْنِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

2240. Яна ўша кишидан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам қулоғи кесик ва шохи синикларни қурбонлик қилишдан қайтардилар».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилганлар.

Шарҳ: Бу масалага муҳаддислар, агар қулоғининг ярмидан кўпи кесик ва шохининг ярмидан кўпи синик бўлса, деган изоҳни киритишган. Фақиҳлар эса, бу ҳадиси шарифда гап баркамоллик ҳақида кетмоқда, шунинг учун ҳам, кифоя қилса бўлди, дейдиган бўлсак, қулоғи кесик ва шохи синик ҳам кифоя қилаверади, дейдилар.

Ушбу, қурбонликка танланган ҳайвоннинг баркамол бўлиши лозимлиги ҳақидаги ҳадиси шарифлардан иккита ҳикматни мулоҳаза қиламиз.

Биринчи ҳикмат:

Мусулмонларнинг Аллоҳга нисбатан юксак одоблари.

Қурбонлик Аллоҳ таолога атаб қилингани учун, унинг соғ-саломат, ҳеч бир нуқсонсиз бўлишига уриниш Аллоҳ таолога нисбатан юксак одобни кўрсатади. Қурбонликнинг гўшти ҳам, қони ҳам Аллоҳ таолога керак эмаслиги ва етмаслиги аниқ. У зотга фақат тақво этади, холос. Гўшти ва қони етмаса ҳам, қурбонлик қилинадиган ҳайвоннинг айбу нуқсонсизини топиш эса, тақвонинг баркамоллиги учун уринишдир.

Иккинчи ҳикмат:

Камбағалларнинг кўнгилларини кўтариш. Уларга яроқсиз бўлиб қолган, нуқсонли ҳайвонлар гўштини эмас, энг афзал ҳайвонлар гўштини совға қилиш яхши иш. Бунда камбағалларнинг кўнгиллари кўтарилади. Ўзларини мухтарам кишилар сифатида ҳис этадилар.

خاتمة

ХОТИМА

في آداب الضحية وجواز إدخارها

ҚУРБОНЛИКНИНГ ОДОБЛАРИ ВА УНИ САҚЛАШ ЖОИЗЛИГИ ҲАҚИДА

2241- عَنْ جَابِرٍ $\frac{1}{100}$ قَالَ: ذَبَحَ النَّبِيُّ "يَوْمَ الذَّبْحِ" كَبْشَيْنِ أَفْرَنَيْنِ أَمْلَحَيْنِ مُوجِأَيْنِ فَلَمَّا وَجَّهَهُمَا قَالَ: إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهَيَّ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ عَلَى مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ إِنَّ صِلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ **الله** رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ اللَّهُمَّ مِنْكَ وَلَيْكَ وَعَبْنُ مُحَمَّدٍ وَأُمَّتِهِ بِاسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ ثُمَّ ذَبَحَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ.

2241. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам сўйиш куни иккита шохли, ола, бичма қўйни сўйдилар. Иккисини юзлантирганларидан сўнг:

«Албатта, мен юзимни осмонлару ерни яратган Зотга, Иброҳимнинг миллатида бўлган, тўғри йўлга мойил бўлган ҳолимда юзлантирдим ва мен мушриклардан эмасман. Албатта, менинг намозим, ибодатларим, ҳаёт ва мамотим оламларнинг Робби

Аллоҳ учундир. Унинг шериги йўқ. Ана шунга буюрилганман. Ва мен энг аввалги мусулмонларданман. Эй бор Худоё, бу Сендан ва Сенга Мухаммаддан ва унинг умматидан. Бисмиллаҳи ва Аллоҳу Акбар», дедилар сўнгра сўйдилар».

Абу Довуд ва Ибн Можа ривоят қилганлар.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдаги янгилик гаплардан бичилган ҳайвонни ҳам қурбонлик қилиш мумкинлиги ҳақидаги ҳукми таъкидлашимиз лозим.

Иккинчи нарсa эса, қурбонлик сўйиш вақтида ўқиладиган дуо. Ана ўша дуони ўрганиб олиб қурбонлик сўяётганда ўқилса, мақсадга мувофиқ бўлади.

2242- عَيْنُ أُمِّ سَلَمَةَ عَيْنِ النَّبِيِّ " " قِيلَ: مَنِ كَيَانَ لَهُ ذَبْحٌ يَذْبَحُهُ فَإِذَا أَهْلَ هَلَالٍ ذِي الْحِجَّةِ فَلَا يَأْخُذَنَّ مِنْ شِعْرِهِ وَلَا مِنْ أَظْفَارِهِ شَيْئًا حَتَّى يُضْحَى. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيُّ.

2242. Умму Салама розияллоху анҳодан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Кимнинг сўядиган қурбонлиги бўлса, Зулҳижжанинг ойи кўрингандан бошлаб, то қурбонлик қилгунича, сочидан ҳам, тирноғидан ҳам ҳеч нарсани олмасин», дедилар».

Бешовларидан фақат Бухорий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Қурбонлик сўйишни ният қилган одам ва унинг оила аъзолари Зулҳижжа ойи кирган кундан бошлаб, то қурбонлик қилингунча сочлари ва тирноқларини олдирмай юришлари лозим. Ким бу ишни, яъни, соч ва тирноқ олдиришни қилса, макруҳ ишни қилган бўлади. Зулҳижжа ойининг биринчи ўн кунида соч ва тирноқларни олмай юришнинг сабаби эса, қурбонлик қилганда ундан кўпроқ

аъзо иштирок этсин, токи, киёматда Аллоҳ таоло қурбонлик сабабидан уни дўзахдан озод қилганда кўпроқ аъзоси озод бўлсин, деган яхши умиддир.

2243- عَنْ ابْنِ عُمَرَ $\frac{1}{100}$ عَنِ النَّبِيِّ " قَالَ: لَا يَأْكُلُ أَحَدٌ مِنْ لَحْمٍ أَضْحِيَّتِهِ فَوْقَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ.

2243. Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Хеч бир киши ўз қурбонлигидан уч кундан сўнг емасин», дедилар».

Муслим ва Термизий ривоят қилганлар.

Шарҳ: Бу ҳадиси шариф вақтинчалик ва маълум сабабга кўра айтилган бўлиб, қурбонлик қилган киши уч кун ичида ўзи емаса, қурбонлик гўштини садақа қилиб юборишни тақозо қилади.

2244- عَنْ سَيْلَمَةَ بِنِ الْأَكْوَعِ $\frac{1}{100}$ عَنِ النَّبِيِّ " قَالَ: مِمَّنْ ضَيَّحَى مِنْكُمْ فَلَا يُصْبِحَنَّ بَعْدَ ثَالِثَةِ وَبَقِيَّ فِي بَيْتِهِ مِنْهُ شَيْءٌ فَلَمَّا كَانَ الْعَامُ الْمُقْبِلُ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ نَفْعَلُ كَمَا فَعَلْنَا عَامَ الْمَاضِي قَالَ: كُلُّوا وَأَطْعِمُوا وَادَّخِرُوا فَإِنَّ ذَلِكَ الْعَامَ كَانَ بِالنَّاسِ جَهْدٌ فَأَرَدْتُ أَنْ تُعِينُوا فِيهَا. رَوَاهُ الْحَمْسَةُ.

2244. Салама ибн ал-Акваъ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади.

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким қурбонлик қилса, учинчи кундан кейин уйидан ундан бирор нарса бўлган ҳолида тонг

отдирмасин», дедилар. Келаси йили бўлганда:

«Эй Аллоҳнинг Расули, ўтган йили қилганимиздек қилайликми?» дейилди. У зот:

«Енглар! Таомлантиринглар! Сақлаб қўйинглар! У йили одамлар қийинчиликда эдилар. Уларга ёрдам беришингизни хоҳлаган эдим», дедилар».

Бешовлари ривоят қилганлар.

Шарҳ: Демак, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам мусулмонлар очарчилик туфайли қийинчиликка дучор бўлган йиллари қурбонликнинг гўштини уч кундан ортиқ сақлаб туришни манъ қилганлар. Мазкур ҳолат ўтиб, тўқчилик бўлганда эса, ҳам ўзлари еб, ҳам ўзгаларга бериб, ҳам сақлаб қўйишга рухсат берганлар.

Ушбу ҳадиси шарифга биноан, уламо аҳлларимиз оддий ҳолатларда Қурбонликнинг гўштини учга бўлиб, бир қисмини егани, иккинчи қисмини камбағалларга бергани, учинчи қисмини сақлаб қўйгани яхши, дейдилар.

Муҳтожлар кўпайганда эса, уларнинг риоясини қилиш зарурдир.

ҚУРБОНЛИК ҲАҚИДА ҚЎШИМЧА МАЪЛУМОТЛАР

Қурбонлик қурбон ҳайити кунлари сўйиладиган ҳайвондир.

Фуқаҳолар истилоҳида қурбонлик «Махсус ҳайвонни махсус вақтда сўйишдир».

Қурбонлик шариатга иккинчи ҳижрий санада киритилган.

Ҳанафий мазҳаби бўйича қурбонлик қилиш вожибдир.

Қурбонлик қилиш ҳур, балоғатга ёшига етган, оқил, муқим ва закот нисобига молик бўлган мусулмон шахсга вожиб бўлади. Ҳанафий мазҳаби бўйича мусофирга қурбонлик қилиш вожиб бўлмайди.

Қурбонлик қилишнинг вақти ҳайит кунининг тонги отиш билан киради ва учинчи ҳайит кунининг қуёши ботиши билан чиқади. Фақат, қурбонликни ҳайит намозини ўқиб бўлгандан кейингина қилина бошланади.

Агар қурбонликка аталган ҳайвон қочиб кетиб, ўрнига бошқаси олинган бўлса, кейин аввалгиси ҳам топилиб қолса, иккисини ҳам сўйилади.

Қурбонлик қилинадиган ҳайвонлар мол, қўтос, туя, қўй ва эчкилардан иборатдир. Бу ҳайвонларнинг эркаги ҳам, урғочиси ҳам, бичилгани ҳам, бичилмагани ҳам қурбонлик қилинса, бўлаверади. Бошқа ҳайвонларни қурбонлик қилиб бўлмайди.

МАНБАЛАР РЎЙХАТИ

1. Қуръони Карим.
2. Имодуддин Исмоил Ибн Касир «Тафсири Қуръони Азим». Дор ихйил кутубил арабийя.
3. Муҳаммад Али ас-Собуний «Роваиъул Баён тафсири Аятил Аҳкам минал Қуръон». Дор ихйит туросил арабий. Байрут.
4. Муҳаммад Али ас-Сайис «Тафсири Аятил Аҳком». Матбаъату Муҳаммад Али Субайх
5. Абдуллоҳ ибн Аҳмад ан-Насафий «Тафсири ан-Насафий». Дорул китабил арабий – Байрут, Ливан. 1982.
6. Жалолуддин ал-Маҳаллий ва Жалолуддин ас-Суютий «Тафсири Қуръанил Азийм лил Жалолайн». Чагири Йайинлари-Доруд даъва. Истанбул, Туркия.
7. Муҳаммад Содик Муҳаммад Юсуф. Тафсири Ҳилол.
8. Муҳаммад ибн Исмоил ал-Бухорий «Саҳиҳул Бухорий». Тошкент. 1973.
9. Муслим ибн ал-Ҳажжож ал-Қурайший «Саҳиҳул Муслим». Дорул кутубил илмийя. Байрут, Ливан.

10. Муҳаммад ибн Ийсо ат-Термизий «Сунани Термизий». Дорул кутубил илмийя. Байрут, Ливан. 1987.
11. Сулаймон ибн ал-Ашҳас ас-Сижистоний ал-Аздий «Сунани Абу Довуд». Дорул Боз. Марва, Макка.
12. Аҳмад ибн Шуъайб ан-Насайй «Сунани Насайй». Мактабут тарбиятил арабий лидувалил халийж. Риёз. 1988.
13. Муҳаммад ибн Йазид ал-Қазвиний «Сунани Ибн Можа». Дор ихяит туросил арабий. Байрут. 1975.
14. Молик ибн Анас ал-Асбаҳий ал-Хумайрий «Муваттоъ Имоми Молик». Дорун нафаис. Байрут. 1987. 10-босма.
15. Аҳмад ибн Ҳанбал «Муснади Имом Аҳмад ибн Ҳанбал». Дорул кутубил илмийя. Байрут. 1978. 2-босма.
16. Абдуллоҳ ибн Баҳром ад-Доримий «Сунани Доримий». Дорул фикри.
17. Муҳаммад Абдурроҳман ал-Муборақфурий «Тухфатул Аҳвазий би шарҳи жомеъит Термизий» – Дорул кутубил илмийя. Байрут.
18. Муҳаммад Юсуф ал-Ҳусайний ал-Банурий «Маҳарифус сунани шарҳи сунанит Термизий». Ал-Мактабаҳатул банурийя. Карачи.
19. Шоҳ Валийulloҳ ад-Дехлавий «Ҳужжатуллоҳил болиға». Ал-Мактабатус салафийя. Лоҳур.
20. Саъийд Ҳавва «Ал-Асасу фис Сунна». Дорус салом. Қоҳира. 1994. 1-босма.
21. Муҳаммад Фуад Абдулбоқий «ал Муъжам ал Мифеҳрис ли Алфозил Қуръонил Карими» – Дорул кутубил мисрийя. Қоҳира. 1945.
22. Аҳмад ибн Халликон «Вафиятул аҳйан фи анбаи абнаиз заман». Ал-Матбаъатул маймуна. Қоҳира. 1310 х. й.
23. Жалолиддин ас-Суютий «Танвийрул ҳаволик шарҳун ала Муваттоъ Молик». Дору ихяил кутубил арабийя. Миср.
24. Али ибн Султон Муҳаммад ал-Қори «Мирқотул

Мафотийҳ шарҳу Мишкотил Масобийҳ». Дор ихъят турсил арабий. Байрут.

25. Бадриддин Айний «Умдатул Қорий шарҳу Саҳиҳил Бухорий». Дорул фикр.

26. Аҳмад ибн Ҳажар ал-Асқалоний «Фатҳул Борий шар-ху Саҳиҳил Бухорий». Дорул райяни лит турс. Қоҳира. 1986. 1-босма.

27. Али ибн Султон Муҳаммад ал-Қори «Ан-Никоя-Шар-ҳи Мухтасарил Виқоя». Император университети босмахонаси. Қозон. 1908.

28. Абдурроҳман ибн Муҳаммад ал-Калибулий Шайхизода «Мажмаъул Анҳур фи Мултақол Абҳур». Дорул кутубил илмий. Байрут, Ливан. 1989.

29. Абдуллоҳ ибн Маҳмуд ал-Мусилий ал-Ҳанафий «ал-Ихтиёр ли таълили Мухтор». Дорул Арқам. Байрут.

30. Алауддин ибн Маҳмуд ал-Косоний ал-Ҳанафий «Бадоиъус Саноиъ фи тартибиш шароеъ». Дорул кутубил илмий. Байрут. 1997.

31. Аҳмад ибн Юсуф ал-Ҳалабий «Умдатул ҳуффоз фи тафсири ашрафил алфоз». Дорул кутубил ватаний. Банғозий. 1995.

32. Аҳмад ибн Абдурроҳман ал-Макдисий «Мухтасари минҳожил қосидийн». Мактабату дорул баён. Дамашқ. 1978.

33. Муҳаммад ибн Абу Бакр ар-Розий «Мухторус Сихоҳ». ал-Ҳайъал мисрийятил оммати лил китаб. Қоҳира. 1976.

34. Абдулҳай ибн ал-Имод ал-Ҳанбалий «Шазаротуз заҳаби». Дорул офақил жадийдати. Байрут.

35. Шамсуддин Муҳаммад аз-Заҳабий «Тазкиратул Ҳуффоз». Дорул ихъят турсил арабий. Байрут.

36. Зафар Аҳмад ал-Усмоний ат-Таҳонавий «Эълоус Суннан» – Идоратул Қуръани вал улумил Исламий. Карачи, Покистон. 1415 ҳ. й.

37. Аҳмад ибн Муҳаммад ат-Тоҳовий ал-Ҳанафий «Шар-ҳи маъоний ал-Осор». Дорул кутубил илмийя. Байрут, Ливан. 1987.

38. Мустафо Сибайй. «Мин Равоиъи ҳазоратина» Байрут. 1968 йил. Дорул Иршод.

39. Кувайт вақф ва Исломий ишлар вазирлиги. «Фикҳ энсклопедияси». Тибоъату Зотус Салосил.

40. Маҳмуд ибн Аҳмад ибн Мусо ибн Аҳмад ибн Ҳусайн Бадириддин Айний ал-Ҳанафий. «ал-Биноя шарҳул Ҳидоя». Дорул кутубил илмийя. 1999 й.

41. Муҳаммад Амийн Ибн Обидийн. «Раддул Мухтор ала Дуррил Мухтор». Дорул кутубил илмийя. 1994 й.

42. Асъад Муҳаммад Саъид Сохурчи. «Ал-Фикҳул Ҳанафий ва адиллатуху». Дорул Калимит Тоййиби. 2000 й.

43. Абдурроҳман ал-Жазийрий. «Китобул фикҳи алал Маз-ҳабил арбаъати». Дорул фикри.

44. Доктор Ваҳба Зухайлий. «Ал-Фикҳул Исломию ва адиллатуху». Дорул Фикр. Дамашқ. 1997 й. 4-нашр.

45. Муҳаммад ибн Наср ал-Марвазий. «Таъзийми кардис-солати». Мактабатуд-дор. Мадийнаи Мунаввара. 1406 ҳ.й.

46. Муҳаммад ибн Исмоил ал-Амир ал-Яманий ас-санъоний. «Субулус-салом шарҳу Булуҳул маром». Дорул Жийл. Байрут.

47. Муҳаммад ибн Али ибн Муҳаммад Аш-Шавконий. «Найлул автор шарҳу Мунтакол Ахбор». Матбаъату ал-Ҳалабий. Қоҳира. 1961 й.

МУНДАРИЖА

Қасамлар ва назрлар китоби

Қасам ҳақида	6
Қасам фақатгина Аллоҳ таолонинг исмларидан бири билан бўлади	7

Ким аллоҳдан ўзга ила қасам ичса, гуноҳкор бўлади . . .	12
Ғамус қасам	20
Қасамда саркашлик қилиб туриб олиш яхши эмас	23
Беҳуда қасам	25
Қасам уни ичишни талаб қилувчи ниятига боғлиқдир . .	27
Истисно ила қасамхўр бўлмайди	30
Назр ҳақида	33
Маййитнинг назри қазо қилинур.	44
Қодир бўлмайдиган ва маъсият нарасада назр йўқ	47
Ким ҳамма молини садақа қилишни назр қилса, учдан бирига ўтади	55
Қасам ва назрдан қайтиш жоиз ва қайтувчига каффорат вожиб бўлади	60
Қасам ва назрнинг каффорати баёнида	66
Хулоса	79
Ов ва сўйишлар китоби	
Ейиладиган ҳайвонлар ҳақида	85
Денгиз ҳайвони ва ўлимтиги	108
Ейилмайдиган ҳайвонлар ҳақида	116
Улардан ўлдирилиши манъ қилингани ва ўлдирилиши амр қилингани	131
Уйларда яшовчилари уч марта огоҳлантирилур	142
Ов ва сўйиш ҳақида	151
Сўйиш	168
Ҳомиланинг сўйилиши онасининг сўйилиши ила бўлур 173	
Бисмиллаҳ айтиб ва яхшилаб сўйиш	174
Аҳли китобнинг сўйгани ҳалол	184
Ақийқа ва янги туғилган болага қилинадиган нарсалар ҳақида	191
Фараъ ва атийра	201
Қурбонлик ҳақида	208
Қурбонликка кифоя қиладиган ва кифоя қилмайдиган	

нарсалар	219
Қурбонликнинг одоблари ва уни сақлаш жоизлиги ҳақида	230
Манбалар рўйхати	235